

Gunning 6C41

PROEVE EENER GESCHIEDENIS

DER

DRANKEN EN DRINKGEWOONTEN

IN

ISRAËL,

DOOR

J. H. BREIJER,

te 's Gravenhage.

Al wat te voren geschreven is, is tot
onze leering te voren geschreven.

ROM. XV : 4.

UTRECHT,
C. H. E. BREIJER.
1885.

GUNNING

6

C

41

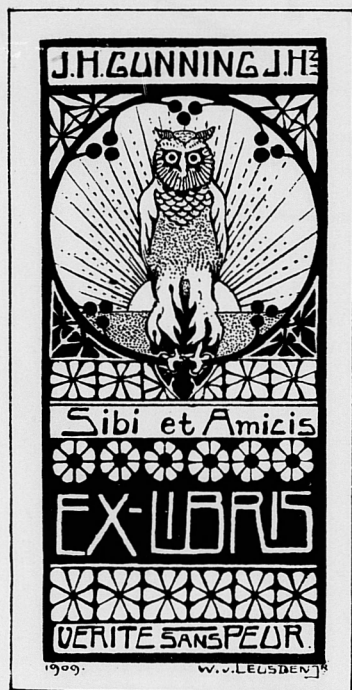
*S
A*
DRA

Recensie-exemplaar
Redactie: Kerckelyke Courant

PROEVE EENER GESCHIEDENIS

DER

DRANKEN EN DRINKGEWOONTEN IN ISRAËL.

GUNNING

6041

PROEVE EENER GESCHIEDENIS

DER

DRANKEN EN DRINGGEWOONTEN

IN

ISRAËL,

DOOR

J. H. BREIJER,

TE 'S GRAVENHAGE.

Al wat te voren geschreven is, is tot
onze leering te voren geschreven.

Rom. XV : 4.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT,

UTRECHT,
C. H. E. BREIJER.
1885.

WAGENINGSCHÉ BOEK- EN MUZIEKDRUKKERIJ.

VOORREDE.

Naar aanleiding van Otto Funcke's Beelden en Schetsen uit Engeland, schreef ik: Eenige opmerkingen. (uitgegeven bij C. H. E. Breijer te Utrecht.)

Deze opmerkingen bevatten eene veroordeeling van Funcke's onjuiste voorstelling en onware beoordeeling van den strijd, dien de christenen in Engeland hebben aangebonden tegen de heerschappij der drinkgewoonten.

Funcke's woorden over dit onderwerp verkondigen luide, dat hij eene zaak bespreekt, waarvan hij niet op de hoogte is, en blijkens de tegenspraak in zijne eigene redeneringen, is hij onbevoegd om daarover een oordeel uit te spreken.

Ik ben zoo vrij geweest hem aan te raden kennis te maken met het zeer belangrijke werk: *The Temperance Biblecommentary* by Dr. Frederic, Richard, Lees F. S. A and Rev. Dawson Burns. M. A. New-York. 1870, daar de inhoud van dat boek hem volkomen op de hoogte brengt van het vraagstuk, en hem in staat zal stellen over den strijd der Teetotalers een juist oordeel te vellen.

De lezing van dit boek, dat m. i. moet geroemd worden als een doorwrochte en volledige bewerking van dit onderwerp, deed bij mij de gedachte rijzen, na te gaan, wat wij in onze Heilige Schriften over dranken en drinkgewoonten vinden opgeteekend.

De volgende bladzijden bevatten de vrucht van mijn onderzoek, en tevens de slotsom mijner nasporingen.

Dat ik bij mijnen arbeid werd voorgelicht en ingelicht door de genoemde Temperance Biblecommentary wil ik hier uitdrukkelijk vermelden, omdat ik dit niet altijd deed bij het schrijven der volgende bladzijden. Tevens echter moet ik hierbij voegen, dat mijne eindbeschouwing of de slotsom, waartoe ik ben gekomen, verschilt met die van de schrijvers der commentary.

De *Proeve* bepaalt zich tot den inhoud van de boeken onzer Heilige Schriften, omdat door hetgeen wij daarin vinden m. i. de gedragslijn, die wij als Christenen moeten volgen wordt aangewezen. Te wijzen op de eischen, die onze christelijke roeping in dezen aan ons doet, is de hoofddrijfveer geweest van mijn onderzoek en mijn schrijven.

Ik meen te mogen beweren, dat ik, zooveel mogelijk, onbevooroordeeld en getrouw heb onderzocht, en hoop dat de lezers dezer bladzijden het besproken vraagstuk zóó ernstig ter harte zullen nemen als dit, m. i. noodzakelijk is.

Ik heb getracht beknoptheid te paren aan volledigheid en duidelijkheid. De lezer oordeele of ik mijn doel heb bereikt.

Moge op deze regelen de zegen rusten van de stemme des roependen in de woestijn; — mijn doel is toch ook geen ander dan dit: mede te werken om onzen Heer een toegerust volk te bereiden.

J. H. BREIJER.

's GRAVENHAGE, Mei 1885.

INHOUD.

	Pag.
INLEIDING	1
GENESIS.	17
EXODUS.	21
LEVITICUS	25
NUMERI.	28
DEUTERONOMIUM	33
DE GESCHIEDKUNDIGE EN POËTISCHE BOEKEN TOT AAN HET	
1 ^e BOEK DER KONINGEN	42
JUDA EN ISRAEL, DE PROPHETEN.	67
DE EVANGELIËN EN DE BRIEVEN	135

I N L E I D I N G.

Na de toebereiding der aarde plaatste God den mensch daarop, en gaf hem te kennen, waarmede hij zich moest of mogt voeden.

Omtrent hetgeen hij mogt drinken wordt niets bepaald door God. Dit lag in den aard der zaak, want daaromtrent kon geene keuze worden gedaan; de eenige drank, dien de mensch vond was: *het water*.

Hieruit blijkt dat het water drank is, dien God voor den mensch heeft bestemd. Deze bewering wordt tot zekerheid bevestigd door hetgeen wij lezen van den togt der kinderen Israels door de woestijn. Gedurende de veertig jaren hunner omzwerving hebben de Israëlieten niet anders gedronken als water, (Zie Exod. XV : 24, 25; XVII : 3. Deut. II : 6, 28; XXIX : 6,) en wij lezen niet, dat zij een anderen drank hebben begeerd, maar wel dat zij zich beklaagden over het gemis van begeerlijke spijs en belust waren op vleesch. (Num. XI : 4—.) Uit alles wat wij in de Heil. Schrift ontmoeten, omtrent het lesschen van onzen dorst, moeten wij besluiten dat het water de voortreffelijkste drank is, dien God ons heeft geschonken ¹⁾. (Verg. I Kon. XIX : 6. Jes. XXXIII : 16; LV : 1.)

1) Waar wij van Ezra lezen, dat hij vastte, als rouwbetoon over de overtreding der weggevoerden, wordt dit omschreven met de woorden: „at hij geen brood en dronk geen water,” (Ezra X : 6) een bewijs dat de godvruchtige Joden het water zeer in eere hielden. (Zie ook III Ezra IX : 2. Ook uit Jesaja XXI : 14: „Komt den dorstigen tegemoet met water”, blijkt de hooge achting, die men het water bewees. (Verg. Rigt. IV : 25 en Sir. XXIX : 25.)

Levenswijze

Weldra echter moest de mensch tot de wetenschap komen, dat *de melk* als voedende drank groote waarde heeft. Immers het kind wordt gevoed door de moedermelk, en waar de door God geschapen beesten levende jongen voortbrengen, is de melk der moeder, even als bij het kind van den mensch, het eenige, en, voor geruimen tijd, voldoende voedsel. Het is dus niet te verwonderen, dat de menschen er zich reeds zeer vroegtijdig op hebben toegelegd om een veestapel te verkrijgen, en zich het genot van het melkdrinken daardoor hebben verzekerd ¹⁾).

De hooge waarde der melk wordt vooral ook duidelijk uit verschillende uitspraken in de Heil. Schrift. Immers onder de beloften van den aartsvader Jacob aan zijne zonen, vinden wij ook het overvloedig gebruik van melk, waardoor de tanden wit worden, als het voorregt dat Juda zal genieten, (Gen. XLIX : 12) en

2) Niettegenstaande het vleeschgebruik reeds vroeg in zwang kwam, was de veestapel hoofdzakelijk bestemd voor het leveren van melk. Zelfs in de dagen van Apostel Paulus was dit nog het geval; immers vraagt hij in den brief aan Korinthiers (I Kor. IX : 7:) „wie hoedt eene kudde, en eet niet van de melk der kudde?“, van het vleesch der kudde spreekt hij niet; — wel spreekt hij van het *eten* der melk, en erkent daardoor dat de melk een voedende drank is. Het bereiden der boter uit melk was in de dagen van Abraham reeds in zwang (Gen. XVIII : 8.) Van kaas, uit melk bereid, lezen wij eerst later, (I Sam. XVIII : 18) maar het groot vee, de koeijen, werd hoofdzakelijk gehouden voor de melkboter (Deut. XXXII : 14.) terwijl de melk van het klein vee, (schapen, geiten) voor dagelijksch gebruik was bestemd, en ook hunne wol op hoogen prijs werd gesteld. (Spr. XXVII : 26. XXXI : 13.) Dit blijkt ook uit het gebod om het bokje niet te kookken in de melk der moeder. (Exod. XXIII : 19. XXXIV : 26. Deut. XIV : 21 en vooral uit Spr. XXVII : 27.) Slechts, bij bijzondere gelegenheden werd een vet of gemest kalf geslagt. (Gen. XVIII : 7. Tobias VII : 9.) Dit was zelfs nog het gebruik in de dagen van 's Heeren omwandering op aarde, want in de gelijkenis van den verloren zoon, (Luk. XV : 11—32.) verwijt de oudste zoon den vader, dat hij hem nooit een bokje heeft gegeven, opdat hij mogt vrolijk zijn met zijne vrienden, terwijl hij het gemeste kalf voor een onwaardigen ten bestegaf. (Verg. Gen. XXXI : 38.) — Daar de kemel en de ezelen den Israëlieten onrein waren (Lev. XI : 4. Exod. XIII : 13) komen deze alleen in aanmerking als lastdieren.

de Propheet Jeremia roemt, als eene heerlijkheid der edelen van Sion, dat zij witter waren dan melk. (Klaagl. IV : 7. Eene meer juiste vertaling dezer woorden luidt als volgt: „Hunne Nazirëers waren zuiverder dan sneeuw, witter dan melk, hun ligchaam was schooner in roode kleur dan de robijn en overtrof den gepolijsten saphier.) Doch vooral uit de wijze, waarop het beloofde land wordt voorgesteld als een land vloeijende van melk en honig, blijkt dat de melk een voortreffelijke drank is. (Exod. III : 8, 17; XXXIII : 3. Lev. XX : 24. Num. XIII : 27; XIV : 8. Deut. VI : 3; XI : 9; XXVI : 9, 15; XXVII : 3; XXXI : 20; XXXII : 14. Joz. V : 6.)¹⁾.

Ofschoon nu Datan en Abiram het land van Egypte ook roemen als een land vloeijende van melk en honig, (Num. XVI : 12—14) had het beloofde land deze zegeningen zeer zeker in ruimer mate, en Mozes maakt er de kinderen Israels opmerkzaam op, dat zij daarenboven in het land, waar zij henen togen, niet zouden hebben te kampen met de bezwaren, die zij in Egypte moesten overwinnen, want terwijl Egypte moest besproeid worden als een kruidhof, ontving het beloofde land den zegen des hemels en dronk dien in. (Deut. XI : 11.)

Staat dus het *water* als geschenk van God op de eerste plaats in den rij der dranken, uit het bovenstaande blijkt dat de *melk* mede onder de zegeningen Gods behoort. Doch meerdere dranken ontmoeten wij niet onder de schepselen Gods. De dranken, die wij, behalve deze twee, vermeld vinden, zijn bereid door de menschen uit de voortbrengselen der aarde, of ook uit hetgeen wij als een geschenk van de dieren ontvangen.

Zulk een geschenk is de *honig*, — en waar het beloofde land wordt verheerlijkt als een land vloeijende van melk,

1) Opmerkelijk is het dat in de geschiedenis van Ruth (II : 8, 9, 14.) door de Syrische vertaling wordt toegevoegd: en zij (Ruth) doopte haar brood in melk, terwijl de Arabische vermeldt: „en zij goot melk daarover uit.” (nam. over het brood.)

wordt in éénen adem daaraan toegevoegd: en van *honig*. Hoewel nu de honig niet behoort tot de vloeistoffen, is hij toch vloeibaar, en wij vinden daarvan een sprekend bewijs in de geschiedenis. (I Sam. XIV : 26). In het woud dat Jonathan betrad, bij het najagen der Philistijnen, vond hij den grond als door een vloed bedekt met honig; hij doopte het einde van zijn staf in eene honigraat, en at daarvan; (vs. 27.) maar uit deze mededeeling blijkt tevens dat er, onvermijdelijk, veel honig te loor moest gaan. Het is dus meer dan waarschijnlijk dat er reeds zeer vroeg pogingen zijn aangewend om den honig magtig te worden ¹⁾. Dat de mensch, bij dat pogen, spoedig kennis maakte met de kwaadaardigheden der bij, lijdt geen twijfel. Mozes vergelijkt reeds de hittige vervolging der kinderen Israels door de Amorieten, met den aanval der bijen, (Deut. I : 44) en de Psalmlichter beklagt er zich over dat de volken hem hebben omringd, omsingeld, als de bijen, (Ps. CXVIII : 12.)

In Gen. XLIII : 31 wordt voor het eerst melding gemaakt van *honig*, als een geschenk voor den man in Egypte. (Jozef.)

Het Hebreeuwsche woord voor honig geeft te kennen iets dat taai is en week, en vele uitleggers zijn van oordeel, dat men hier niet moet denken aan honig der bij. Daar in Egypte overvloed was van honig zou 't geene houding hebben gehad om honig ten geschenke aan te bieden, als iets voor een Egyptenaar zeer begeerlijks en kostelijks ²⁾. In Hoofdst. XXXVII : 25 wordt ook

1) Opmerking verdient de bepaling dat de honig geweerd was uit de vuuroffers, even als het zuurdeeg, en slechts als offers der eerstelingen wordt toegelaten. (Lev. II : 11, 12. Zie vert. van Segond.) Hieruit blijkt dat het inzamelen van honig groote beteekenis had, en die bleef behouden zoo als wij zien uit II Kron. XXXI : 5: Toen nu dat woord uitbrak, bragten de kinderen Israels vele eerstelingen van koorn, most, olie en *honig*, en van al de inkomsten des velds; ook bragten zij de tienden van alles op met menigte.

2) Zie bl. 3. Ofschoon nu Datan enzv.

de honig niet genoemd bij de dingen, die de Ismaëlieten afbrengen naar Egypte. Evenmin kan 't zijn honig, d. w. z. ter dikte van honig uitgedampt vocht uit den dadel, daar Egypte rijk is aan dadelpalmen. (Dr. A. Clarke.) Nagenoeg volkomen zekerheid heeft het gevoelen van Dr. T. Shaw, den bekenden reiziger, die beweert dat het Hebreuwsche woord wordt gebezigd voor eene zelfstandigheid, ter dikte en taalheid als honig, bereid uit druivensap, hetwelk de Arabieren nu nog met denzelfden naam noemen, en ook nu nog, jaarlijks, uit de omstreken van Hebron naar Egypte wordt verzonden. ¹⁾

In Exod. XVI : 31 lezen wij dat het Man ²⁾ smaakte als tarwebloem gemengd met honig; — de smaak was dus zoet; — maar ook onder de dranken, die al zeer spoedig in zwang kwamen, is eene groote reeks, die den naam dragen van *zoeten drank*, en waarvoor in 't Hebr. het woord *shakar* wordt gebezigd. Bij de Israëlieten werd de honig niet met water gemengd. Voor den zoeten drank, die daardoor ontstaat, vindt men wel een woord bij de Grieken *methu*, waarvan *Mee*, *mede* (Nederd.) *Meth* (Hoogd.) *Methegin* (Engelsch) *Lydromel* (Fransch) afstammen, maar eene aanwijzing, dat dergelijke drank door de Israëlieten gebruikt wordt, vindt men niet. — Daarentegen is het woord *shakar* het stamwoord, waarvan in zeer vele talen de afleiding wordt gevonden, om zoeten drank aan te wijzen. De Grieken hebben *shakar* vervormd in *sikera*, een woord dat bij geen der Grieksche schrijvers wordt gevonden, maar alleen voorkomt bij de LXX en in het N. T. Het Grieksche *sakchar* verraadt evenzeer zijne afkomst als het Latijnsche *saccharum*, en de woorden *suiker*,

1) Kämpfer spreekt van iets dergelijks. Door kooking wordt het druivensap verdikt tot eene stroop, die op de tafels der mingevoeden de boter vervangt, en door matige menschen, verdund met water, als wijn wordt gedronken.

2) Zeer eigenaardig wordt het Man beschreven en verheerlijkt in het Boek der Wijsheid XVI : 20, 21, en de honig n Sir. XI : 3.

Zucker, sucre, sugar, enz. behoeven, wat hunne afleiding betreft geene toelichting. Zhaggery is nu zelfs nog de naam voor het vocht uit dadels uit den palmboom, en de siroop, daaruit bereid.

Mr. Palgrave verhaalt in zijn werk over Arabië het volgende: Voor drie penningen kocht ik een handdoek vol heerlijke dadels. Om ze te vrijwaren tegen de mieren hing ik ze aan een balk van het dak, en gedurende drie achtereenvolgende dagen druppelde daaruit een *zoet vocht* zóóveel dat 't een groote plas suikerstroop vormde.

Waar nu de vruchten zulke vochten vanzelve afgeven of loslaten, is 't niet te verwonderen, dat de mensch die tot een aangename drank bereidt. Kenmerkend in dit opzicht zijn de druif en de olijf. Vandaar dat wij in Exod. XXII : 19 lezen: Uwe *volheid*, d. w. z. de met olie gevulde rijpe olifven, en uwe *tranen*, d. w. z. de rijpe druiven, die het geurig nat als tranen laten neervallen, zult gij niet uitstellen, d. w. z. de eerstelingen daarvan den Heer dankbaar aanbieden.

In de landen, waar de druif tot volkomen ontwikkeling en rijpheid komt, leveren deze tranen den meest gezochten wijn. — Dit is vooral het geval in Spanje. De overrijpe trossen worden opgehangen, en het daaruit neerdruipend vocht is de meest edele wijn, dien men vindt, en draagt ook daar den naam van *tranen*. In Hongarije behandelt men de druiven op dezelfde wijze en verkrijgt daardoor den beroemden Tokayer *Ausbruch*, en in Palestina, waar de druif zoo goed zich ontwikkelt en de trossen zoo verbazend groot en zwaar worden, werd de edele traan overvloedig geoogst.

Wat de grootte en zwaarte betreft van de druiventrossen in Palestina, hieromtrent vinden wij eene belangrijke mededeeling in Num. XIII : 23. Behalve de granaatappelen en de vijgen bragten de verspieters mede een tak of rank met een tros druiven, zoo groot en zoo zwaar, dat hij door twee mannen aan een draagstok moest gedragen worden.

Men meene niet dat hier aan overdrijving moet gedacht worden. Nu nog ziet men in Syrië druiventrossen van twintig tot veertig Engelsche ponden, en zelfs nog zwaardere. De druiven waren zeer groot, indien er tenminste overeenkomst is tusschen deze en de druiven die men nu nog in die streken vindt, naar hetgeen de reizigers in onze dagen mededeelen. Nau verzekert (bl. 458) dat hij in omstreken van Jericho druiven heeft gezien ter groote van een mansduim. Dandini, hoewel als Italiaan gewoon aan het zien van uitnemende druiven, was verbaasd over de grootte, die de druiven in den Libanon verkrijgen; zij worden, zoo verzekert hij (bl. 79) zoo groot als pruimen. Mariti (III.184) verzekert dat hij op verschillende plaatsen in Syrië druiven heeft aangetroffen van bijzondere grootte, zoodat één tros daarvan voor één man een voldoende vracht is. Neischutz zegt naar waarheid te kunnen verklaren dat hij in het gebergte van Israel druiventrossen heeft gezien, en ook daarvan heeft gegeten, die de lengte hadden van eene halve el, terwijl elke druif ongeveer twee vingergeledingen lang was. In onze eigene streken, zoo verhaalt Dr. Lees, die in Engeland woont, in zijn boek: „Tirosh lo Yayin, 184” heeft een rank van Syrische druiven, voor eenige jaren, te Welbeck een tros voortgebracht, die door den Hertog van Portland aan den markies van Rockingham ten geschenke werd gezonden, en negentien ponden (Eng.) woog. Hij moest meer dan twintig mijlen ver vervoerd worden en werd door vier mannen bezorgd, die hem, twee aan twee, aan een stok droegen, als een sprekend bewijs voor de waarheid van hetgeen wij in de geschiedenis van Israël lezen. De langste diameter van dezen tros was negentien en een halve (Eng.) duimen, de omtrek bedroeg vier en een halven voet, en de lengte ongeveer drie en twintig duimen (inches).

De druif was dus, om eens zoo te spreken, de koningin onder de vruchten van het beloofde land. Saprijk als zij is, lag 't voor de hand, dat uit haar een drank werd

bereid, die ook aan het hoofd der dranken wordt geplaatst, en de eer geniet om met een afzonderlijken naam te prijken, terwijl de dranken, uit de overige vruchten bereid, geene onderscheidende namen dragen.¹⁾

Op zeer vele en verschillende wijzen werd de druif behandeld en uitgeperst, en het daardoor verkregen vocht wordt ook met verschillende namen genoemd, doch in 't algemeen wordt steeds van *wijn* gesproken, als van uitgeperst druivensap.

miran
in Ges. 333
1. Het Hebreeuwsche woord voor *wijn* is *yayin*, en wordt 141 malen in den Bijbel gevonden. Dit woord met de verwante Arabische woorden is afgeleid van *yavan*, en beteekent: koking, schuimend, troebel, zoodat het daarvan afstammende *yayin* te kennen geeft het schuimende druivensap, dat bij het uitpersen der druiven te voorschijn komt. — Dit gevoel wordt bevestigd door het Chaldeeusche woord voor wijn, *Khamar*, eene afleiding van *Khemer*, bruis, schuim, dat evenzeer gebezigd wordt voor het schuim van het zeewater, als voor het bruisen of koken van de bitumen en van roode vloeistoffen.

Ges. 294

a. Het woord wijn wordt soms ook gebezigd voor de druiftrossen die nog aan den wijnstok hangen, zooals in Deut. XXVIII : 39, (verg. Jer. XL : 10 en Sir. XXXIII : 16) waar gezegd wordt dat de worm den wijn zal verslinden, zoodat er geene inzameling zal kunnen plaats hebben. In Jez. XVI : 10 en Jer. XLVIII : 33 bedoelt het woord wijn, de druiftrossen, die bestemd zijn om getreden of geperst te worden. In Ps. CIV : 15, Jer. XL : 10, 12 is evenzeer bedoeld de druiventros, die uit de aarde voort-

1) Σοφία Σεϊσαζ Κεφ. Α'. (Sext. uitg. van L. van Esz.)

Cap. 33 : 17. ὡς καταμύμενος ὀπίσω τρυγετῶν, εὐλογία Κισίου ἔφθασα, καὶ ὡς τρυγῶν ἐπλήρωσα λήρον. (als een die halmen inzamelt achter de vruchtenlezers, heb ik den zegen des Heeren verkregen, en als een vruchtenlezer heb ik de pers gevuld). Een bewijs dat niet alleen de druif werd uitgeperst maar alle sappige vruchten; waaruit dan de zoete drank (st. dr.) werd bereid.

spruit, (Ps. CIV : 14) en met de zomervruchten wordt ingezameld.

b. Daar de uitgeperste druiven een troebel, eenigsints dik vocht afgeven wordt het woord *wijn* ook wel in dien zin gebezigd. De vermelding der heldere, niet troebele druif, die een rood gekleurd vócht afgeeft, wettigt deze onderstelling. Aan dergelijken wijn denkt men bij het lezen van Gen. XLIX : 12 en Jes. LXIII : 1—3. In Job XXXII : 11 is 't *wijn*, die begint te gisten. Hoogl. V : I (verg. VII : 9 goede wijn) bedoelt een zoeten, onschuldigen wijn, waarmede zelfs jeugdige vrouwen in overvloed zich kunnen laven. Ook de Targums vatten deze plaatsen in denzelfden zin, want in Hoogl. VIII : 2 gebruiken zij het Chaldeeusche woord *Khamar*. 22

c. In Spr. IX : 2, 5 wordt door het woord *wijn* bedoeld: gekookt druivensap, uitgedampt ter dikte van syroop, dat door bijvoeging van water drinkbaar werd, en anders met melk werd gebruikt. (Jes. LV : 1, waar de LXX aan den room der melk hebben gedacht, want zij vertalen vet, (στέψς). Sommige uitleggers zijn van meening dat men in Jes. VII : 22 en Ezech. XXVII : 17 aan druivenhonig moet denken. 1) De druivenhonig wordt door de Perzen *shire* genoemd, en met water gemengd: *shir ab*, (zoet water) waarvan onze woorden syroop, sorbet, enz. zijn afgeleid. 7"

2. Behalve het woord *gayin* wordt ook het woord *ahsis* door *wijn* vertaald. Het komt voor in vijf plaatsen. nam. Hoogl. VIII : 2. Jes. XLIX : 26 Joël I : 5. III (Hebr. IV) 18; Amos IX : 13. Dit woord stamt af van *ahsas*, en geeft te kennen „iets dat vertreden of uitgetreden is.” Het beteekent zuiver druivensap, en heeft nimmer den dubbelzinnigen twijfelachtigen zin van het Gr. *glenkus* of het Lat. *mustum*, dat soms ontegenzeggelijk wordt gebezigd voor druivensap, dat reeds is begonnen te gisten. 0'0y

1) Zie bldz. 4 onderaan.

πλευκος
2 Lix
Gr. Lex.
Her. 411.

??
De woorden in Joel III : 18 dat de bergen „zoeten wijn (ahsis) zullen druipen,” moeten letterlijk verstaan worden. Over den wijnoogst in Hongarije wordt door Pallas, in 1793 berigt dat de druiven in Augustus rijp worden, openbarsten en het vocht loslaten. De Shirnoidruiven zijn rijk aan sappen, en als ze rijp zijn barsten zij open. (Ook Amos IX : 13). Dat de vijanden dronken zullen worden van hun eigen bloed bewijst, dat hier niet aan dronken, maar aan verzadigd moet gedacht worden; bloed is niet bedwelmend of dronken makend, en dus de nieuwe wijn evenmin. (Jes. XLIX : 26.) *Ahsis* van granaatappelen bewijst dat dit woord soms in de uitgebreide beteekenis wordt gebruikt, waar toe zijne afleiding regt geeft.

11 Lic
wijn
ber. 644
870 in
Jes. 10. 164
quaal dat
vop?
24 gnd
3. *Soveh* of *sobhe*, van *sahbah*-drinken tot verzadiging. Komt slechts driemaal voor. (Jes. I : 22. Hos. IV : 18, Spr. XXIII : 21.) De aard van den wijn, dien het woord *soveh* te kennen geeft, wordt duidelijk uit de verwante woorden in andere talen. Het Latijnsche *sapa*, overeenstemmende met het Italiaansche en Fransche *sabe* en het Grieksche *hebsēma* voor gekookt druivensap. De verdikte wijnen *defructum* en *syraeum* genoemd, behooren volgens Plinius tot deze soort. De mogelijkheid om over te gaan in bederf wordt in de organische stoffen voorkomen of opgeheven, volgens Liebig, door ze te verhitten tot op het kookpunt, doch *defructum*, loopt volgens Columella, nog altijd gevaar om zuur te worden. (Verg. Hos. IV : 18. ¹)

4. *Khamar* is het Chaldeeusche woord voor het Hebreusche *gayin*, en wordt slechts gevonden in Ezra en

1) De Engelsehe vertaling van Hosea IV : 18 verschilt grootelijks van de St. Vert. Hun *soveh* is zuur, (bitter scherp). St. Vert. Hunne zuiperij is afvallig. In de Kantteekeningen geven zij eene betere overzetting, nam. hun wijn is stinkende, d. w. z. bedorven. Uit Spreuk. XXIII : 20 blijkt duidelijk dat *soveh* de beteekenis heeft van drinken tot verzadiging, en de toevoeging van het woord *wijn* beslist over den aard van den drank, dien men gebruikt. De vertaling van Louis Segond is zeer vrij; nam.: A peine ont ils cessé de boire. Luther heeft: Sie haben sich in die Schwelgerei gegeben.

Daniël. Het is afgeleid van het Hebr. *Khemer* (zie Deut. XXXII: 14. Ps. LXXV: 8.) dat gevoegelijk wordt vertaald door: *bruisend, troebel, schuimend*. Het heeft dus eene uitgebreide beteekenis, en alle soorten van wijn worden door dien naam aangewezen, maar niet eene eenige soort.

1) 5. *Khometz* beteekent eenvoudig zure wijn, wijn die zuur is geworden, *azijn*. Hoofdzakelijk wordt hiermede bedoeld de schrale, zure drank, die verkregen wordt bij de laatste uitpersing der druiven, waarbij water wordt gevoegd, welke drank gelijk staat met het posca ²⁾ der Romeinen. Zuur geworden, gegiste paarden- en kameelmelk wordt in het Oosten *Koumiss* genoemd. In Spr. X: 26 wordt *Khometz* door de LXX vertaald met: *omphax* dat *onrijp* beteekent, en voor onrijpe druiven of oljven wordt gebezigd.

Uit deze vertaling blijkt dat de Israëlieten groote waarde hechtten aan de onrijpe druiven, die zij verzamelen bij het uitdunnen der druiftrossen. Uit die onrijpe druiven werd dus ook azijn bereid, en het eten van onrijpe druiven, dat op eenige plaatsen door den propheet Jeremia wordt genoemd vindt daardoor zijne verklaring.

6. *Tirosh*, hoewel ook door wijn of most vertaald, is noch het een, noch het ander, maar de vrucht van den wijnstok in zijn natuurlijken staat. Bij de vertaling van dit woord heeft de schromelijkste willekeur voorgezet; nu eens wordt 't vertaald door: *bezie*, vrucht, dan weer door *mostwijn, wijnoogst, druiventros*. Julius Bate. M. A. merkt echter reeds op in zijn *Critica Hebraea* 1767, bij Micha VI: 15: 't Is dus duidelijk dat *tirosh* te kennen geeft de *druiven*, die getreden of geperst moeten worden.

Tirosh wordt, waarschijnlijk zeer juist, afgeleid van *yarash* bezitten, erven, zooals Hierusalem van *yarash* en

1) Vergelijk hiermede de woorden in Jer. XXXI: 29, 30. Ezech. XVII 1: 2.

2) Posca = gesuikerd azijnwater, druivendroessem gemengd met water.

F De afl. 16 v. 7, mag want zijn, ook troffelachtig of dit de betekenis is. Zie vooral Ges. 884.

salem, bezit van vrede. Bij de verklaring van Gen. XXVII : 28 merkt Drasius (1617) op, dat het begrip van *bezit* als van zelf aan *tiros*h werd verbonden, omdat onder alles wat door erfenis wordt verkregen, de opbrengst van den wijnstok voor den Israeliet het voornaamste is, en deze daarom met dien naam werd aangewezen. *Tiros*h komt steeds voor als *vrucht*, en dat wel in vereeniging met de hoofdvoortbrengselen der aarde op deze wijze: graanvrucht, — wijngaardvrucht, — boomgaardvrucht.

7. *Yeger* (Arab. *Ukeb*, hol zijn) oorspronkelijk iets dat hol is, kuip of vat, waarin de druiven en olijven werden gedaan om geperst of getreden te worden, en later ook het vat, waarin het vocht werd opgevangen.

8. *Mesek*, een mengsel; aanwijzende allerlei verschillende vermenging van wijn met water of specerijen of kruiden.

9. *Ashishah*, welligt afgeleid van een wortel, die *vuur* beteekent, geeft te kennen: een (gebakken) koek van gedroogde druiven. Het woord vindt men in II Sam. VI : 19. I Kron. XVI : 3. Hoogl. II : 5. Hos. III : 1 ¹⁾, en wordt helaas! vertaald door: *flesch* en *flesch wijn*.

10. *Shemarim* ingemaakte vruchten van *shamar* in-maken, als *shemanim*, die vet zijn, van *shemen* vet of olie. Zulke ingemaakte vruchten behooren in het Oosten tot de geregten van het feest. Nehem. VIII : 10. Zij eten het *vette* (*shemen*) en drinken het *zoete*.

11. *Shakar*, zoet drank. Zie bl. 5.

Wordt de wijnstok in de Oostersche landen, en bepaald in Palestina, in de eerste plaats beschouwd als geschikt, om er drank uit te bereiden? óf — wordt de vrucht van den wijnstok ook nog als voedingsmiddel aangemerkt?

Deze vraag zou kunnen oprijzen door bovenstaande

1) Louis Segond, Docteur en Théologie geeft in zijne vertaling van den Bijbel, uitgekomen in 1880: gâteau de raisin, druivenkoek in al deze plaatsen

mededeelingen, omtrent de verschillende wijzen om uit de druif een aangenamen drank te bereiden, doch in de Heil. Schrift wordt de vrucht van den wijnstok altijd onder de voedingsmiddelen gerangschikt.

Het beloofde land wordt door Mozes beschreven als een land van tarwe en gerst, en wijnstokken en vijgeboomen en granaatappelen: een land van olierijke olijfboomen en van honig (Deut. VIII : 8.) Ook Jozua spreekt op dezelfde wijs als hij tot Israel zegt: gij eet van de wijngaarden en olijfboomen, die gij niet geplant hebt. (Joz. XXIV : 13.)

Als een voorregt, dat Israel genoot onder de regeering van Salomo, wordt ook genoemd het zeker wonen, van een iegelijk, onder zijn' wijnstok en onder zijn' vijgeboom, waarmede te kennen wordt gegeven het ongestoord genot hunner vruchten. (I Kon. IV : 25.) Ook Rabsake gebruikt de uitdrukking van Jozua ¹⁾ als hij de Joden aanspoort om zich te onderwerpen aan den Koning van Assyrië, ²⁾

1) In I Makkab. XIV : 22 komt dezelfde uitdrukking voor.

2) Rabsake's woorden gronden zich op de algemeen aangenomen of bestaande leefwijze der Joden, en everzeer als 't in de dagen van Hizkia (712 jaren v. C.) de gewoonte was om de druif als voedsel te nuttigen, en zij als zoodanig veel hooger stond aangeschreven dan als bron van allerlei wijnsorten, is dit ook nu nog het geval. Rev. Smylie Robson, een zending onder de Joden in Syrie, deelt het volgende mede in een' brief uit Damaskus, van Februarij 1845, opgenomen in Missionary Herald (Irisch Presbytersan) van April en Mei 1845.) „Het is algemeen bekend dat sommige streken van den Libanon het digst bevolkt en het best bebouwd zijn. Dit deel van het land wordt door mij meest bereisd. Het voedsel der bewoners bestaat hoofdzakelijk uit vruchten, melk en groenten, en brood van tarwebloem en Turksche weit. De tarwe wordt overal verbouwd. en het daaruit bereide brood is een zeer algemeen en veel gebruikt voedsel. Onder de vruchten bekleeden de olijven en de druiven de eerste plaats. Olijven worden rauw gegeten of ook op verschillende wijzen toe bereid, maar zij zijn het meest in achtting om de olie. In sommige jaargetijden bestaat het voedsel hoofdzakelijk uit groenten in deze olie gekookt, die dan mét of ook zónder brood worden genuttigd. Voor het licht, dat men brandt gebruikt men slechts deze olie. In deze streken wordt de olijfboom overal gekweekt. Een ander hoofdzakelijk deel van de voeding bestaat uit de vrucht van den wijngaard. Omstreeks Augustus zijn de druiven rijp, en

(II Kon. XVIII : 31 en 32) en door de woorden van den Propheet Jesaja krijgt Juda de verzekering eener volkomene verlossing, zoodat ze zelfs weer wijngaarden zullen planten en van hunne vrucht zullen eten (II Kon. XIX : 29, verg. Jes. LXV : 21), terwijl de Propheet Micha er over jammert, dat er geen druif is om te eten (Mich. VII : 1).

Ook uit het spreekwoord van het eten der onrijpe druiven, dat wij vinden bij de Propheten (Jer. XXXI : 19, 20, Ezech. XVIII : 2) blijkt 't dat de druif tot de voedingsmiddelen behoort, waarmede overeenstemt de wijze, waarop tirosh steeds voorkomt, als vrucht van den wijnstok met de graansoorten en de vruchten van den boomgaard (zie bl. 11).

Hieruit volgt echter niet dat het tegen Gods bedoeling is om uit de druif of ook uit de boomvruchten drank te bereiden. Zoo lang de drank, dien men op deze of

worden dan gedurende vier maanden gegeten. In dat tijdsverloop zijn zij aan de orde, niet als een aangenaam nageregt om het gehemelte te streelen, nadat de eetlust is bevredigd door een voedzame maaltijd, maar als een wezelijk deel van het maal; zoo zeer zelfs, dat van af Augustus tot December, de inwoners zich voeden met brood en druiven. Uit zeer dunne broodkoeken van tarwebloem of van gerstemeel, gemengd met bloem, waarbij volop druiven worden genoten, bestaan de maaltijden van de bewoners van den Libanon, 's morgens, 's middags en 's avonds. Ik kan hierbij de verzekering voegen, dat men gerust, tot verzadiging toe, druiven kan eten. Ook hier, even als in Europa, worden de druiven in groote hoeveelheden gedroogd, om ze zoo als rozijnen te bewaren, en als de druiventijd voorbij is, worden deze als voedsel genuttigd. De druiven worden bijeengevoegd, en dan geslagen, waardoor men een vocht verkrijgt dat *dibs* wordt genoemd. (Zie bl. 4 en 5.) Nadat het is gezuiverd, heeft het de dikte van honig, en gelijkijkt daar veel op. Gedurende den winter en het voorjaar zijn brood en *dibs* het algemeen voedsel. Er bestaan twee soorten van *dibs*; het een bereid uit druiven, het andere uit rozijnen. In den druiventijd is de gewone prijs van de beste soort, (purperkleurige druiven) een penning het pond (Eng.) of vier stuiver (Eng.) de veertien ponden. Deze soort is de aangenaamste van smaak. Een ander zeer goed soort, uit de groene druif bereid, kost ongeveer zes stuiver de veertien pond. Nog wordt er *dibs* bereid uit zeer groote roode druiven, en deze is hooger in prijs, maar niet zoo algemeen. Voor een digt opeengepakte bevolking in een drooge en warme luchtstreek is de druif een onwaardeerbare weldaad.

gene wijze verkrijgt, de voedende eigenschappen blijft behouden door God aan de vruchten geschonken, waaruit de drank wordt gemaakt, wordt de bedoeling van God niet verijdeld, en God spreekt Zijne bedoeling duidelijk uit in Gen. I: 29, als Hij zegt: „alle geboomte, in hetwelk zaadzaaijende vrucht is, het zij u tot spijsze.”

Sedert de zonde in de wereld is gekomen, heeft ook de dood zijne heerschappij aanvaard. Ten gevolge van die heerschappij des doods heeft zich eene magt ontwikkeld, die vijandig is tegen de bedoeling Gods. Tegenover de roeping van den mensch om de aarde te onderwerpen, en hare voortbrengselen steeds meer tot ontwikkeling, tot volmaaktheid, tot verhoogd leven te brengen (Gen. I: 28, II: 3) plaatste zich de magt ten verderve, die hare heerschappij aanvaardt als de dood het leven, dat door God is, heeft vernietigd.

Zeer vatbaar en zeer toegankelijk voor deze heerschappij des verderfs zijn vooral de vochten, die verkregen worden door het uitpersen van druiven en boomvruchten. Zoodra het plantaardig levensbeginsel is verstorven, begint zich het verderf te ontwikkelen, en openbaart zich door *gisting* ¹⁾.

1) Hieromtrent zegt Liebig het volgende: „Het is in strijd met alles wat een onpartijdig onderzoek aan 't licht heeft gebracht, om te beweren dat in het dierlijk of plantaardig leven de *oorzaak* of *aanleiding* tot gisting wordt gevonden. De meening dat dit leven in eenig opzigt deel neemt aan zulk een ziekteproces moet verworpen worden als eene onderstelling, waaraan alle grond ontbreekt. De ontleding heeft aangetoond dat in alle fungi (sponsachtige gewassen) suiker aanwezig is, en deze wordt eerst dán omgezet in alcohol en koolzuur, als het leven is geweken. Van af het oogenblik, dat de *dood* begint te heerschen, ontstaat er eene verandering in de kleur en in de bestanddeelen, dan begint de wijnachtige gisting. Deze werking is juist het tegenovergestelde van het levensproces. *Gisting*, *bederf*, *verroesting* zijn de opéénvolgende toestanden der ontbinding, en het slot of eindgevolg is dat de grondstoffen der organische lichamen herleid worden tot het bestaan, dat zij hadden, voor zij werden opgenomen in het proces des levens. Langs dezen weg wordt dus eene verzameling van organische atomen der hoogste soort herleid tot verbindingen eener lagere orde, namelijk tot die verbindingen der grondstoffen, waarvan zij afstammen. (Chem. Brieven. 2e Ser. 1845.)

Deze gisting tast de voedende bestanddeelen aan, en vernietigt die. Het druivensap, het vocht der uitgeperste druiven, bevat eene aanzienlijke hoeveelheid suiker, die met het aanwezige eiwit dat vocht tot een' voedzamen, versterkenden, gezonden drank maken; doch door de gisting gaan deze geheel en al te loor, en worden vernietigd ¹⁾. Zij, die beweren, dat de alcohol aanwezig is in den suiker, bewijzen daardoor, dat zij onbekend zijn met de eerste beginselen der scheikunde. Op allerlei wijzen en langs allerlei wegen heeft men getracht den alcohol in eere te brengen, maar alle daartoe aangewende pogingen hebben schipbreuk geleden op het scheikundig onderzoek. Alcohol is een voortbrengsel van de magt des verderfs, — een vijand van God, — een belager van het tijdelijk en eeuwig geluk van den mensch.

Indien men nu met den veranderden toestand behoorlijk rekening had gehouden, zou men zeker voor dranken met eigenschappen zoo geheel en al verschillende van de oorspronkelijke, ook andere namen hebben bedacht, maar dit is het geval niet geweest. De mensch is verschalkt geworden en gevangen genomen in een' strik, die nog over de geheele aarde is gespannen. Waar wij dus met het oog op de dranken Israels geschiedenis beschouwen, moet de vermelding der feiten ons oordeel bepalen, en ons doen zien of wij aan zuiver, ongegist druivensap of

1) De *oude* chemische formule voor suiker is: Oxyg. 3 Hydrog. 3 Carbon. 3 of Zuurstof. 3 Waterst. 3 Koolst. 3.

De *nieuwe* oxyg. 3. hydrog. 6. carbon 3; maar als de suiker wordt ontbonden, vormen zij andere verbindingen, die alcohol en koolzuur voortbrengen dus:

	O.	H.	C.		O.	H.	C.		
Oud. {	alc.	1	3	2	Nieuw {	alcohol	1	6	2
	carb.	2	0	1		carb. acid.	2	0	1
	ac.								
		3.	3.	3.			3	6.	3.

Nu wordt daardoor in de granen en vruchten niet slechts de suiker verwoest, maar ook het eiwit wordt omgezet in *gist*, zoodat de voedende krachten verdwenen zijn.

vruchtennat, een' zegen Gods, moeten denken, of aan vochten, waarin zich de magt des verderfs heeft genesteld, om den mensch voor tijd en eeuwigheid te gronde te rigten.

GENESIS.

De geschiedenis van den wijn begint met een zeer treurig voorval in het leven van Noach, waartoe de noodlottige aanleiding door den teug der bedwelming werd gegeven (Gen. IX : 20—27). Of het bedwelmend druivensap vóór den zondvloed onbekend was, en dus ook de dronkenschap, kan niet beslist worden, maar zóóveel is zeker dat het gebruik van bedwelmend vocht terstond met onmatigheid gepaard ging, en een regtvaardig, godvreezend man (Gen. VII : 1), de prediker der geregtigheid (II Petr. II : 5) er het slagtoffer van werd, — én — de gevolgen lieten niet op zich wachten; het huiselijk geluk werd verstoord, de huiselijke vrede verwoest en de vloek des vaders daalde neder op het hoofd van den schuldigen zoon.

In Gen. XIV : 18 wordt ook gesproken van wijn. Daar in deze plaats brood en wijn vereenigd voorkomen, is 't meer dan waarschijnlijk dat hier druiventrossen worden bedoeld (verg. de noot op bl. 13). Ook in Jer. XL : 10 wordt het verzamelen van wijn en zomervruchten genoemd, waaruit volgt dat door wijn in die plaats, druiventrossen worden bedoeld.

Dat Melchizedek Abraham brood en wijn aanbood, heeft welligt eene hooge beteekenis, maar zijne handeling is toch ook ligt natuurlijk te verklaren. Als Priester des Allerhoogsten Gods was 't hem, zeker niet minder dan

Lot, eene smartelijke kwelling, dat de inwoners van Sodom zich zoo erg aan onnatuurlijke ontucht overgaven, en terwijl 't hem nu verheugde dat 't Abraham gelukt was Lot te bevrijden, kwam bij hem de vrees op dat Abrahams knechten zich misschien te goed zouden doen aan den wijn, dien zij hadden buitgemaakt, én eenmaal bedwelmd, waren zij zeer zeker de weerlooze slachtoffers geworden van de onreine driften van Sodoms burgers. Om dit te voorkomen maakte hij zich op met brood en wijn (waarschijnlijk druiventrossen) en voorkwam daardoor de zonde, die hij vreesde, dat zou gepleegd worden.

Dat er onder het geroofde, hetwelk Abraham buit maakte, zeer zeker eene aanzienlijke hoeveelheid wijn was, wijn uit de velden van Sodom, (verg. Deut. XXXIII : 32) lijdt m. i. geen twijfel. Wij lezen dat Abraham de Koningen des nachts overviel. Zulk een overvallen zou niet mogelijk geweest zijn, indien het leger zich ter ruste had neergelegd, want dan waren er zeker wachten uitgezet, maar zich overgeevende aan buitensporig genot, waarbij de wijn de hoofdrol vervulde, en tot in den nacht toe voortzwelgende, was 't Abraham mogelijk gemaakt om de veel sterkere magt der vier vereenigde koningen te overvallen en te verslaan ¹⁾).

Men meene nu niet dat ik den wijn, het door gisting verontreinigde druivenbloed, oneer aandoe door te beweren, dat hij medepligtig is geweest aan de zonde van Sodom's inwoners, want weldra treedt hij op als bondgenoot der verfoeijelijkste ontucht, nam. der bloedschande. (Gen. XIX : 30—35.)

1) Deze voorstelling omtrent de toedragt dezer gebeurtenis, die zich zeer geleidelijk uit de woorden der mededeeling laat verklaren, wordt daarenboven op dezelfde wijze verhaald door Josephus. Misschien grondt hij zich op eene overlevering als hij zegt: „dat eenigen sliepen in hunne legersteden, en de overigen zich niet konden verdedigen, omdat ze volslagen dronken waren.”

Waarschijnlijk was Lot onbekend met de uitwerking van den wijn, anders zou hij zich zeker wel hebben gewacht, en wellicht hebben zijne dochters hem kunnen misleiden door de toevoeging van kruiden, die den aard van den drank onherkenbaar maakten, en zijne werking zooveel te zekerder. Van zulke vermenging leest men reeds vroeg bij de volken der oudheid ¹⁾).

In Gen. XXVII : 22—37 ontmoeten wij den wijn op-nieuw. Isaäk wil zijnen zoon Esau zegenen. Jacob, door Rebekka aangespoord en overgehaald, maakt zich meester van dien zegen, dien hij ontvangt, nadat Isaäk heeft gegeten en wijn heeft gedronken. In tegenstelling met de geschiedenis van Sodom en Lot bevinden wij ons hier op 't gebied van het heilige; de godvreezende vader wil zijnen zoon zegenen, en waarschijnlijk om het heilige van deze handeling sterk te doen uitkomen, heeft de Targum van Jonathan het volgende ingevoegd: „Evenmin had hij (Jakob) wijn onder zijn bereik, maar een engel had dien voor hem bereid en bracht hem wijn, die van af de schepping in de druif was bewaard geworden, en gaf

1) Onder de gegiste wijnsoorten zijn er eenige, die (volgens de beschrijving, welke Athenaeus (gestorven 198) daarvan geeft in zijn „Deipnosophistai”) zelfs het hoofd niet aandoen en aan koortszieken zonder gevaar kunnen gegeven worden. Hij zegt zulks van Egyptische wijnen. De verslaafde drinker was hiermede echter niet tevreden; deze begeerde sterker gegiste wijnsoorten of ook met kruiden vermengd. Zulke vermenging vond men bij de oude volken op groote schaal. Pharmakeia is het woord dat daarvoor bij de Grieken werd gebruikt, en of het gebruiken van een geneesmiddel, of van een vergif, of van een toovermiddel te kennen geeft. In het N. T. heeft dit woord eene zeer ongunstige beteekenis (Zie Gal. V : 20, vergiftiging; Openb. IX : 21, venijnmenging, XVIII : 23, tooverij, XXI : 8, XXII : 15, toovenaars).

Uit hetgeen wordt gevonden omtrent deze menging volgt, dat het bedwelmend vermogen van sommige wijnsoorten niet groot was, en dit wordt bevestigd door hetgeen wordt medegedeeld van een *bier* — oinos krithinos — gerste-wijn — ook *zuthos* genoemd, waarvan Riemer in zij. Gr. Deutsch. Handwörterbuch zegt: ein Gerstendecoct oder Gebräude, Gebräu, Bier, (der Aegypter) Strabo. 3 p. 155, Died. Sic. 1, Säufer im Alterthum reducirten sich zuletzt aufs Bier, wie jetzt auf den Brantwein.

dien in Jakob's hand, en Jakob bragt hem aan zijn vader, die daarvan dronk." 1)

En Isaäk zegende Jakob en gaf hem den dauw des hemels, die vruchtbaarheid schenkt, en koorn (de vrucht des velds,) en wijn (tirosh zie bl. 11, de vrucht van den wijngaard (vs. 28 en 37).

De nu volgende berigten of mededeelingen omtrent den wijn verplaatsen ons in Egypte. De schenker vertelt zijnen droom aan Jozef, (Gen. XL : 9—13, 21) eene algemeen bekende geschiedenis. Naar aanleiding van dit verhaal rijzen er natuurlijk vragen over den wijnbouw en het wijnverbruik in Egypte, maar het ligt buiten ons bestek daarover uit te wijden, en merken slechts op dat wij ook gaarne dagelijks een beker, gevuld met versch uitgeperst druivensap, zouden ledigen.

Van meer gewigt, voor ons doel, is hetgeen wij lezen in Gen. XLIII : 34, over het drinken van Jozef en zijne broederen.

En zij (de broeders) dronken, en werden dronken met hem (Jozef). Zoo lezen wij in de St. Vertaling. De vertaling van Luther en ook die van Segond zijn daarmee eensluidend. De Engelsche vertaling heeft: and were merry with him. Zij geraakten dus in eene *vroolijke opgewekte* stemming; deze vertaling is de juiste. De Nederd. Luth. vert. voegt er tot opheldering bij: niet vol en dol, maar verzadigd en vroolijk — en ook de St. Vert. teekent er bij aan: zij werden vroolijk, en verwijst daarbij naar Ps. CIV : 15, Hoogl. V : 1, Hagg. VI : 1 en voor de Grieksche Vert. naar Joan. II : 10. De Ned. L. Vert. verwijst naar Hoogl. I : 6 en Joan. II : 10.

Hoe jammer dat men aan zulke onjuiste vertalingen den voorkeur heeft gegeven, en de juiste opvatting daardoor aan velen onthield. De Hebr. tekst heeft hier shakar

1) Uit deze legende blijkt tevens dat het Chaldeeusche *khamar* (zie bl. 9) hier wordt gebruikt voor: ongegist druivensap.

en de LXX gebruiken methuo (zie bl. 5). Men is 't toch aan iedereen, en vooral aan godvreezende personen verschuldigd om hen van de gunstigste zijde te beschouwen.

In Gen. XLIX: 11, 12, vinden wij de prophetische woorden van Jacob over zijn zoon Juda, dien hij aan 't hoofd zijner zonen plaatst, en met de rijkste zegeningen als overstort.

Den jongen ezels en het veulen der ezels zal hij binden aan den wijnstok van de edelste soort, niet vreezende voor de verwoesting die zij zouden kunnen aanrigten, omdat hij overvloed heeft, zoo zelfs dat de wijn hem is als water en het wijndruivenbloed (volg. 't Hebr. parallelisme is hier wijn gelijk met wijndruivenbloed) evenzeer, zoodat hij er zijne kleederen in wast. Wijn en melk zullen door hem zoo overvloedig genoten worden, dat 't men zal kunnen bespeuren aan de kleur zijner wangen en de frische witheid zijner tanden ¹⁾).

E X O D U S.

Wij zijn genaderd aan Exodus. Dit boek biedt ons zeer belangrijke bijdragen voor het onderwerp dat wij behandelen.

De Grieksche naam, dien het boek draagt, geeft te kennen dat de uittogt der kinderen Israels, hunne ver-

¹⁾ De verklaringen dezer verzen zijn velen, en verschillen ook veel. Ook de Vertalingen loopen zeer uiteen. Sommigen geven zelfs eene prophetische opsomming van de heerlijkheid en de schoonheid, die de Messias zal bezitten, en brengen alles over op Zijn' persoon. (Zoo de Targum van Jonathán en de Jeruzalemsche Targum) De Targum van Onkelos luidt aldus: „Israel zal zijne stad bewonen; het volk zal zijnen tempel bouwen, en in hunne stad zullen zij de gerechtigheid handhaven, en daders zijn van de leer der Wet. Het schoonste karmozijn zal zijn kleed zijn, en zijn opperkleed van zijde in scharlaken gekleurd en met andere kleuren versierd. Zijne bergen zullen rood zien van de wijngaarden, en de heuvelen zullen van wijn overvloeijen (ba-khamar); zijne velden zullen wit zien van het korn en de kudden der schapen.

Het is duidelijk dat hier geene sprake kan zijn van vertalen.

lossing uit Egypte, de hoofdinhoud vormt zijner berigten. De eerste hoofdstukken geven ons een overzicht van het verzet van Pharaó, en zijne telkens hervatte worsteling tegen den God der Hebreëen. Eindelijk is hij verwonnen; hij buigt zich onder den opgeheven arm en de magtige hand des Heeren, en hij laat het volk Israels trekken. En Israel trekt op om te zijn een heilig volk des Heeren, om Hem te zijn tot een volk des eigendoms uit alle volken, die op den aardbodem zijn. (Deut. VII: 6.) De feiten van verlossing en heiliging vallen samen, en worden in het Paschafeest vereenigd herdacht.

Indien wij nu vragen waardoor het volk Israels in het vieren van het Paaschfeest er telkens aan herinnerd werd, dat zij den Heer geheiligd waren, om Hem te zijn tot een volk des eigendoms, dan ligt het antwoord voor de hand. Hun werd geboden gedurende den geheelen feesttijd zich te onthouden van alles wat gegist was; zij moesten ongezuurd brood, ongedeesemde koeken eten. (Exod. XII: 8, 15, 17—20, 34, 39.) Gedurende zeven dagen mogt er geen zuurdeesem in hunne huizen zijn, en wie in die dagen iets gedeeseinds zoo nuttigen, zou die overtreding met zijn leven moeten boeten, zoowel de vreemde als de inboorling.

Waarom gaf God dit gebod? Willekeurig, zonder een heilige bedoeling werd 't toch zeker niet gegeven; daarvoor zijn ons Gods wijsheid en Zijne liefde borg. Apostel Paulus geeft het antwoord op die vraag. Waar hij er de Korinthiërs op wijst dat hun roem zeer is misplaatst, en door de strafwaardige onheiligheid, die in hunne gemeente openbaar was geworden, overschaduwde werd, gebruikte hij als beeld eener steedsvoortwoekerende verontreiniging, de werking van den zuurdeesem. Hij wil dat ze den ouden zuurdeesem zullen verwijderen, en daarvan gereinigd, als ongezuurd, d. w. z. niet langer verontreinigd, maar geheel gezuiverd, voor het oog der wereld zullen optreden, en hij dringt zijne vermaning aan door te wijzen op

Christus als *ons* Pascha. Door deze herinnering aan het Pascha der Israëlieten in verband met de roeping tot volkomen reinheid voor de gemeente des Heeren, spreekt hij 't duidelijk uit, dat de gisting eene verontreiniging is van de goede gaven Gods in de schepping ons geschonken, en hij bevestigt zijn gevoelens met de woorden: laat ons dan feest houden in ongezuurde [brooden] van oprechtheid¹⁾ en waarheid. (I Kor. V : 8.) Deze apostolische woorden stemmen geheel overeen met hetgeen over gisting in dit schrijven wordt gezegd ten opzichte van het druivenbloed en het vruchtensap, (zie blz. 15, 16.) Evenzeer als de voortwoekerende zonde den mensch verderft, en de bedoeling Gods met den mensch verijdelt, zoodat hij onmogelijk het geluk kan smaken, waarvoor hij door God is bestemd, evenzeer verderft de voortwoekerende gisting de heerlijke gaven Gods voor onze voeding, verijdelt de bedoeling, waarmede God ze heeft geschapen, zoodat zij onmogelijk kunnen beantwoorden aan de bestemming, die zij moeten vervullen. Nu ligt de vraag voor de hand waarom wordt, in dit gebod, alleen gesproken van brood? Waarom lezen wij niets van ongegistste dranken?

Op deze vraag vinden wij het antwoord in de murmeringen der kinderen Israels; (zie blz. 1) waar zij zich beklagen over het gemis van gewenschte en begeerlijke spijs, spreken zij niet van eenigen drank, waaruit volgt dat zij geen anderen kenden of beter gezegd gebruikten als water. Omtrent het gebruik van drank kon dus geen voorschrift of gebod worden gegeven. Dat de dranken, in zoo verre zij gegist waren, ook bedoeld werden, blijkt uit de wijze waarop de LXX hebben vertaald. Deze vertaling is gemaakt lang na Mozes tijd, toen de bedwelvende teug, helaas! verre van onbekend was, en nu ver-

1) De Ned. Luth. Vert. heeft: *louterheid* = reinheid. Segond: pureté. Luther: Lauterkeit.

talen zij ongezuurde of ongegiste dingen, (azuma) en ook de Vulgata heeft meest vertaald: azyma. ¹⁾ Daardoor worden de dranken mede ingesloten, en ook in het N. T. wordt gesproken van ta azuma (Mark. XIV : 1 en zoo ook in Luk. XXII : 1, en Hand. XII : 3. XX : 6, en I Kor. V : 8. d. w. z. de ongezuurde (dingen).

Waar het volk Israels optreedt als verlost door den Heer, om Hem te zijn een heilig volk, wordt het opheffen van den band, die den mensch lichamelijk met het rijk der duisternis verbindt tevens het prophetische zinnebeeld voor zijne geestelijke reiniging. En geheel de togt door de woestijn draagt dezen prophetischen symbolischen stempel; immers Mozes herinnert aan de kinderen Israels dat ze geen brood hebben gegeten, en geen wijn of eenig vruchtensap hebben gedronken, (Deut. XXIX : 6.) en hunne lichamen dus beveiligd waren geworden voor verontreiniging door de voeding. ²⁾ Indien men zou willen beweren dat deze woorden in tegenspraak zijn met

1) Reeds in de later geschreven boeken van het O. T. wordt gesproken van *alles* wat *ongezuurd* is; dus worden daardoor ook de gegiste dranken uitgesloten, II Kron. XXX : 13 en 21, en XXXV : 17, en Ezech. XLV : 21 Esdra VI : 22. Ook in III Esdra I : 10 lezen wij: ta azuma; zoo ook in vs. 19, waar het Pascha daarenboven wordt vermeld, en III Esdra VII : 14 azuma.

Dat de LXX bij de vermelding van de eischen voor het Pascha niet alleen aan brood maar ook aan gegiste dranken dachten, blijkt, onder anderen, ook uit hunne vertaling van Deut. XVI : 16, waar wij lezen: en tei heortei tōn azumōn, — op het feest der ongezuurde (dingen). De V. heeft in solemnitate azymorum.

2) In Deut. XXVI wordt gesproken van het aanbieden der eerstelingen, en de woorden, die de Israeliet bij die gelegenheid moest uitspreken, worden ook opgegeven; nu staat er in vs. 14 en heb daarvan niets weggenomen tot iets onreins; wat ligt in deze verklaring opgesloten?

Zelfs bij de Heidenen heerschte het begrip dat gisting eene vrucht is van verontreiniging en verontreinigt. Plutarchus maakt de opmerking in zijne „Romeinsche Vragen” (109) en Gellius in zijne „Attische Nachten”, dat 't aan de Priesters van Jupiter verboden was om *gest* aan te raken, want hij was, ook voor hen, de vrucht en tevens de moeder van verontreiniging.

hetgeen de Heer zegt in Math. XIII : 33 over het zuurdeesem, alsof Hij door die woorden het zuurdeesem in bescherming neemt, dan is die bewering even juist als de volgende: de Heer zegt Hij zal komen als een dief Openb. III : 3. XVI : 15, bijgevolg: de Heer neemt den dief en den diefstal in bescherming.

In beide gevallen moet men letten op het punt van vergelijking.

LEVITICUS.

In het boek Leviticus vinden wij de voorschriften omtrent de offers, die de Israelieten den Heer moesten brengen; hetzelfde beginsel, waardoor het Paaschfeest wordt gekenmerkt, treffen wij ook hierbij aan. Alles wat geestesemd is of gegist wordt verboden. Zuiver, rein moet alles zijn wat op het altaar mag worden toegelaten.

Daarenboven bevat Leviticus in het Xe hoofdstuk een voorschrift of liever een bevel voor de priesters, gedurende den tijd hunner dienst aan het altaar. Of deze bepaling een gevolg is van de zonde der zonen van Aäron is moeilijk te beslissen, en evenzeer is 't onbewijsbaar, dat er eenig verband bestaat tusschen het een en het ander; maar zeer opmerkelijk is 't dat aan de dienstdoende priesters het gebruik van wijn en vruchtensap wordt verboden (vs. 9) ¹⁾.

1) De St. Vert. heeft hier: wijn en sterke drank; Luther: Wein noch stark Getränke, Ned. Luth. Vert.: wijn noch sterke drank; Segond: ni vin ni boisson enivrante. In de kanteekening der St. Vert. wordt gezegd: „Het Hebr. woord *Schechar* beteekent allerlei drank, waardoor de menschen kunnen dronken worden,” — eene bewering, die geheel in strijd is met de oorspronkelijke beteekenis van het woord (Zie bl. 5).

In deze plaats komt het woord *shakar* het eerst voor als naamwoord. De LXX vertalen: Sikera (zie bl. 5). Indien hier moet gedacht worden aan gegist druivenbloed en gegist vruchtensap, welke beide bedwelvende dranken zijn, is 't zeker ligt te begrijpen dat het gebruik daarvan den Priester verboden wordt ¹⁾. Het gevaar dat de priester die de wetenschap moest bewaren, en uit wiens mond de wet gezocht werd, omdat hij is een Engel des Heeren (Mal. II : 7) zich in een onwaardigen staat zou vertoonen voor het aangezicht Gods en voor het volk des Heeren, werd daardoor voorkomen; — maar, — zoude 't den priester ooit gevoegd hebben zulk een' drank te drinken? Het onderscheid tusschen het heilige en onheilige, tusschen het reine en onreine spreekt in de voorschriften voor de offers zóó sterk, dat daaromtrent, naar 't mij voorkomt, geen voorschrift of bevel noodig was. M. i. is 't waarschijnlijker dat hier niet moet gedacht worden aan eenig, door gisting verontreinigd vocht, maar dat door dit bevel wordt voorkomen elke vadsigheid of achteloos-

1) Het werkwoord en ook het naamwoord *shakar* wordt gewoonlijk vertaald door: dronken drinken en bedwelmenen wijn, — maar niet altijd beteekent het dat, en kan 't dat zelfs onmogelijk beteekenen. De gedachte van: „verzadigd te worden met zoeten drank,” is de oorspronkelijke, en deze is later overgegaan in: „verzadigd te worden met gegist druivensap.

Zoo ook het Grieksche methuo en methē, dat meest met dronkenschap in verband wordt gebracht. Eerst later kon dit het geval worden, namelijk, toen de genotzucht zich niet bepaalde bij *zoete drank*, maar men zich gaarne verzadigde met bedwelmend vocht. Duidelijk blijkt dit, bijv. uit Deut. XXXII : 42. „Ik zal mijne pijlen dronken maken van bloed;” — kan toch niet anders beteekenen dan dit: ze zullen zoo zeer met bloed worden gedrenkt, dat ze daarvan als verzadigd zullen zijn. In 't Hebr. staat hier: *shakar* door de LXX wordt methuo gebruikt.

Vergelijk Judith VI : 4. „hunne bergen zullen dronken worden in hun bloed.” *Gr. methuo*, en Sirach I: 15. „De verzading der wijsheid is den Heer vreezen, en zij maakt ze dronken van hare vruchten.” *Gr methusko*, *stamw. methuo*. Zoo ook Jes. XLIX : 26: waar de *zoete wijn* eigenlijk is: het schuimende druivenbloed (zie ook Sir. XXXII: 14) *methusko*. XXXIX : 26 (22) *methuo*.

Chemie

heid of ongepaste vroolijkheid en loszinnigheid, die den priester in minachting moest brengen bij het volk, en een meestal onvermijdelijk gevolg is van een volop genieten, terwijl hij daardoor tevens in gevaar zou komen om zich zoodanig in zijn dienstwerk te vergripen, dat hij door God met den dood moest gestraft worden.

Was het volk den Heer geheiligd, hoeveel te meer de priester! (verg. Ezech. XLIV : 21).

Doch hoe men denke over den aard dezer dranken, hetzij men ze indeele bij het onreine en onheilige of bij het reine en heilige, in elk geval is dit gebod een breidel ter beteugeling van de genotzucht; die genotzucht, waarvoor de Psalmdichter zóó bevreesd was, dat hij dringend bad daarvan bevrijd te mogen blijven (Ps. CXIX : 36) ¹⁾. En dat dit gebod aan de Priesters werd gegeven, is een ernstige wenk voor alle voorgangers der gemeente Gods.

In het boek Exodus wordt aan de gist, die het deeg doorzuurt, eene plaats aangewezen in het gebied van het onreine en onheilige; ²⁾ — dat de dranken niet afzonderlijk worden genoemd bewijst dat in die dagen het water nog de hoofddrank was voor het volk Israëls en

1) Het woord in de St. Vert. door *gierigheid* vertaald wordt in 't Hebr. ook gebruikt voor *genotzucht*. De LXX hebben 't hier zóó opgevat, en geven *pleonexia*. In de brieven der Apostelen wordt een *pleonektees* een afgodendienaar genoemd, (Eph. V : 5,) en in Hoofdst. IV : 19 komt de beteekenis van *pleonexia* duidelijk uit. In Kol. III : 5 wordt *pleonexia* afgodendienst genoemd, en die dienst ging meest gepaard met zwelgerij en zondig zingenot. De *geldgierigheid* wordt *philarguria* genoemd. (I Tim. VI : 10.)

2) Op vele plaatsen waar wij in de vertaling vinden : ongedeesemd brood, moest eigenlijk zuurdeeg of gist staan. (seor.) zoo als in Exod. XII : 15. Ook wordt voor het gezuurde (brood) het woord *Khometz* gebezigd. (Zie bl. 11.) Dat door den Israeliet, die God vreesde, het gegiste of gedeesemde brood als onrein werd beschouwd, blijkt ook nog uit Judith X : 5, waar wij lezen, dat zij *reine* brooden medenam. (Verg. Hos. IX : 3.) De wijn dien zij met zich voerde, was natuurlijk *ongegist*, want zij nam dien mede om vrij te zijn van het drinken van het *ontreinigde* druivensap, dat de vijanden gedruikten. (Zie ook Tobia I : 11, 12 en Judith XII : 12, 18, 19.)

gheemie

zij in Egypte niet geleerd hadden bedwelmend vocht te gebruiken. In Leviticus wordt het gedeesemde van het altaar geweerd, en tevens aan de priesters verboden druivensap of vruchtennat te gebruiken, gedurende hun dienst aan het altaar

N U M E R 1.

Het verbod, aan het slot van het vorige hoofdstuk vermeld, wordt in dit boek belangrijk uitgebreid voor ieder, die zich, als Nazireër, Gode afzondert. Behalve het drinken van het druivenbloed en het vruchtennat, dat hem wordt ontzegd, mag de Nazireër ook zelfs niets eten van de vrucht van den wijnstok, van de kern tot de bast, noch de druif, 't zij versch of gedroogd. (Num. VI : 1—4).

Waarom wordt den Nazireër het *eten* van de vrucht van den wijnstok verboden? Die vrucht was toch niet onrein; en aan deze opmerking knoopt zich als van zelf de vraag: behooren dan de dranken tot de onreine, door gisting ontheiligde vruchten?

Wijn wordt genoemd zonder eenige nadere bepaling zoo ook *Shakar* (bl. 5). Vervolgens *Khometz yayin* en *Khometz shakar*. *Khometz* (zie bl. 11) is een drank verkregen uit *wijn* of ook uit zoeten drank, zuur van smaak. Wanneer de druif is geperst, getreden, wordt het overgeblevene nogmaals uitgeperst onder toevoeging van water, en het alzoo verkregen vocht (waartoe de bast en de kern de hoofdbestanddeelen afgeven) is zuur; zuurder nog is de drank, dien men zodoende uit andere vruchten perst, en van daar dat het woord *azijn* daarvoor wordt gebezigd. Wijnazijn *kan* ook ontstaan door gisting

van wijn, en welligt werd ook uit de onrijpe druiven, Jer. XXXI : 19—20, Ezech. XVIII : 2) azijn bereid; maar de toevoeging, dat hij niet zal drinken van eenige vochtigheid van de druif maakt het verbod zoo duidelijk mogelijk; doch evenmin mogt hij iets eten, dat gemaakt was van den wijnstok des wijns.

En nu herhaalt zich de vraag: behooren de opgenoemde dranken tot de onreine, onheilige vchten? Dat zij er toe konden behooren is zeker. Maar gesteld zij behooren er niet toe, evenmin als de vruchten waaruit zij bereid zijn, en dat 't zóó is, is voor mij boven allen twijfel verheven (zie bl. 45, 46), wat volgt daar dan uit? Dat er in dit verbod eene les ligt opgesloten van groote levenswijsheden; dan wordt door dit gebod erkend de macht van het genot, de magt van 't geen ook nu nog op zulk een eigenaardigen toon „lekker” wordt genoemd, en opmerkzaam wordt er opgemaakt hoe licht het genot van het geoorloofde aanleiding wordt tot ongeoorloofd genot, en men zich ter wille van eene onverstoorde levensgemeenschap met God, dikwijls zelfs, het geoorloofde moet ontzeggen, uit vrees van te geraken onder de magt der zinnelijkheid.

Immers hoe ligt zou het genot van ongestig druiven-sap den lust hebben kunnen prikkelen om ook het onreine vocht te proeven, en aanleiding zijn geworden tot zondige handelingen; en waar tot geheel het volk de roepstem weerklonk: „Zijt heilig, want Ik ben heilig!” en die heiliging ook in verband wordt gebracht met de voeding van het ligchaam (Lev. XI : 44, XIX : 2) spreekt die vermaning te sterker voor een ieder, die zich Gode wil afzonderen en toewijden.

Het ligt in den aard der zaak, dat eene volkomen goed geregelde dienst, zooals de Wet die eischte, en evenzeer de regeling der maatschappelijke toestanden (zie Deut. I : 9—18), eerst van lieverlede tot stand kon komen. In eenige hoofdstukken van Exodus wordt

de vervaardiging verhaald van alles wat betrekking heeft op de zamenstelling van den tabernakel en van het gereedschap voor de dienst, en tevens de heiliging van Aäron en zijne zonen tot het Priesterambt, maar eerst in Num. X wordt gewag gemaakt van de instelling hunner dienst tot het bijeenroepen der menigte voor verschillende doeleinden, terwijl eerst in Num. III en IV. de dienst der Levieten wordt bepaald, waarna in hoofdst. VIII. hunne wijding tot de dienst wordt beschreven, en volgens Deut. X. hunne volledige ambtsverrigting eerst aanving ná den dood van Aäron. Zoo ook kon eerst in 't tweede jaar ná den uittogt uit Egypte, aan den eisch van het Pascha behoorlijk voldaan worden.

Terwijl de invoering dezer hoogstgewigtige verordeningen werd voorbereid en geregeld, togen de kinderen Israels heen en weder, en hadden allerlei ontmoetingen met verschillende volken: Moabieten, Amorieten, Canaanieten, (Exod. XVIII. Deut. XXXI: 4) die zij versloegen en overwonnen, waardoor opnieuw bepalingen noodzakelijk werden, vooral met het oog op den buit (have, vee en menschen.)

Een groot zedelijk gevaar dreigde altijd bij de aanraking met de vreemde, afgodische volken, en daardoor wordt het, m. i. zeer verklaarbaar, waarom de bepalingen der Wet, die de Heer onder deze omstandigheden ten einde bragt, en die het zedelijk gevoel bij het volk moest opwekken en hun hart tot den Heer neigen, ten opzichte van rein en onrein, heilig en onheilig, steeds uitvoeriger worden.

Voor al met het oog op de overwonnen volken, wier zonden zóó groot waren geworden, dat ze moesten worden uitgeroeid en verdelgd, (Gen. XV: 16.) was 't noodig dat de Israelieten werden gewapend door een' scheidsmuur, die dan ook door de Wet werd opgerigt, en die wij vinden in de steeds toenemende scherpere bepalingen van af het Pascha- en het offer tot het Nazireerschap. Daarom juist

moesten de bepalingen omtrent druivenbloed zelfs en vruchnat zoo beslissend zijn, opdat Israël zou leeren inzien hoe groot het gevaar voor hen was, om, door het genot van ontheiligd druivenbloed en verontreinigd vruchtensap mede verstrikt te worden in het wet der ontucht, waarin deze volken door hunne onbeteugelde genotzucht gevangen zaten.

Nu volgt het verhaal van den togt der verspieters en van hetgeen zij medebragten, waaromtrent reeds een en ander is opgemerkt, (bl. 7.) zoodat wij kunnen volstaan met daarheen te verwijzen.

In Hoofdst. XVIII. vinden wij bepalingen omtrent de dienst van Aäron en zijne zonen en de Levieten, en het deel, dat hun door God wordt gegeven van de offers des volks. In vs. 12 wordt gesproken van het beste van de olie, en al het beste van most en van koorn, — vs. 13. de eerste vruchten van alles. Het woord hierdoor most vertaald is *tirosh*. (Zie bl. 11.) Ook in Gen. XXVI. 28, 37. wordt *tirosh* op dezelfde wijze genoemd, (Zie bl. 11.) en het is duidelijk dat hier de vrucht van den wijnstok wordt bedoeld. Het woord wordt 19 malen genoemd, en in onze St. Vert. steeds door *most* teruggegeven, en omtrent die vertaling, die meer dan onjuist is, vindt men in de kantteekeningen volstrekt geene opheldering.

Uit hetgeen in vs. 27 en vs. 30 wordt gezegd: volheid van wijpersbak of perskuip, blijkt dat het zuiver druivenbloed aan de Levieten tot hun deel was geschonken.

Zeër eigenaardig is het loflied op het water, dat ons zoo onverwacht tegenruischt, en dat Israel uit het hart vloeide, toen zij de onwaardeerbare weldaad ontvingen, waarvan zij bij beurt zongen. (Num. XXI: 16—18.)

Zeër pijnlijk daarentegen is de indruk, dien wij ontvangen na de mededeelingen van hetgeen er tusschen Balak en Bileam voorviel. (Num. XXII — XXIV.) Bileam geeft den raad (Num. XXXI: 16) om onder den schijn van vriendschapsbanden aan te knoopen, de kinderen Is-

raels uittenoodigen om deel te nemen aan de feestelijke maaltijden, die de Midianieten hielden ter eere van Baäl Peor, den god der ontucht,¹⁾ waardoor hij hoopte hen te verstrikken in zingenot, ontucht en afgodendienst, en het volk Gods strafbaar werd. Zijn toeleg gelukte maar al te zeer; Israel werd gevangen in den strik, dien hij hen spande, en koppelde zich aan Baal Peor. (Ps. CVI : 28) Dat bij zulke uitgietingen van overdaad en ontucht het ontheiligde druivenbloed eene hoofdrol vervulde, behoeft geen betoog. Slechts daardoor is de onbeschaamde driestheid te verklaren, die wij in Num. XXV : 6 vinden opgeteekend, waardoor in Pinehas de ijver Gods ontbrandde, en hij beide zondaren doorstak.

„Och! dat mijn volk naar mij gehoord hadde! dat Israel in mijne wegen hadde gewandeld!” (Ps. LXXXI : 14.) Met deze klagt voert Asaf God sprekende in, in zijnen Psalm, nadat hij in zijn geest Israel geschiedenis heeft herdacht. Hij ziet hen nederbuigen voor een vreemden God, en denkt daarbij ook het verblijf in Sittim, aan Bileams raad, aan de feesten der losbandige ontucht, en aan Israels afgoderij. Voorwaar een diepe val.

Apostel Paulus denkt er evenzeer aan als hij (1 Kor. X : 7, 8.) tegen afgoderij en ontucht waarschuwt, en er aan herinnert dat tengevolge van die overtreding vierentwintig duizend menschen den dood vonden. (Verg. Deut. IV : 3, 4.)

Och! dat Israel gehoord hadde naar de stemme Gods! Duidelijk toch had de Heer te kennen gegeven in de eischen voor het Pascha, de offers, — en het Nazireerschap, dat het gegiste tot het rijk der duisternis behoort, en het gevaar bestaat om bij de verontreiniging van het lichaam met deze magt des verderfs, ook geestelijk ontheiligd te worden.

1) In I Makk. II : 26, wordt de naam genoemd van den man, dien Pinehas doodde, (Num. XXV : 14) nam.: Zamri, de zoon van Salom.

Maar Israel heeft 't niet begrepen, — en wij?
 Voor het onderwerp, dat ons bezighoudt, sluit Numeri
 met een voorschrift dat betrekking heeft op de offers.
 (XXVIII : 7.) De Hebr. tekst heeft *Shakar* „zoete drank”
 (bl. 5.) Niettegenstaande de St. Vertaling luidt „sterke
drank,” teekent zij bij dit vers aan, dat men moet denken
 aan *wijn*, die in vs. 14 wordt genoemd. In beide verzen
 is er, in elk geval, sprake van *reine drank, ongestikt vocht*.
 Het gestikte mocht niet op den altaar gebracht worden. ¹⁾

DEUTERONOMIUM.

Wat ons in Deutronomium het eerst treft, is het gebod,
 aan de kinderen Israels, om bij het verzoek dat zij doen
 aan hunne broederen, de afstammelingen van Esau, om
 door hun land te mogen trekken, de verzekering te voe-
 gen, dat zij voor geld *water* van hen zullen koopen, opdat
 zij mogten drinken. (Deut. II : 4—6, zie ook vs. 28.)
 Maar Edom weigerde het verzoek, en Israel week van
 hem af. (Num. XX : 14—21.) Hieruit blijkt opnieuw
 dat het water, zoo al niet de eenige, dan toch de voor-
 naamste drank was van Israel, gedurende de omzwerving
 door de woestijn.

De uitvoerige beschrijving, die Mozes in de eerste
 hoofdstukken geeft, van al de heerlijkheden, die in het

1) Dat de Israelieten deze bepaling kenden als zoodanig, en haar eer-
 biedigden, wordt duidelijk uit vele uitdrukkingen, die zich, zooals men
 zegt, ongezoekt, aan ons vertoonen. Dat deze bepaling steeds werd opge-
 volgd, door de godvreezende hogepriesters, zien wij ook nog uit Sir. L : 15,
 waar hij getuigt van Simon, de zoon van Onias, — „streekte hij zijne
 handen uit tot den offerbeker, en offerde druivenbloed. (*haimatos staphulees*).

beloofde land voor Israel zijn weggelegd, is meer dan schoon, en roerend is het om te lezen met welke bezorgdheid hij vervuld is, als hem, telkens weder, de vrees overvalt, dat de weldaden Gods, welverre van het volk te bewegen tot wederliefde, eene aanleiding zullen worden tot afval en verwijdering van den Heer, in stede van hen, als met koorden der liefde aan Jehovah te verbinden.

Bij de vermelding van al het goede, dat hen wacht, wordt de wijngaard niet vergeten, (VI : 11. VIII : 7, 8) en op eenige plaatsen worden: koorn, wijn en olie op nieuw bijeengevoegd, als de vrucht van het land, bestemd tot voeding. (VII : 13, XI : 14, XII : 17, XIV : 23. XXVIII : 51.) ¹⁾

1) In den Hebreeuwschen tekst vindt men hier ook weder tirosch. Uit de vertaling der Vulgata van VII : 13 blijkt dat St. Hieronymus de eigenlijke beteekenis van het woord goed heeft begrepen. Hij geeft: vindemia, wijnoogst = inzameling der druiven. Voor deze plaats hebben wij daarenboven het voorregt om te kunnen vergelijken een voor ons gespaard gebleven gedeelte van de Grieksche Vertaling van Aquila, die geroemd wordt als zeer nauwkeurig en juist. Hij geeft op̄rismon sou, = uwe herfstvrucht, d. w. z. de gerijpte druif. En deze vertaling is in overeenstemming met de verschillende beteekenissen: bezitten, bezitnemen, wegnemen, die *yahvash* heeft. (de wortel van tirosch).

Jammer dat de V. zich in dezen niet gelijk is gebleven, want in XI : 14 lezen wij: *et vinum*, — en wijn. — In XII : 17 wordt gesproken van *eten*, zoo ook in XIV : 23. Nu spreekt 't van zelf dat *wijn* niet kan gegeten worden. 't Zou toch meer dan belagchelijk zijn om te beweren dat een toast gegeten wordt.

In al deze plaatsen hebben de LXX, *wijn*, maar oudtijds was de beteekenis van dat woord niet beperkt tot hetgeen wij wijn noemen. Ook in 't Hebreeuwsch hebben wij hiervan een voorbeeld in Jer. XL : 12, waar wij lezen, dat de Joden *wijn en zeer veel zomervruchten* verzamelden; hier beteekt *wijn* de druif. Bij een Grieksch schrijver der oudheid vinden wij het woord *wijn* op dezelfde wijze gebruikt, als hierboven in 't Hebreeuwsch. Wij ontmoeten het bij Athenaeus, (boek VI. sect. 89.) in een uittreksel uit de „Reistogt” van Nymphodorus van Syracuse, die in 't jaar 320 voor Christus leefde. „Ten tijde der feesten, zoo lezen wij daar, toog hij (Drimacus, de krijgsoverste) uit, en verzamelde *wijn* uit de velden — ek ton agron oionon, — en voor de offers beesten, die gezond waren, en er goed uitzagen.” Nu zal toch zeker niemand zóó dwaas zijn om te beweren, dat hij gegisten en in flesschen of lederzakken afgetapt en wijn uit de velden verzamelde.

Deut, XIV : 26. En geef dat geld voor alles wat uwe ziel gelust en voor wijn voor sterken drank, en voor alles wat uwe ziel zal begeeren, en eet aldaar voor het aangezicht des Heeren uws Gods, en wees vroolijk gij en uw huis.

Deze woorden worden door de voorvechters en verdedigers van de gedistilleerde dranken onzer dagen meest zeer triomfantelijk aangehaald, om de juistheid van hunne meening te bevestigen, en het sterke drank gebruik als door God in bescherming genomen, voortestellen. Dat zulks zeer ten onregte geschiedt, blijkt uit de volgende opmerkingen. Volgens de bepalingen in hoofdst. XII : 17, mogten de Israëlieten de tienden ¹⁾ niet nuttigen in de stad hunner inwoning, maar moesten dit doen ter plaatse, die de Heer hun God hun zou aanwijzen. (XIV : 23.) Het onvermijdelijk gevolg dezer bepaling was dit: bij een grooten afstand van die plaats werd 't zeer bezwarend om de tienden in natura daarheen te brengen, en nu wordt dit bezwaar weggenomen door de vrijheid, die hun in vs. 24 en 25 wordt verleend, terwijl 't hun, volgens hetgeen wij in vs. 26 lezen, daarenboven werd vergund, om voor het geld, dat de tienden hadden opgebracht, alles te koopen, wat zij zouden begeeren, om dat te eten ter bestemder plaatse, voor Gods aangezicht, en vroolijk te zijn met de hunnen.

In Exod. XXII : 29 en 30, en XXIII : 16—19 vinden wij die tienden ook genoemd als eerstelingen van de eerste vruchten des lands, (19) ²⁾ doch in XXII : 29 wordt slechts gesproken van de tranen en de volheid. Hieruit volgt op nieuw dat tirosh (XIV : 26) niet anders kan beteekenen als de rijpe druif, en de olie de olijven met

1) Behalve de eerstelingen van de kudde, werden ook de tienden der *vruchten*, opgebracht zelfs door de godvruchtigen uit het koninkrijk van Israel, zoo als blijkt uit Tobias V : 19.

2) Verg. Deut. XVIII : 4. (Hebr. tirosh.)

de overige boomvruchten vertegenwoordigt, (dus alles behalve de druif); waardoor wijn en sterke drank, zooals die in vs. 26 worden genoemd, niet mogen verstaan worden in den zin van drank, maar als vruchten moeten worden aangemerkt. Indien men echter verkiest om wijn en sterken drank op te vatten in de beteekenis van drank, dan is duidelijk dat hier aan tranen-wijn moet gedacht worden, en shakar niets anders kan beteekenen als „zoete drank”, (verg. bl. 5.) maar dan vervalt de bepaling dat de tienden zouden gegeten worden ¹⁾.

De opvoedende en ontwikkelende strekking der Wet treedt in vele plaatsen duidelijk op den voorgrond in de vele aansporingen tot barmhartige liefde jegens de verarmden en behoeftigen, vooral jegens de weduwe, den wees en den vreemdeling (zie onder velen Deut. XXII : 4, XXIII : 24, XXIV : 21). Zeer eigenaardig zijn vooral de bepalingen voor het jaar der vrijlating, (Deut. XV.) en dringend, wordt Israel vermaand om den vrijgelaten Hebreër of Hebrëinne rijkelijk te schenken van zijnen overvloed, en daarbij wordt uitdrukkelijk genoemd de zegen van den wijnpers of de perskuip, (vs. 14) d. w. z. het uitgeperste druivensap, het druivenbloed.

Zoo ook moesten de priesters de eerstelingen ontvangen van koorn en most (tirosh, — dus druif of wijnstokvrucht) en olie, (XVIII : 4), opdat ze geen gebrek zouden lijden, want als dienaren van het heiligdom konden zij niet zelve in hun onderhoud voorzien.

1) In „the Temperance Bible-Commentary” wordt bij deze plaats het volgende aangeteekend: „De Atheners prezen Amphictyon, een' hunner Koningen, die eenen altaar oprigtte voor den Waren Bacchus, omdat hij hun voorschreef den wijn met water te mengen, waardoor de dronkenschap zeer veel afnam; maar het is voor de advocaten der alcoholische dranken onzer dagen weggelegd, om aan eene gunstige beschikking, ten gerieve van godvruchtige Joden, eene uitlegging te geven, die in hare toepassing en gevolgen de schromelijkste verwildering na zich zou slepen en de zedelijkheid zou dooden, door een Gode geheiligd feest te herscheppen in eene verachtelijke zwelgpartij.

Ook bij de bepalingen omtrent het optrekken in den krijg, ontmoet ons de liefdezorg des Heeren, want behalve de overige redenen van vrijstelling, die wij vinden opgeteekend, lezen wij in Hoofdst. XX : 6: „Wie is de man, die een' wijngaard heeft geplant en van zijne vrucht niet heeft gegeten? die ga henen en keere weder tot zijn huis, opdat hij niet misschien in den krijg sterve, en een ander die geniete!”

Kenmerkend in hooge mate is het voorschrift dat de Israëlieten ontvingen voor de vruchtboomen, die zij zouden vinden in de nabijheid eener stad, die zij zouden belegeren. Ook hierin treedt ons de liefdezorg des Heeren te gemoet, want hun wordt geboden die vruchtboomen niet om te houwen (vs. 19, 20), terwijl de bijvoeging: „want het geboomte des velds is des menschen spijsze,” het gebod in het juiste licht plaatst.

Blijkt uit alles wat ons omtrent wijngaard en vruchtboomen wordt gezegd, dat God ze heeft bestemd tot voeding van den mensch, dan volgt daaruit dat slechts die dranken, welke uit vruchten worden bereid, in overeenstemming zijn met de bedoeling Gods, welke de oorspronkelijke natuur der vruchten nog bezitten; alleen op het gebruik van zulke dranken kan Gods zegen rusten; doch waar de voedende bestanddeelen zijn verwoest, en het vocht door ontbinding en gisting in het gebied der duisternis is verplaatst, wordt het beheerscht door de magt des verderfs, en kan het gebruik daarvan geen' zegen brengen, daar ze wapenen zijn geworden in de hand des Boozen.

Deze magt des verderfs treedt ons weldra op nieuw te gemoet, en nu in den zoon des huizes. Werd bij de eerste vrucht van het ontheilgd druivenbloed de vader het verschalkte slagtoffer, en daalde daardoor de vadvloek neder op het hoofd van den schuldigen zoon, nu ontmoeten wij een' zoon als een slaaf der lust, wederspannig en oproerig, onverbeterlijk en ontoegankelijk voor de vermaningen

der ouders, zoodat zij hem moeten brengen voor de oudsten der stad; en dan — daalt Gods vloek op hem neder en de steeniging maakt een einde aan zijn schuldig leven op aarde; — zóó moest het booze uit het midden des volks worden weggedaan, en gansch Israel zal 't hooren en vreezen. (XXI : 20, 21) ¹).

Indien wij hier eene geschiedenis aantreffen, waarvan men kon zeggen, dat zij op zich zelve stond, was 't zeker zeer bedroevend, maar ontzettend bedroevender is 't, dat het noodzakelijk was geworden zulk een gebod te geven. Hieruit toch blijkt, dat het kwaad moest bestreden worden, en dus eene gevaarlijke hoogte en bedenkelijken omvang had bereikt; — een bestaande toestand, een' nu reeds ingekankerde ziekte was geworden, waartegen strijd met woord en daad noodzakelijk was.

De onverbeterlijkheid van den zoon ²), waarvan vs. 18 en 19 spreken, wordt in onmiddelijk verband gebragt met *dóórbrengen*, *brassen*, (Verg. Luk. XV : 13 en 30) en *drinkzucht*. Het woord *zuiper* in onze St. Vert. is in

1) Indien het mogt bevreedmen, dat dit gebod in de woestijn noodig was geworden, dan bedenke men dat op enkele plaatsen, zelfs in de woestijn, druiven werden gevonden (Hos. IX : 10) en de volken, die de landen bewoonden, die aan de woestijn grensden, hadden overvloed van wijngaarden, en misbruikten de vrucht daarvan tot aankweeking en opwekking van allerlei lage begeerten, door het vocht der druif te laten gisten, en het te genieten, bij hunne offermaaltijden aan de dooden gewijd (Ps. CVI : 28). Dat de aanraking met zulke volken verderfelijk werkte op den zedelijken toestand der Israelieten, ziet men uit de aangehaalde woorden, en de zedelijke ernst der jeugd werd daardoor zeer ondermijnd.

2) Eene liefelijke tegenstelling biedt ons de raad, dien de vader van Tobias hem medegeeft (IV : 16). „Kind!” zoo spreekt de vrome, bezorgde vader, „drink geen' wijn tot dronkenschap, en laat geen dronkenschap met u reizen op uwen weg.” — Jammer dat hier door de St. Vert. het woord *dronkenschap* wordt gebezigd. Uit hetgeen wij vinden in hoofdst. I : 11 en 12 blijkt 't dat de oude Tobias zulk een' afkeer had van het *onreine*, d. w. z. van hetgeen niet mogt komen op den altaar des Heeren, dat hij zelfs geen gedeesemd brood nuttigde, hoeveel te minder dus door gisting verontreinigd druivensap. De godvruchtige Israeliet dronk dat vocht niet; hij dronk: druivenbloed, reine wijn; maar ook daarvan wilde hij niet gebruiken tot oververzadiging, eis methé; methé is hier niet dronkenschap maar oververzadiging = onmatigheid.

het Hebreeuwsch: Sobeh. (Verg. bl. 10). Dit woord geeft slechts te kennen, „drinken tot verzadiging.” Uit Hos. IV : 8 blijkt echter dat het „tot verzadiging toe drinken,” ligtelijk wordt een volop genieten, dat de perken der matigheid te buiten gaat zoodra het gegist druivensap in den beker parelt, en lichtzinnige vroolijkheid de perken der bedachtzaamheid verbreekt, en zich paart aan brassen en doorbrengen.

Uit de vertaling der LXX van Spr. XXIII : 21, blijkt dat ze wijn en hoererij als onafscheidelijke gezellen in 't maatschappelijk leven hebben zien optreden, en Sirach (XIX : 2) deelt in hun gevoelen; er blijft dus geen twijfel over. De zoon, aan wien hier gedacht wordt, is een onverbeterlijke lichtmis en doorbrenger, een vooraan-zitter bij de feesten der overdaad en der ontucht.

Het gegeven gebod ligt een' sluier op, waardoor wij zien dat de onverzadelijke worm der genotzucht zich reeds eene plaats had verzekerd in het huiselijk leven van Israel, en zijn onafscheidelijke bondgenoot, het ontheiligde druivenbloed in Israel evenzeer burgerregt had verkregen.

Dat deze bewering niet te sterk is gekleurd, maar den toestand juist beschrijft, bevestigen de woorden in Hoofdst. XXIX : 19: En het geschiede, als hij (de man, of vrouw, of huisgezin, of stam, die het hart van den Heer afwendt) de woorden dezes vloeks hoort, dat hij zich zelven zegene in zijn hart, zeggende: „ik zal vrede hebben, ofschoon ik naar mijns harten goeddunken zal wandelen, om den dronkene te doen tot den dorstige.” (Segond vertaalt: *et que j'ajouterai l'ivresse à la soif*; the auth. Version: *to add drunkenness to thirst*).

Aan welke vertaling men ook den voorkeur geve, het blijkt steeds dat: of de dronkaard zóó dorstig is, dat hij altijd meer begeert, (verg. Spreuk. XXIII : 35) of dat hij zich aansluit bij den dorstige om zich opnieuw aan den drank te vergasten, of den dorstige tot onmatigheid tracht te verleiden.

Waar de wetgever het noodig acht om zulke woorden uit te spreken, en daaraan toevoegt de bedreiging: de Heer zal hem niet willen vergeven, maar zijn naam van onder den hemel uitdelgen, is de maatschappelijke toestand van het volk verre van gezond.

Hartverheffend zijn de woorden, waarmede Mozes de zegeningen beschrijft, die Jehovah voor zijn volk heeft weggelegd, maar tevens treedt ons een ontzettende ernst tegemoet in de bedreigingen met onheil en ramp, die het volk zullen treffen bij hun afval.

Voor het doel, dat ons bezig houdt, zijn vooral de woorden in XXXII vs. 14 en vs. 32, 33 merkwaardig.

Vs. 14. „Boter van koeijen en melk van klein vee, met het vet der lammeren en der rammen, die in Basan weiden, en der bokken, met het vette der nieren van tarwe en het druivenbloed, ¹⁾ reinen wijn, hebt gij gedronken ”

De Hebr. tekst maakt 't duidelijk, dat hier sprake is van versch uitgeperst druivensap, dat schuimend in de kuip nedervalt ²⁾ (verg. bl. 10 Khamar). Dit druivenbloed wordt in éenen adem genoemd met de overige zegeningen, die Mozes vermeldt, en dus daarmede gelijk gesteld; — dit geschiedt met het volste regt, want het scheikunstig onderzoek heeft bewezen dat het ongegiste, onbedorven druivennat eene eerste plaats inneemt onder

1) De onderscheiding van: reine wijn, druivenbloed en het gegiste druivensap, — de onheilige, onreine wijn, — was den Israelieten zeer wel bekend, en treedt op vele plaatsen in een helder licht, — (zooals in dit onderzoek wordt aangetoond) vooral echter ook in Sir. XXXIX: 30 (26): Het voornaamste wat tot het leven des menschen noodig is, is water en vuur en ijzer en zout en tarwemeel en melk en honig, druivenbloed (26 haima staphkleës) en olie en een kleed.

2) Vergelijk Ps XLVI: 4, laat (de wateren) beroerd worden. Hier gebruikt de Hebr. tekst *khamar*. Dit beroerd worden (Luther: Wallen) is us de beweging, die *schuim* veroorzaakt, en volstrekt niet in verband staat met iets wat naar gisting zweemt.

de krachtigste voedingsmiddelen, en als vloeibaar voedsel gelijk staat met boter en melk en het vette der tarwe en lammeren en schapen en bokken.

Geheel tegenovergesteld is de indruk, dien de woorden in vs. 32 en 33 verwekken. „Want hun wijnstok is uit den wijnstok van Sodom en uit de velden van Gomorra; hunne wijndruiven zijn vergiftige wijndruiven, (druiven van gal, Eng. vert.), zij hebben bittere beziën.” vs. 33. „Hun wijn is vurig drakenvenijn, en een wreed adderenvergif.” De afval van Israel van den waren God, dien Mozes met prophetischen blik aanschouwt, doet hem deze woorden uitspreken. Dat hij *dit* beeld kiest, plaatst het in een geheel eigenaardig licht.

Wordt in vs. 14, de wijn, d. w. z. het reine druivenbloed, geroemd en geprezen, en in den rij der gezegende en zegenbrengende voedingsmiddelen opgenomen, — hier geschiedt het tegenovergestelde.

De wijnstok en zijne vrucht, alles wat hij is en voortbrengt wordt gebrandmerkt als eene geboorte uit het land van Sodom en de velden van Gomorra.¹⁾ De aanbouw en het kweeken van dien wijnstok geschiedde dus reeds met een misdadig doel, en dat doel was geen ander dan het onbeteugeld bot vieren aan vleeschelijke lust. Die wijn, wel verre dus van een onschuldig en Gode verheerlijkend genot te schenken, was een vergiftigd en vergiftigend vocht geworden, de beker der bedwelming,

1) Opmerkelijk is 't dat de wijn uit Sodom en Gomorra wordt genoemd drakenvenijn en adderenvergif, en de goddeloozen met deze zelfde woorden worden omschreven. „Zij hebben vurig venijn naar de gelijkheid van vurig slangenvijn; zij zijn als eene doove adder, enz. (Ps. LVIII: 5). Zoo ook in Ps. CXL: 4. Zij scherpen hunne tong als eene slang; heet addervergif is onder hunne lippen. Vergelijkt men nu hiermede wat in Spr. XXIII: 29—35 wordt gezegd van den wijn, die ten laatste bijt als een' slang en steekt als een' adder, dan is 't niet moeilijk om te beslissen of de wijn, het ontheilige druivenbloed, bij het rijk der duisternis of des lichts behoort.

(vs. 18) die rondging bij de maaltijden der ontucht, ter eere der afgoden (vs. 21, verg. Ps. CVI : 28.)

De beschrijving, die Mozes geeft herinnert zoo zeer aan Spreuk. XXIII — 29—35, dat wij niet behoeven te vragen of wij hier aan ontheilgd en verontreinigd druivenbloed moeten denken, en dit is juist het opmerkelijke, dat die wijn, de wijn uit Sodom, wordt voorgesteld als de bondgenoot der ongerechtigheid.

Wij hebben het eerste deel van den Hebreeuwschen kanon ten einde gebragt. Geschiedenis en Wetgeving hebben hare getuigenissen vereenigd tot ééne waarschuwendende vermaning: „Ontheiligt de gaven Gods niet, wacht u voor den teug der bedwelming, verheerlijkt den Gever door Zijne zegeningen te genieten te Zijner eer, — en indien niet, — zoo wete een ieder, dat hij een' weg bewandelt, die ten verderve leidt, als loon voor het verderf, waaraan men Gods weldaden heeft prijs gegeven.”

DE GESCHIEDKUNDIGE EN POËTISCHE BOEKEN TOT AAN HET II. BOEK DER KONINGEN.

Het boek Jozua bevat geene belangrijke mededeeling voor ons onderzoek.

Het eenige wat onze aandacht trekt is het woord van Jozua: (XXIV : 13.) „Ik heb u een land gegeven waaraan gij niet hebt gearbeid; steden, die gij niet hebt gebouwd, en gij woont in dezelve, en gij eet van de wijngaarden en olijfboomen, die gij niet hebt geplant.”

Ook Jozua was van oordeel, dat de vrucht van den

wijnstok tot voeding was bestemd; hij maakt dus geene uitzondering op den regel.

Indien er onder de boeken der Heil. Schrift één is waarvan de lezing een' pijnlijken indruk geeft, dan is 't zeker het boek der Rigteren. De gedurig herhaalde afval der kinderen Israels van den waren God, levert het bewijs, dat de terugkeer tot de dienst van Jehovah slechts uit nooddwang was geschied, en het hart vervreemd was gebleven van den God des heils.

Het behoeft geen betoog, dat de goede zeden zeer veel leden door deze dienst der vreemde goden, bij welke dienst zwelgerij en ontucht steeds voorzaten ¹⁾. Uitdrukkelijke aanwijzing en mededeeling daaromtrent vinden wij niet, maar de geschiedenis geeft ons ongezocht eene schilderij naar het leven, aanschouwelijk, onbedriegelijk ²⁾.

De burgers van Sichem, steunende op Gaäl, die zich met de zijnen bij hen had gevoegd, nu Abimelech hattend, dien zij vroeger hadden gesterkt, om zijne broeders te doodden, togen uit in het veld, lazen hunne wijnbergen af, traden de druiven, en maakten lofliederen;

1) Eigenaardig en zeer kenmerkend is de wijze, waarop Sirach de Rigters des volks gedenkt in den lof, waarmede hij de heerlijke mannen prijst (XLIV: 1). Hij zegt in hoofdst. XLVI: 13: En de Rigters, elk met zijnen naam, welker aller hart niet heeft gehoereerd, en zoo velen niet zijn afgekeerd van den Heer, derzelver gedachtenis is ook gezegend.

Het behoeft geen betoog dat Sirach een' pijnlijken indruk ontving toen hij dacht aan dat tijdsgewricht uit de geschiedenis zijns volks.

Niet aller hart heeft gehoereerd, — en voor zoo ver eenigen niet zijn afgekeerd van den Heer.... helaas! waar zóó iets moet getuigd worden van de verlossers des volks, hoe zal 't daar gesteld zijn met het volk?

2) Een paar opmerkingen omtrent den wijngaard, die geheel en al op zich zelven staan, mogen hier eene plaats vinden.

Rigt. VIII: 2. Uit deze woorden blijkt, dat de landstreek, waarin Ephraïm woonde, zóó rijk was aan zeer vruchtbare wijngaarden, dat de nalezing daarvan nog meer opleverde dan de oogst der wijngaarden van Abi-ezer.

IX: 12, 13. Hier staat in 't Hebr. tirosh; er wordt dus van de druif gesproken, evenzeer als van de vruchten der andere boomen.

en zij gingen in het huis huns Gods, en aten en dronken en vloekten Abimelech. (IX : 27).

De grimmige gemoedsstemming, die hen bezielde toen zij uittogen, beheerscht ook hunnen wijnoogst; van eene vrolijke, dankbare stemming kan geene sprake zijn. Zij lezen de wijnbergen af, de trossen worden terstond uitgetreden. Het ontbreekt daarbij niet aan de liederen der wijnlezers, maar 't zijn geene juichtoonen van vreugde, hun zang ademt wraak en moord. Zij verlaten de perskuipen om in het huis van hunnen afgod een' offermaaltijd te houden, zij eten en drinken, — en de vloek, die in hart huisvest, wordt ontbonden door den drank, die den eersten vadvloek op aarde bragt; en zij vloeken Abimelech in het huis van hunnen God, bij hun overdag en strafbaar genot.

Deze verschijnselen van overdadig en strafbaar genot bedreigden Israel met een' volkomen ondergang. Brasserie en zwelgerij, die de ontucht steeds als medgezel bij zich hebben, schenen in Israel onvermijdelijk de overhand te zullen verkrijgen, want overal, nu hier, dan daar, dan weder elders, kwam de afgodendienst in eere, en, vermaagschapt als deze is aan brasserie, zwelgerij en ontucht, moest bij de godvruchtigen de vrees geboren worden dat dienst van den waren God weldra volkomen zou verdrongen zijn. (Verg. Rig. V : 8. II : 12, 13, 17. III : 7, 12. IV : 1. VI : 1. VIII : 33) en als voortzetting van dezen toestand: X : 6. XIII : 1).

Dat deze voorstelling geheel en al overeenstemt met den feitelijken toestand, wordt bevestigd door hetgeen wij vervolgens lezen. Daar Israel het niet begreep of ook niet wilde erkennen, dat zwelgerij en brasserie de vruchten zijn der afgoderij, en tot afgoderij leiden, is 't zeer natuurlijk, dat God hen tot dat inzicht wil brengen, en zijne maatregelen daarmede in overeenstemming brengt. Immers als Hij zich opnieuw gaat ontfermen over zijne trouwlooze kinderen, en hun een redder en verlosser wil

schenken, acht Hij 't noodig een' Nazireer voor deze taak te bekwamen. (XIII : 1—25).

Merkwaardig is het dat de belofte aan Manoach's huisvrouw, gepaard gaat met het voorschrift om zelve gedurende hare zwangerschap als Nazireër te leven. Dat Manoach en zijne huisvrouw tot de godvruchtigen in Israel behooren, lijdt geen twijfel, maar daardoor winnen de woorden van den Engel in ernst en beteekenis. Spreekt dat gebod stilzwijgend uit, dat ook de godvreezende vrouw in Israel den gevaarvollen weg bewandelt, die uitloopt op vervreemding van God? Ligt daarin een waarschuwing voor alle vrouwen, en wordt haar daardoor tevens de weg aangewezen om het kwaad te bestrijden? Is 't eene aanwijzing voor haar, die den moederzegen verwachten, om zich vooral in *die* dagen te wachten, opdat de vrucht van haren schoot niet reeds vergiftigd en verkocht aan de magt der zinnelijkheid, het levenslicht aanschouwe? ¹⁾

Mij dunkt het lijdt geen twijfel, dat al deze vragen een toestemmend antwoord vereischen, en het gebod van den Engel den sluier oplicht, waardoor wij aanschouwen hoe diep Israel was gevallen, en welk een ontzettende omvang het zedelijk bederf had verkregen.

Daarenboven blijkt uit de woorden van vs. 14, dat in de

1) Het was bij de volken der oudheid zeer goed bekend dat een zoogenaamd matig gebruik van bedwelmenden drank nadeelig werkt op de vrucht in den moederschoot. Plato, Aristoteles, Plutarchus, enz. hebben reeds opgemerkt de erfelijkheid van zinnelijke neigingen en hartstogten, en de wetgeving, die de vrouwen tot geheel onthouding van bedwelmeuden drank verplichtte, bedoelde daarmede om aan het kroost eene goede gezondheid te verzekeren, mens sana in corpore sano, (eene gezonde ziel in een gezond ligchaam.) Zeer terecht merkt Mathew Henry op, dat vrouwen, die in blijde verwachting zijn, zich voorbedachtelijk moeten onthouden van alles, waarvan zij kunnen vermoeden, dat het eenige schade zou kunnen berokkenen aan de gezondheid of den welstand van de vrucht van haren schoot.

voorschriften voor den Nazireër geen gegist, maar ongegist druiven- en vruchtensap wordt bedoeld. (zie bl. 29.) Het wordt duidelijk door de toevoeging der woorden: „niet iets onreins eten.” Hierdoor toch wordt de wijn en de sterke (lees: zoete) drank, dien zij niet mogt drinken, evenzeer als rein beschouwd als de vrucht van den wijnstok rein is, waarvan zij niet mogt eten, tot zelfs niet de kern of de bast. Onrein wordt het druivenbloed en het vruchtensap slechts door gisting ¹⁾.

Simson's uiteinde laat ons een blik slaan in het leven der volken, in Israel's omgeving, waaraan ook Israel niet vreemd was.

Simson blijft, helaas! niet getrouw aan zijne roeping. Hij wordt verward in den strik der ontucht, en ontheiligt zijn Nazireërschap. Duur komt hem dit te staan. Met zijne beide oogen verliest hij tevens zijne vrijheid. De Philistijnen juichen, en besluiten een feest te vieren ter eere van hunnen god Dagon, die hunnen vijand in hunne hand heeft gegeven. Terwijl de voorbereidselen tot dit feest worden gemaakt, is Simsons kroon, zijne lange haren, die tevens het teeken zijn zijner onderwerping aan God, (Verg. I Kor. XI : 15.) weder aanwezig, en de Philistijnen, die niet verzuimen hem te honen bij hun optrekken naar het feest, (vs. 24) geven zich zorgeloos over aan de gewone luidruchtige vrolijkheid hunner feestgelagen.

Nu lezen wij in vs. 25: „En het geschiedde als hun hart vrolijk was.” Deze uitdrukking is een kenmerkend taaleigen, waardoor te kennen wordt gegeven de heer-

1) Simson was Nazireër voor geheel zijn leven; hieruit volgt, dat zijne lichamelijke kracht niet geschraagd werd door het gebruik van wijndruivenbloed, een voedende en versterkende drank, — en, indien de reine wijn daartoe niet wordt vereischt, daarvoor niet noodig is, maar gemist kan worden, brengt de onreine wijn zeer zeker geene versterking voor het ligchaam.

schappij van de toomellooze hartstogtelijkheid, die zich openbaart, *nu* het drinken van bedwelmenden wijn ¹⁾. Reeds in Rig. IX : 27—29 vinden wij een voorbeeld van dergelijke uitgelatenheid, (zie bl. 43 en 44) doch van Nabal lezen wij dat „zijn hart vrolijk was”, — én — hij was tevens „zeer dronken”, (I Sam. XXV : 36.) En toen Absalom het voornemen wilde uitvoeren, waartoe zijne wraaklust hem aanspoorde, stelde hij voor zijne knechten dit ten teeken : „Let er nu op als Ammon's hart vrolijk is van den wijn”, (II Sam. XIII : 28) en ook Ahasveros „hart was vrolijk van den wijn”, en zijne dwaasheid werd openbaar door zijn onbetamelijken, beleedigenden eisch aan de Koningin Vasthi. (Esth. I : 10.)

Hoe sober staat hier tegenover wat wij lezen van Jozef en zijne broederen : (Gen. XLIII : 34) „En zij dronken, en zij dronken tot verzadiging met hen.” (Zie bl. 20 en 21.)

Slaan wij, voorgelicht door deze uitdrukkingen, een blik in het leven der afgodische volken, in wier midden Israel woonde, dan blijkt daaruit, dat ook in Israel de onreine wijn veeltijds voorzat bij hunne feesten. Ook dáár verloochende hij zich niet, maar was steeds de bondgenoot van strafbaar zingenot, wraaklust, moordaanslag en wat meer nog behoort tot de werken der duisternis; en verplaatsen die uitdrukkingen ons in verschillende tijdperken, wij zien daaruit, dat dronkenschap, ontucht, moord en doodslag die dagen kenmerken.

Na het boek der Rigteren vinden wij in onze Bijbels het boek Ruth.

1) Waar de teug der bedwelming niet vooraanzit, blijft ook de vrolijkheid binnen de palen der betamelijkheid en godewaardigheid, zooals blijkt uit Ruth II : 7, waar wij van Boaz lezen: „Als nu Boaz gegeten en gedronken had en zijn hart vrolijk was, zoo kwam hij om neder te liggen aan het einde van een' koreenhoop.”

Verg. Rig. XIX : 21, 22.

Hoewel door deze plaatsing de opéénvolging der boeken volgens den Hebreuwschen Kanon wordt verbroken, zullen wij ons toch aan eerstgenoemde volgorde houden, omdat ze, uit een geschiedkundig oogpunt, kan gezegd worden geregtvaardigd te zijn.

Hoe verkwikkend is de indruk, dien de lezing van dat boek op ons maakt, nadat het boek der Rigteren heeft opgehouden ons te bedroeven met de mededeelingen van afval en gruwel, van dronkenschap en doodslag.

Welk een eerbied gevoelen wij voor den godvruchtigen Boaz, die niet schroomt zijne maaïjers het eerst aan te spreken, om hun de beschermende nabijheid des Heeren toe te wenschen, en met welk eene groote mate van achting en liefde beantwoorden zij zijnen wensch, als zij, voor hem nêrbuigende, zeggen: „de Heer zegene U!” En hoe voorkomend en vriendelijk is hij voor Ruth als hij heeft vernomen wie zij is én wat zij is. Blijf op dit veld, niemand zal zich jegens u eenige onbetamelijheid veroorloven, daarvoor is u mijn woord borg; en als u dorst, ga dan onbeschoord tot de vaten en drink van het water, (dit is de beteekenis van het Hebr. woord,) dat de jongelingen hebben geschept. (II : 8, 9.)

Water. De rijke, zeer welvarende Bethlemiet gaf dus aan zijne maaïjers: *water*. Uit zuinigheid of schraapzucht? Voorzeker neen! dat blijkt uit de woorden tot zijne maaïjers, en uit den overvloed, dien Ruth 's avonds voor hare moeder tehuis bragt. (II : 15—18.) Neen! Boaz vereerde in het water het onwaardeerbare geschenk Gods, en ook zijne maaïjers erkenden 't met hem, dat water de beste, de oorspronkelijk door God voor den mensch bestemde drank is.

Daarom ook kon Gods zegen rusten op den arbeid en de arbeiders, en voerden orde, tucht en betamelijkheid bij zijnen oogst haren vreedzamen schepter.

En toen het etenstijd was noodigde Boaz haar uit, om mede te eten van het brood en hare bete te doopen in

den azijn (vs. 14.) (In het Hebreeuwsch staat: Khometz = zure wijn. (Zie bl. 11 ¹).

Welk een' liefelijke schilderij! Ach! dat alle menschen wijs waren, en God lief hadden en Hem ook daarin eerden dat hun eten en hun drinken Hem verheerlijkten!

Al te spoedig moeten wij ons losmaken van dit tafereel van vrede en rust ook bij den bedrijvigen arbeid, en den huiselijken kring verlaten om ons op den maatschappelijken stroom te begeven.

De eerste hoofdstukken van Samuels eerste boek leiden ons ook wel binnen in een' huiselijken kring, maar daar heerscht de vrede niet. Elkana had twee vrouwen; hoewel dit niet verboden was, het strookte toch niet met Gods bedoeling. Die overvloed van vrouwen baarde, als natuurlijke vrucht: gemis van vrede, en bande huiselijk geluk. Elkana was godvreezend, ook Hanna, zijne meest beminde huisvrouw, en welligt was Peninna ook tot de vreeze Gods genegen, maar de zegen, dien zij genoot doordien de Heer haar zonen en dochteren schonk,

1) De hier bedoelde azijn is waarschijnlijk van dezelfde soort als de *posca*, = gesuikerd azijnwater, druivendroessem gemengd met water, die door de Romeinsche legioenen werd gedronken. Dr. Gills merkt hierbij op: „Om het heete jaargetijde werd, volgens hetgeen Jarchi en Aben Ezra mededeelen, azijn gebruikt tot verkoeling en verfrissching; Plinius kent aan den azijn dezelfde eigenschappen toe, en zegt daarenboven dat hij den geest verfrist, de zenuwen sterkt, en het geheele ligchaam veerkracht geeft. In Italië wordt in den oogsttijd, als het zeer warm is, deze azijn ook nog gebruikt, terwijl er in sommige streken, zoo als Lavater mededeelt, ook wijn wordt gedronken, die met azijn en water is verdund. Voorts deelt een bekwaam scheikundige nog mede dat sommige maaiers geen wijn gebruiken, maar azijn vermengd met veel water, welken drank zij *huisswijn* noemen; met olijvenolie en brood vormt dit een verkoelenden maaltijd voor arbeiders en reizigers in zonnige streken, de Targum noemt dit azijnsoep. De Romeinen hadden een *embamma* of azijnsaus, waarin zij hun voedsel doopten; Theocritus spreekt ook van azijn, die door de maaiers werd gebruikt.

maakte haar hoogmoedig en hooghartig; zij tergde hare deelgenooten in het huwelijksleven, en verbitterde hare dagen, door haar hare onvruchtbaarheid te verwijten.

Hanna wist aan wien zij haar' nood kon klagen en wie haar kon vertroosten. Bitterlijk bedroefd stort zij haar hart uit voor den Heer, en bidt van Hem, dat Hij ook haar de moedervreugde schenke! En — indien haar gebed wordt verhoord, — dan — ja! dan zal de zoon harer smeeking den Heer geheiligd zijn; zij zal hem niet lossen, maar hij zal den Heer dienen al de dagen zijns levens, en niet alleen zal hij als priester optreden, maar als Nazireër zal hij den Heer verheerlijken, en zich geheel aan Hem toewijden! (I Sam. I : 11. De LXX voegen hieraan toe de woorden: *oinon* (wijn) en *methusma* (zoete drank) zal hij niet drinken (zie bl. 5).

Wat bewoog Hanna tot het doen dezèr gelofte? Mij dunkt dat in vs. 3 van het eerste hoofdstuk het antwoord wordt gegeven op deze vraag, in de vermelding, dat te Silo de twee zonen van Eli, Hophni en Pinehas, priesters des Heeren waren. Hun schandelijk gedrag, waardoor zij de offeranden des Heeren in minachting bragten bij het volk (hoofdst. II : 17) en hun ontuchtig leven, (vs. 22) dat als een invretende kanker het godsdienstig bewustzijn bij Israel ondermijnde, waren algemeen bekend. Zij stonden te boek als kinderen Belials. Wat het zegt een Belialsman of kind of vrouw of getuige te zijn, wordt duidelijk uit I Sam. XXV : 25, waar Abigaël Nabal een Belialsman noemt, — dus: een wijnzuiper, een dronkaard ¹⁾, de onmisbare voorwaarde om steeds dieper

1) *Belial* = aan hetgeen niet in de hoogte gaat, en dus in de diepte neerdaalt. Het woord herinnert aan Spr. XV : 24. „De weg des levens is den verstandigen naar boven, opdat hij afwijke van den doodenhouder beneden.” Door het woord Belial wordt te kennen gegeven het inbegrip van alle kwaad. Deut. XIII : 13 afgoderij. XV : 9. verdrukking van den naasten. Rig. XIX : 22. Onnatuurlijke ontucht. XX : 13. Schaamteloze on-

te vallen en vaster geketend te worden door de banden der ongerechtigheid. Zij zag 't duidelijk in hoe die wandel in brasserij en ontucht ¹⁾, van hen, die het volk tot den Heer moesten leiden, het volk Israels goddeloos moest maken, en terwijl zij reikhalzend uitziend naar het optreden van waardige priesters, verheft zich haar hart tot den Hoorder der gebeden, en hopende dat Hij hare bede in gunst zal aannemen, stelt zij zich voor welk een geluk zij zal smaken als haar zoon het daartoe verkoren werktuig zou mogen zijn. Den teug der bedwelmingsdien bondgenoot en kweeker van goddeloosheid en ontucht, hatende met een volkomen haat, ziet ze haar lieveling als een Nazireer Godes, door heiligen wandel de zonde veroordeelen, en doet de gelofte, dat 't alzoo zal zijn. Het geschenk dat zij van God begeert, zal weder aan God geschonken worden, en terwille van het zedelijk en godsdienstig heil van haar volk, zal hij zich onthouden zelfs van den reinen wijn en de geheele vrucht van den wijnstok.

Deze gedachten hebben haar vervuld en bezielde, toen zij lang bleef bidden voor het aangezicht des Heeren, (vs. 12.) zóó lang dat het Eli's aandacht trok, en tevens zijn argwaan wekte. Want Hanna sprak in haar hart, alleenlijk roerden zich hare lippen, maar hare stem werd niet gehoord; daarom hield Eli haar voor dronken. (vs. 13.)

tucht. I Sam. X: 27. Verachting van de magt door God gesteld. XXV: 17, 25. onredelijkheid, drinkzucht. XXX: 22. afgunst. II Sam. XXI: 1. oproer. I Kon. XXI: 10, 13. Spr. XIX: 28 valsche getuigenis.

Zie ook Rigt. XX: 13. I Sam. X: 27. II Sam. XXIII: 6, II Kron. XII: 7. Job. XXXIV: 18. Ps. XVIII: 5. (II Sam. XXII: 5) Ps. XLI: 9. CI: 3. Spr. XVI: 17. VI: 12. Nah. I: 11, 15.

Dat de benevelende drank, de ontheiligde gave Gods, bij dat alles eene hoofdrol vervulde lijdt geen twijfel. Ook de Belials kinderen onzer dagen hebben hun „courage water.”

1) Hunne onbeteugelde lust voor vleesch eten (II: 13—17) herinnert aan Spr. XXIII: 20, waar tevens aan wijnzuiipers wordt gedacht, en waarbij de LXX, de ontucht voegen.

Zóó ver was 't dus met Israel gekomen, dat eene sprakelooze zielverheffing tot God, waarbij alleen de lippen zich bewogen, zonder eenig bezwaar of eenig onderzoek, wordt aangezien voor een' toestand van dronkenschap én nog wel bij eene vrouw!

Sterker sprekend bewijs voor het zedelijk verval in Israel is moeilijk te vinden. ¹⁾ „Hoe lang zult gij in uwe dronkenschap volharden? en den schijn van godvruchtig vertoonen? Doe uwen wijn, uwe dronkenschap, van u; als gij nuchter zult zijn, kom dan bidden voor het aangezicht des Heeren.” (vs. 14.) Maar Hanna verheft zich met waardigheid, gekrenkt en beleedigd als zij zich gevoelt door deze woorden, en zich voor Eli plaatsende zegt zij met ernst en nadruk: „Neen, mijnheer! ik ben eene vrouw bezwaard van geest; ik heb noch wijn, noch zoeten drank gedronken, maar ik heb mijne ziel uitgestort voor het aangezicht des Heeren. (vs. 15.) Acht toch uwe dienstmaagd niet eene dochter Belials. (vs. 16.)

Een nieuw bewijs dat dronkenschap het leven der goddeloozen kenmerkte, en hier dus gedacht wordt aan gegist druiven- en vruchtensap; doch tevens ligt in de woorden, die Hanna tot hare verdediging en regtvaardiging uitspreekt, het bewijs, dat de dochteren Belials in Israel niet vreemd waren. Eli is blijkbaar verheugd over deze ontdekking, en beantwoordt hare verdediging met de woorden; „Ga henen in vrede! en de God Israels zal uwe bede geven, die gij van Hem gebeden hebt.” (vs. 17.)

Het behoort tot de zeldzaamheden, dat licht en duisternis zich zoo naast elkander aan ons oog vertoonen als dit hier het geval is; — aan welke zijde zal de zege verblijven?

1) Dat de vrouw niet slechts in *die* dagen, maar ook in later tijd zich aan dronkenschap overgaf, is ligt af te leiden uit de beschrijving der overdadige zwelgerij, waarmede zich steeds de ontucht paarde, en zelfs nog in de dagen van Sirach was 't geene zeldzaamheid eene beschonken vrouw te ontmoeten, zoo als duidelijk wordt uit zijne woorden in hoofdst. XXVI: 9.

En de God Israels gaf Hanna's bede. Toen zij het van den Heer begeerde kind, haren Samuel, had gespeend neemt zij hem met zich opwaarts, en vergeet niet een geschenk mede te brengen voor Eli, en eene flesch (lederszak óf kruik) wijn; maar het kind bragt zij in het huis des Heeren te Siloh, en het kind was jong. (vs. 24.) De wijn, waarvan hier gesproken wordt is natuurlijk ongegist, zuiver druivenbloed, reine wijn. Hanna zal zich wel gewacht hebben voor den wijn der kinderen Belials, en dat verontreinigd vocht zou ze niemand, en vooral niet den Hoogepriester ten geschenke hebben aangeboden.

De jongeling Samuel nu werd groot en diende den Heer voor het aangezicht van Eli. Zijn wandel was in overeenstemming met de heilige eischen zijner roeping, en het woord des Heeren, zooals dat door gezigten openbaar was geworden in vroeger dagen, doch nu door de goddeloosheid van Eli's zonen schaarsch geworden, werd door Samuel op nieuw vernomen.

De Heer rigtte de zonen van Eli; gaf de Arke des Verbonds over aan de vijanden; Eli zelf verloor het leven van schrik over de vernedering van het heiligdom des tabernakels door zijne vijanden, en gansch Israel van Dan tot Berseba toe, erkende dat Samuel bevestigd was tot een profeet des Heeren. Het volk begon van lieverlede in te zien en te gevoelen, dat zij zich grootelijks tegen den Heer hadden verzondigd, en gansch Israel klaagde den Heer achterna. Samuel verordent een boete- en vastedag; hij rigtte de kinderen Israels te Mizpa, en zij bekeerden zich tot den Heer hunnen God.

Het is boven allen twijfel verheven, dat de tuchtigende hand des Heeren deze ootmoedige stemming had verwekt, maar evenzeer is 't volkomen zeker, dat de godzalige wandel van Samuel als een bederfwerend en vruchtbaar-makend zout het volksleven had veredeld en geheiligd, en nu, na de overwinning op de Philistijnen, die daardoor zeer vernederd werden, bleef de steen Eben Haezer een

getuige van de hulp des Heeren, aan Wiens dienst zij zich hadden gewijd. Zoo verbleef de zege aan het rijk des lichts!

Weldra echter vertoonde zich weder eene dreigende wolk. Samuels zonen wandelen niet in zijne voetstappen, en daaruit neemt het volk aanleiding om een' Koning te begeeren. Samuels bedenkingen brengen het volk niet af van hun wensch, en Saul wordt Koning over Israel. Zijne ongehoorzaamheid kost hem het erfelijk bezit van den troon, en hij gevoelt het dat David zijne plaats zal innemen. Hierdoor in vijandschap tegen David ontstoken, tracht hij hem te dooden, maar David verijdtelt zijn voornemen door te vlugten. Onder de vele en verschillende ontmoetingen op zijne zwerftogten, is er één, die hier vermeld moet worden.

De rijke Nabal heeft een feest bereid voor zijne scheerders. David verneemt het, en daar hij en zijne mannen de kudden van Nabal hebben beschermd, wenscht hij eenigermate deel te hebben aan dat feest, en verzoekt om eene feestgave. Had hij Nabal gekend, hij zou zich wel gewacht hebben voor dat verzoek, hoe billijk ook. Onbeleefd en beleedigend is het woord, waarmede hij Davids knechten afwijst, en zeer kenmerkend zijn de woorden: „Zou ik mijn brood en mijn water en mijn vleesch, dat ik voor mijne scheerders heb bestemd, aan mannen geven, die ik niet weet van waar zij zijn? Doch wij ontmoeten hier geen' Boaz, die zich bij zijne knechten neêrzet om met hen het maal te gebruiken, — hier is het water voor de scheerders, die zich wellicht in de open lucht of op den dorschvloer moeten neervlijen, maar het feest wordt in huis genoten, en de bedwelmende wijn is voor den rijken herdersvorst. Ja! als een vorst hield hij feest en deed zich terdege te goed ¹⁾, en zijn hart

1) Vs. 36, eens koningsmaaltijd, — eigenlijk: een drinkgelag als eens konings, (נָחַם לֶחֶם לֶחֶם לֶחֶם LXX πότος βασιλέως V. convivium regis). Welk een

was vrolijk in hem, want hij was zeer dronken; een echt Belialsman, overgegeven aan onmatigheid en genot-zucht; hardvochtig jegens zijne dienaren; onbeschoft tegen hen, die hij niet vreesde, en wier goede zorgen hij niet wil erkennen. Het geslacht der kinderen Belials was dus nog niet uitgestorven, helaas! ook niet met den dood van Nabal (XXV). Aan Davids zwerftogten komt nu echter weldra een einde. De nederlaag der Israelieten en de dood van Saul en zijne zonen brengt hem op den troon, en nu is de koninklijke regeering in zijn geslacht gevestigd en verzekerd.

Eer hij den troon beklimt, ontmoeten wij hem echter nog, op weg om aan de vijanden, die Ziklag, gedurende zijne afwezigheid hebben verbrand, have en goed te ontveldigen, dat zij geroofd hebben (hoofdst. XXX). Hij haalt hen in, en vindt hen in zorgeloosheid, overgegeven aan buitensporig genot, feestvierende (LXX) op heidensche wijze, en, natuurlijk, ontbrak de spotter niet en de woelachtige drank evenmin; zoo kon David hen overvallen en verslaan, en hij en de zijnen erlangden alles terug, wat hun ontroofd was. (Verg. bl. 17. en 18).

David trekt daarna op naar Hebron (II Sam II : 1). Zeven jaar en zes maanden verlieden eer David erkend werd als koning over gansch Israel. Zeer opmerkelijk is de ongeunstelde vreugde, die zoo duidelijk spreekt uit de woorden, die ons mededeelen, hoe al de strijdbare mannen der verschillende stammen zich opmaken naar Hebron om David tot koning over gansch Israel uit te

bedroevend licht werpt deze uitdrukking op de feestmalen van vorsten en prinses, hoofden en aanzienlijken, rijken en welvarenden, ook reeds in die dagen. Wie denkt hierbij niet aan de woorden van Jes. XXII : 13: „Daar is vreugde en blijdschap met runderen te dooden en schapen te kelen, vleesch te eten en wijn te drinken, want morgen zullen wij sterven.” Vs. 14. Maar de Heer der heerscharen heeft zich voor mijn ooren geopenbaard, (zeggende): „Indien ulieden deze ongerechtigheid verzoend wordt totdat gij sterft!”

roepen. Zij waren daar bij David drie dagen lang etende en drinkende, want hunne broeders hadden voor hen toe- bereid, en ook de naasten aan hen, tot aan Issaschar en Zebulon en Naphtali, bragten brood op ezels en op kemels, en op muilezels, en op runderen meelspijs, stukken, vijgen en stukken rozijnen, en wijn en olie en runderen en klein vee in menigte; want er was blijdschap in Israel. (I Kron. XII : 30, 40.) En dat bij deze feestelijke stemming geen wanklank wordt vernomen, bewijst dat de spotter niet geduld werd; het ongegist druivensap kon geen wanklank verwekken. Voorwaar, een sterk sprekend bewijs voor Israels zedelijke hoogte in die dagen, waar zoo vele duizenden bijeen waren. Toen zijn koninklijk gezag zich had gevestigd, en de Philistijnen tot tweemalen toe, op nieuw door hem waren verslagen, was 't een zijner eerste zorgen om de Arke des Heeren weder aan hare plaats te brengen in de tente der zamenkomst, die nu in de stad Davids eene plaats had verkregen.

Voor het geheele volk was deze plegtige optogt een feest, waarbij de dankoffers niet ontbraken, en David voegde er nog eene feestgave aan toe voor het gansche volk (II Sam. II en VI). ¹⁾ Aan de gansche menigte van Israel, van de mannen tot de vrouwen toe, aan een iegelijk een broodkoek en een schoon stuk [vleesch] en eene flesch [wijn] (vs. 19). Zoo lezen wij in onze Statenvertaling. Het Hebreeuwsche woord door flesch vertaald, waaraan het woord *wijn* werd toegevoegd om er een' verstaanbare beteekenis aan te geven, is *ashishah* ²⁾, en beteekent *een druivenkoek*, — de LXX vertalen: een koek met olie in de braadpan gebakken. De V: tarwebloem in olie gebakken = een zoete koek. Het is tamelijk onverklaarbaar hoe de St. vertalers, en velen met hen, aan een' flesch hebben kunnen denken. Gesenius beweert

1) Gelijkluidend hiermede is I Kron. XVI : 3.

2) Zie bl. 16.

dat hier moet gedacht worden aan druiven-koek, die, tot op zekere hoogte, werd gedroogd en dan in een vorm werd geperst. Deze koeken zijn niet alleen zeer smakelijk, maar tevens verkwikkend en verfrisschend. Ook van gedroogde druiven en van vijgen werden dergelijke koeken bereid ¹⁾.

Dit feest, den Heer gewijd ²⁾, hoe liefelijk steekt het af tegen die onzinnige vreugdebedrijven, die ons voor den geest treden als wij David vergezellen op zijn togt ter achterhaling der vijanden, die Ziklag hebben verbrand en alles hebben geroofd! Ach! waarom moest David zelf verward raken in de strikken der zonde! Hoe was dat mogelijk? Waarom werd hem die val niet bespaard?

Wij lezen in Gen. XX hoe God Abimelech bewaarde van tegen Hem te zondigen, doch ook hoe Abimelech kon verklaren, dat hij alles in opregtheid zijns harten, en in reinheid zijner handen had gedaan, en daarom werd het hem belet tegen God te zondigen (vs. 6); doch dit was geenzins het geval met David. Niettegenstaand het uitdrukkelijk gebod in Deut. XVII : 17, waar 't den Koning wordt verboden de vrouwen te vermenigvuldigen, had David te Hebron reeds zes vrouwen, en toen hij merkte dat de Heer hem tot een koning over Israel had bevestigd, en Hij zijn koninkrijk verheven had om zijns volks Israels wil, nam David nog meer bijwijven en vrouwen van Jeruzalem, nadat hij van Hebron gekomen was. II Sam. III : 2—5, V : 12, 13. I Kron. XIV : 3—8). Maakt nu de schrijver van het boek der Wijsheid, ziende op de regeering Gods, de gevolgtrekking, dat iemand met datgene wordt gestraft, waaraan of waarmede hij zich

1) Het woord *ashishah* komt ook nog voor I Kron. XVI : 3. Hoogl. II : 5. Hos. III : 1. (flesschen der druiven) In al deze plaatsen heeft Segond, *gâteau de raisin*, als ook in II Sam. VI : 19.

De LXX vertallen in Hos. III : 1. *Rozijnengebak*.

2) Vergelijk hiermede I Kron. XVI : 7—36.

heeft bezondigd, (Wijsheid XI : 17), dan moest David op de wijze ten val komen, die wij dat lezen in II Sam. XI.

Dat ééne overtreding of één zondeval gewoonlijk de moeder wordt eener tweede, bewijst ook Davids val; en welke bondgenoot zou hem in dezen beter en zekerder kunnen dienen dan de wijn? (vs. 13) Ook aan David was dus de teug der bedwelming niet onbekend, maar in *dit* geval faalde zijne berekening; ware hij zoo wijs geweest dien onheiligen spotter uit zijn huis geweerd te hebben, wie weet of het Absalom dan wel zou gelukt zijn om zijne wraak aan Ammon ten uitvoer te brengen? (II Sam. XIII : 28.) (verg. bl. 47).

Wat wij nog vinden over den wijn, gedurende Davids regeering is van ondergeschikte beteekenis; (II Sam. XVI : 1 en 2) dat echter de opbrengst der wijngaarden van groote beteekenis was, blijkt uit het bericht dat daarover een afzonderlijke opzigter was aangesteld, terwijl de zorg over de wijngaarden zelve weder aan een ander was toevertrouwd. (I Kron. XXVII : 27.) Op akkerwerk en landbouw volgt de wijngaard, als de voornaamste onder de vruchtdragende boomen, waarna de olijfboom en de vijgenboom wordt genoemd, en daarna de veestapel.

Het is dus zeker dat de wijngaard in Israel eene magt was; — ten goede óf ten kwade? — hierover besliste het al of niet aanwezig zijn der vreeze Gods; vooral bij de koningen en vorsten, die in dezen door hun voorbeeld een zegen of een vloek waren.

Voor een geleidelijken gang van het onderzoek is 't m. i. het beste om nu inzage te nemen van het boek der Psalmen, en vooral te letten op den inhoud van die liederen, welke door David en zijne tijdgenooten zijn vervaardigd, en waaarin de vrucht van den wijnstok of ook de zoete drank uit andere vruchten bereid, worden genoemd.

Wij beginnen met te wijzen op Ps. IV : 7. Gij, o Heer! hebt vreugde in mijn hart gegeven, meer dan ter tijd als hun koorn en hun most (tirosch = vrucht van den wijnstok) vermenigvuldigd zijn.

Waarschijnlijk is deze psalm gedicht ter herinnering aan de dagen der omzwerving in de woestijn, en beschrijft David de vreugde in Zijnen God, die hem toen zoo zeer vertroostte, dat zij verre de vreugde overtrof van hen, die zich in het bezit van een overvloedigen aardschen zegen verblijden. ¹⁾

Kenmerkend eigenaardig is ook de ontboezeming van David in Ps. XVI: 5. De Heer is het deel mijner erve en mijns bekers, Gij onderhoudt mijn lot. Waar de Heer de snoeren in liefelijke plaatsen doet vallen, en Hij eene schoone erve schenkt vult *Hij* ook den beker, maar zekerlijk niet met het verontreinigde druivenbloed; dáármede vult de goddelooze zijnen beker, en zoo wordt vuur en zwavel en een geweldige stormwind, de ontstoken begeerte der ontbondene zinnelijkheid, het deel zijns bekers (Ps. XI : 6.) Waar de Heer het deel is des bekers, onderwijzen des nachts de nieren, (Ps. XVI : 7) daar is de diepste grond van het gemoed naar God gekeerd, en geschikt om het licht uit den hoogen in zich op te nemen.

In deze benijdenswaardige stemming kan er geene sprake zijn van den teug der bedwelming. De goede Herder voert aan wateren der rust, en niet aan de beken Belials, (Ps. XVIII : 5.) Hij bereidt de zijnen de tafel tegenover hunne vijanden; Hij zalft hun hoofd met olie, en doet hunnen beker overvloeijen; (Ps. XXIII.) en bij het genot der aardsche ligchamelijke zegeningen voegt de goedheid Gods de vreugde der verkwikkingen door zijnen Geest; zij

1) Er bestaat eenig verschil in de vertaling dezer woorden door de LXX met den Hebr. tekst. De LXX deelen het vers af in twee deelen, en vertalen het laatste gedeelte alzoo: door of met, of van wege de vrucht van hun koorn en wijn en olie zijn zij voldaan geweest.

worden dronken van de vettigheid van uw huis, o God! Gij drenkt hen uit de beek uwer wellusten. (Ps. XXXVI : 9'.)

Komt in deze plaats onder het zinnebeeld van beker de wijn voor als een zegen van God, in Ps. LX : 5 wordt gesproken van harde dingen, die God zijn volk had doen zien, dat Hij had verstooten, daar Hij toornig op hen was geweest en hen gedrenkt had met zwijmelwijn ²⁾, d. w. z. met wijn, die hen had doen beven en sidderen, of ook wijn, die hen had beneveld en bedwelmd, waardoor ze in verwarring en in angst waren gekomen, en in het ongeluk waren gestort ³⁾.

Waar nu de wijn, zoo als uit vroegere aanhalingen reeds bleek, genoemd wordt om er maatschappelijke toestanden, en ook strafgerigten des Heeren mede te vergelijken, en in verband te brengen, heeft dit geene andere oorzaak dan deze: dat de wijn eene magt is geworden in het

1) In Ps. XXIII : 5, gebruiken de LXX *methusko*, een vorm van *methuo* afgeleid, en zeggen: „Uw beker maakt dronken ten sterkste = overvloedig. Het blijkt uit geheel den samenhang dat zij aan hunne vertaling denzelfden zin hechten als de Hebr. tekst, en *methusko* hier dus wil zeggen: ten volle gevuld. Zoo ook in Ps. XXXVI : 9, waar *dronken* niet anders kan beteekenen als: *ten volle verzadigd*, zoo als de Hebr. tekst dit ook uitdrukt. De LXX, gebruiken hier ook *methuo*, dit kan dus geene andere beteekenis hebben dan die van verzadigd te worden; waaruit op nieuw blijkt dat slechts de omstandigheid waarin het woord wordt gebruikt beslist of er aan bedwelming of dronkenschap mag gedacht worden.

2) Verg. Zach. XII : 2. Jes. LI : 17.

3) De LXX geven hier *katanuxis*, d. w. z. eene hevige diepe smart, die door de V, met het woord: *Compunction*, = verslagenheid, wordt teruggegeven. Ik meen op de Vertaling der LXX vooral opmerkzaam te moeten maken, omdat Ap. Paulus datzelfde woord gebruikt in Rom XI : 8, als eene aanhaling der LXX van Jes. XXIX : 10, hetwelk door de St. Vert. wordt teruggegeven als: de geest van *een diepen slaap*. Ook bij Jesaia wordt de toestand in onmiddelijk verband gebracht met het gebruik van bedwelmden wijn, d. w. z. daarmede vergeleken. De LXX vertalen aldaar: *tast rond als een beschonkene*, maar niet van sikera (nu: bedwelmd vruchtennat) noch van wijn, die is gemengd geworden om in beweging, in verslagenheid te brengen.

leven des volks, en wel eene verdervende, van God vervreemde magt, waaraan de vergelijking ten sterkste herinnert.

Deze bewering wordt bevestigd door de klagt van David in Ps. LXIX : 13. Die in de poort zitten hebben den mond vol over mij, en die *shakar* (zie bl. 5) drinken, maken liederen op mij, ¹⁾ en David gaat voort met zijne klagt, want te vergeefs verwacht hij eenig mededoogen; smaad, schande en beschaming worden zijn deel; zij spijsen hem met gal; woorden der bitterheid zijn hunne barmhartigheden; zij drenken mij met *khometz*; ²⁾ (Zie bl. 11.) met schampere beleedigingen word ik verzadigd. (vs. 23.) Zij, die zich niet ontzien om den elendigen en vernederden meer nog te kwetsen en dieper nog neer te drukken, kunnen geene andere lieden zijn dan wijnzuipers en drankdrinkers; aan hunne maaltijden zit overdaad voor, en voert zwelgerij den schepter, van daar dat de miskende en geplaagde lijder, zijn hart uitstort in de ontzettende wraakbede: „hunne tafel worde hun tot een strik, tot volle vergelding, tot een valstrik; laat hunne oogen duister worden. dat zij niet zien, en doe hunne lendenen gedurig waggelen; (vs. 23) de strafgevolgen van buitensporig zingenot en overdadige wijn-zwelgerij.

In Ps. LXXV spreekt vs. 9 ook van een beker, gevuld met *schuimenden wijn*. (St. Vert. de wijn is *beroerd*.) De Eng. Auth. Version heeft *rood*, waardoor de vertaler te kennen geeft, dat hij aan *gisting druivennat* heeft gedacht. ³⁾ En dit is hier zeer zeker het geval; want

1) De LXX hebben *shakar* teruggegeven door *wijn* en zoo ook de V.

2) Dat *Khometz* in dezen zin wordt gebezigd, blijkt uit Ps. LXXI : 4. waar *opgeblazen* staat in de St. V. en *cruel man* in de Eng. Auth. Version, en Luther *tyran* heeft en Segond: *violent*, terwijl de LXX en de V. het Hebr. *khometz* terug geven door *onregtvaardigen*. Verg. Spr. X: 26.

3) Zeer eigenaardig wordt de werking der *gisting* als *opblazend* (St. Vert.) *verbitterend* (Segond) voorgesteld door Asaph. in Ps. LXXIII: 21. als hij

daarenboven zijn er, in ruime mate kruiden in gemengd; de wijn is dus niet slechts onvermengd, d. w. z. niet vermengd met water, maar zijne benevelende werking is nog versterkt door de toegevoegde kruiden. Zóó toebereid moet de inhoud van dezen beker (in de Targum „beker der vervloeking”) gedronken worden, maar de goddeloozen zullen zijnen droesem uitzuigende drinken.

Dat de goddeloozen afzonderlijk worden genoemd, en en de droesem van den bodem des bekera hun ten deel wordt gegeven, bewijst dat ook de godvruchtigen niet onschuldig worden geacht.

Het land en al zijne inwoners waren verslagen en krachteloos door angst en vreeze, (versmolten. vs. 4) maar de dichter heeft de hoop doen herleven en het geschokte vertrouwen hersteld (de pilaren vastgemaakt vs. 4) Hij heeft op den Heer gewezen als de regter, die den schuldigen geen zins onschuldig houdt, en daarom zullen ook de godvreezenden niet verschoond worden, want ook zij zijn strafbaar; — en de beeldspraak, waarin het oordeel wordt aangekondigd, ontdekt tevens de bron, waaruit al het onheil is voortgevloeid, en waardoor geheel het volk wankelende is geworeen en zijn' val nabij is gekomen. De beker met den schuimenden, gemengden wijn wijst op den teug der bedwelming, waardoor het land was verstrikt geworden en verontreinigd. Wel een bewijs, dat ook in Davids dagen reeds de magt van bedwelmend zingenot eene verontrustende hoogte had bereikt. (verg. bl. 46, 54, 55, 58.)

Vreemd klinken de woorden in Ps. LXXXVIII : 65.

zegt: „mijn hart was gistend” — d. w. z. het had zijne liefelijke, zachte stemming verloren, zoo als de gisting de zoetheid verdrijft. Jesaja zegt hetzelfde in de woorden: de zoete drank zal bitter worden. (XXIV : 9.)

Het is zeker zeer vreemd dat de LXX hier vertalen: *was verblijd*; dachten zij aan de beweging, die door blijdschap in 't hart ontstaat? — maar de Aldine- en Complut uitgaven hebben *ontvlamd*. Ook de V heeft *ontvlamd*.

Toen ontwaakte de Heer als een slapende, als een held, die juicht van den wijn.

De Israeliet was er zeker van dat zijn bewaarder niet zou sluimeren of slapen, (Ps. CXXI : 4.) Zoo zong hij bij zijnen opgang naar de feesten te Jerusalem, en waar hem tegenspoed treft en smaad en schande en onheil over het volk worden uitgestort, terwijl de Heer zich onbetuigd laat en zijne hulp vertoeft, roept hij Hem aan met de woorden: „Waak op, waarom zoudt Gij slapen Heer! Ontwaak. . . . (Ps. XLIV : 24).

Waar dus in Psalm LXXXVIII de dichter den Heer als ter hulpe snellende zich voorstelt, is het niet vreemd dat hij dit doet onder het beeld van een' ontwakenden van den slaap; maar hetgeen dan volgt klinkt, voor mij ten minste, zeer vreemd. Het is echter niet moeielijk eenen beteren zin te verkrijgen, De Hebr. tekst kan, zeer gevoegelijk, vertaald worden alzoo: als een held, die den wijn overwint, d. w. z. die zich vrij houdt van het wijngenot, om zijne hulp niet uittestellen, daar hij ook van den wijn geen heil verwacht voor de betooning zijner kracht.

Volgens deze voorstelling zou dus, ook reeds in die dagen, de dwaze meening geheerscht hebben, dat de teug der bedwelming den moed verhoogde, en voor den krijgsman onontbeerlijk is.

In Ps. LXXX wordt Israël vergeleken bij een' *wijnstok*. (vs. 9.) Dit zinnebeeld wordt door de Propheten meermalen herhaald. (Jes. III : 14. V : 1—8. Jes. II : 21. XII : 10. Joël I : 7.) Worden wij aan de woorden: „Uit Egypte heb ik mijnen zoon geroepen,” (Hos. XI : 1.) herinnerd in Matth. II : 15, en aan de uitspraak van Jesaja over den knecht des Heeren in hoofdst. XLII : 1—4 ¹⁾ in

1) De LXX gebruiken hier het woord: *pais*, dat ook de gemeente in den mond wordt gelegd in Hand. IV : 30, en door St. Vert. wordt teruggegeven door: *Kind*.

Matth. XII : 17—21, de Heer zelf herinnert aan het beeld van den wijnstok in Joan. XV.

Geroepen om als zoon des Allerhoogsten den rang van eerstgeborenen in te nemen onder de volken, (Exod. IV : 22) ¹⁾ om hen tot de kennis des Heeren te brengen, had de eernaam van Knecht des Heeren geene andere betekenis en bedoeling.

In beide opzichten heeft Israel gefaald, en niet beantwoord aan zijne roeping.

Heeft Adam de taak niet vervuld, die hem was opgedragen, namelijk om de aarde Gode te onderwerpen, (Gen. I : 28) en was daardoor het optreden van een tweeden Adam noodzakelijk geworden; (verg. I Kor. XV : 47. Rom. V. : 14) wij zien den Heer ook optreden als een tweede of andere Eerstgeborene, (Joan. I : 14) en als de getrouwe Knecht des Heeren, om het welbehagen Gods op aarde te vervullen.

Ook het beeld van den wijnstok (verg. Jes. V : 1—7) wijst ons op dezelfde roeping. Uitlokkend door zijne voedende en verkwikkende vrucht, had Israel, gelijkvormig aan den wijnstok, de volken naar zich toe moeten trekken en aan zich verbinden. Daardoor zouden zij geënt zijn geworden door den wijnstok door Gods hand geplant, ²⁾ en zoo zou Israël de aarde voor den Heer hebben veroverd; — maar ook alzoo heeft Israël God teleurgesteld. Doch nu komt onze Heer als de ware, de waarachtige wijnstok (verg. Joan. I : 17), onverderfelijk en onbevlekkelijk, te midden eener van God vervreemde wereld, opdat beiden, Jood en Heiden, Hem zouden worden ingeënt, en door Hem geheiligd met Zijn leven zouden bezielde worden.

Als ik mij den wijnstok alzoo voorstel, verschijnt hij

1) Verg. IV Esdra VII : 58. Sir. XVII : 14. XXXVI : 14.

2) In Rom. XI 17—24 gebruikt Ap. Paulus het beeld van den wilden en tammen olijfbom op dezelfde wijze.

mij in den lichtglans van Gods ontfermende liefde en genade, en komt de vraag mij op de lippen: Is er grooter miskenning en grooter verachting en bespotting denkbaar dan deze: om de vrucht van den wijnstok te verlagen tot bondgenoot van zwelgerij, dronkenschap en ontucht, — van moord en doodslag?! Voorwaar! wij behoeven niet in 't onzekere te gissen van waar deze verguizing van Gods heerlijke gave haren oorsprong heeft genomen. De vader der leugen, de menschenmoorder van den beginne, heeft zijn' stempel en zijn zegel gezet op deze ontheiliging van een der schoonste zegeningen van den Vader der lichten.

Wij komen nu aan Ps. CIV. 't Zij deze Psalm is gedicht door David als eene voortzetting van Ps. CIII, of een andere godvruchtige Israëliet zijn gemoed daarin heeft uitgestort, duidelijk is 't dat de dichter in vs. 15 den *wijn* (*yayin*) onder de zegeningen Gods rangschikt. Wat in Rig. IX : 13 van den *wijn*, (*tirosh*, vrucht van den wijnstok, druif) en in Ps. IV v. 7 (ook daar *tirosh*) op dezelfde wijze voorkomt, wordt hier aan den *wijn* toegekend. Uit deze gelijkstelling van *tirosh* en *yayin* blijkt 't dat er geen sprake is van gegist druivensap; — trouwens als de dichter dááran had gedacht, zou hij zich wel gewacht hebben om dát vocht te verheerlijken als een zegen van Israels God.

Na alles wat wij reeds opmerkten van den *wijn*, het ontheiligde druivenbloed, als eene magt des verderfs in Israels volksleven, is 't waarlijk eene verheuging voor het hart, uit deze ontboezeming te mogen besluiten, dat de *reine wijn* door den godvruchtigen zoon van Abraham tot verkwikking en versterking en verheuging werd genoten.

Onze vreugde is echter, om eens zoo te spreken, van korten duur, want in Ps. CVII : 27, wordt het beeld van dronkaard zoo juist geteekend: als in een' kring rondlopende en heen en weder wankelende, zoo als de dronkaard, (*Kash-shikker*, van *Shakar*, LXX hōs ho methuōn,

van methuō, hier beiden in de beteekenis van zich vol drinken aan bedwelmend vocht) dat daaruit blijkt dat zelfs de openbare dronkenschap, het wankelend, waggelend rondscharrelen op de straat, zeer zeker niet onbekend was. ¹⁾)

Indien 't noodig of wenschelijk mogt zijn om nog eenige uitspraak te kunnen toevoegen aan den lof van het water, dan zoude het woord in Ps. CX : 7 in ruime mate daartoe voldoende zijn. In dezen Messiaanschen Psalm toch lezen wij dat de Gezalfde des Heeren op den weg uit de beek zal drinken; een andere verkwikking zal Hij op zijne zwerftogten niet begeeren, en door dien teug verfrist zal Hij het hoofd opheffen.

Besluit het boek der Psalmen voor ons doel met een lofzang op het *water*, — ook de *wijnstok* wordt daarin ten slotte nogmaals verheerlijkt, met een beeld zoo liefelijk en schoon als op aarde kan gezien worden; „uwe huisvrouw zal wezen als een vruchtbare wijnstok aan de zijden van uw huis,” (Ps. CXXVIII : 3). Zoo wordt de zegen Gods in de huishouding der schepping met het genot van den zegen des huisgezins in éénen adem genoemd, en bij den wijnstok mag de olijfboom niet ontbreken, die hier ook niet vergeten wordt.

Ach! hoe is die zegen Gods zoo verduisterd geworden!

1) Zeer eigenaardig is èn in 't Hebr. èn in 't Gr. het slot van het vers: „Zoo als de wijn de wijsheid heeft verdronken bij den dronkaard, heeft de waterstorm de wijsheid der schepelingen verdronken; — dit is natuurlijk, eene omschrijving.

JUDA EN ISRAEL, DE PROPHETEN.

Licht en duisternis, — vreeze Gods en boosheid der kinderen Belials, — wij zien deze magten in Davids dagen tot groootere en sterkere ontwikkeling komen. De strijd wordt steeds heviger; — hoe zal 't zijn in de dagen van van Salomo's regeering?

De indrukken, die wij ontvangen bij de lezing van het 1e Boek der Koningen en het 2e Boek der Kronyken, zijn zeer verblijdend.

Juda en Israel, toenemende in menigte, at en dronk en was verheugd. (I Kon. IV : 20.) Van welken aard die vreugde was, wordt duidelijk uit vs. 25 waar wij lezen: Juda en Israel woonden zeker, een iegelijk onder zijnen wijnstok en onder zijnen vijgenboom, van Dan tot Berseba, al de dagen van Salomo. (verg. I Makk. XIV. : 12.) Eene liefelijke beschrijving van den kalmen, ongestoorde vrede, dien het volk smaakte in het genot van huiselijk geluk.

Mijns inziens verdient 't opmerking, dat bij de opgave in vs. 22 en 23 van hetgeen dagelijks voor Salomo's hofhouding noodig was aan voedsel, geene melding wordt gemaakt van eenigen drank. Zou daaruit de gevoltrekking moeten gemaakt worden, dat die drank bestond uit water, en de geitenmelk bij de vaste spijsen genuttigd

werd, (Spr. XXVII : 27. ¹) en zou 't gewaagd mogen heeten om te beweren, dat de dertig Kor meelbloem en de zestig Kor meel, die dagelijks gebruikt werden, zonder gist werden toeberaid? Er wordt immers niet van brood gesproken, maar alleen van meel, dat elken dag in die hoeveelheid werd verteerd.

Dat er bij den overvloed van tarwe en gerst geen gebrek was aan *wijn* en *olie*, blijkt uit II Kron. II : 10, waar sprake is van 20000 bath *wijn* en van eene gelijke hoeveelheid *olie* voor de houthouwers.

Welvaart en overvloed kenmerkten de regeering van Salomo. Allerlei moeilijke, zware doch nuttige arbeid werd volbragt, en aan genot van allerlei aard ontbrak het niet; maar was daarmee steeds het geluk verbonden? De wijze man, die in het boek, dat wij de Prediker noemen, optreedt, heeft die bemoeijingen en vermoeijingen gadegeslagen, zich op het zeer bewogen levensgebied van die dagen bewogen, en getracht tot een' slotsom te komen, een antwoord te verkrijgen op al de vragen, die in zijn gemoed oprezen. En wat heeft hij gevonden? Dat de man uit het zoogenaamde volk, in zijne omstandigheden, meer nog geniet van den zegen Gods dan de rijke en voorname, omdat hij niet gekweld wordt door de beslommeringen, die den meer gegoeden verontrusten. (II : 24.)

Voorts vond hij dat God alle dingen regt en goed heeft gemaakt, maar de mensch vele vonden heeft gezocht; en daardoor veel maatschappelijk goeds wordt verdorven. (VII : 29.) Ook den wijn gedenkt hij (IX : 7.) als een geschenk Gods, dat het levensgenot verhoogt. Dat hij daarbij

1) Dat deze gevolgtrekking niet van allen grond is ontbloot, blijkt uit I Kon. X : 5 en II Kron. IX : 4, waar gesproken word van de *schenkers* aan de tafel van den Koning Salomo. Het Hebr. woord is eene afleiding van het woord *drenken*, dat gebezigd wordt voor het drinken der kudden, en dus in de eerste plaats aan water doet denken.

De LXX hebben hier, wel is waar, wijnschenker, maar dat bewijst niet. De V. heeft: *pincerna* = schenker, schenker des konings.

niet denkt aan het gegiste druivensap, dat tot overdaad verleidt, mag als zeker worden aangenomen, volgens de woorden (X : 17 Verg. Spr. XXXI : 4): „Welgelukzalig zijt gij, land! welks koning een zoon is der edelen,') en welks vorsten ter regter tijd eten, tot sterkte en niet tot drinkerij,") en uit den twijfelachtigen zeer betwistbaren lof, dien hij den wijn toezwaait als verheuging voor de levenden, op maaltijden om te lagchen, terwijl het geld alles moet beantwoorden. (vs. 19.)

Welke opvatting men ook hebbe van het Hooglied van Salomo, zooveel is zeker, dat daarin de monogamie wordt verheerlijkt boven bi- of poly-gamie; en hieruit volgt onwedersprekelijk, dat met den wijn, die in het boek wordt genoemd, geen andere wijn kan bedoeld zijn, dan het reine druivenbloed; daar het gegist druivennat steeds de bondgenoot en de medepligtige is der ontucht.^{3) 4)}

Is er, naar aanleiding van hetgeen de geschiedenis ons omtrent Salomo mededeelt, (II Kron. VIII : 11) en ook als gevolgtrekking uit hetgeen wij lezen in de Prediker en het Hooglied, grond om te beweren, dat het zedelijk godsdienstig bewustzijn bij de godvreezenden in Israel tot meerdere ontwikkeling en rijpheid was gekomen, wij worden in dat gevoelen versterkt door den lof, dien wij

1) eig. Vrijen, zooals ook de LXX vertalen, vrij — in welken zin?

2) Verg. de noot op bl. 54.

3) In Hoofdst. I : 2, 4, 14. II : 13, 15. IV : 10. VI : 11. VII : 7, 8, 12 wordt de wijn of de druiventros of de wijngaard genoemd. Voor Hoofdst. II : 4, 5. Zie bl. 57 noot. Opmerking vereischen de woorden V : 1, waar niet alleen wijn en melk gelijktijdig worden genoemd, zoo als in Jes. LV : 1, maar waar in de St. Vert. het woord: *dronken* wordt gebruikt. Deze vertaling is zoo onhebbelijk mogelijk, en verscheurt en vertrappt het teeder waas der beminnelijke onschuld, die in deze woorden tot ons spreekt. „Drinkt, drinkt tot verzadiging toe!” is de eenig mogelijke bedoeling van het Hebr. *shakar* en het Gr. *methuo*, die hier worden gebruikt. Voor VIII : 2. Zie bl. 9.

4) Dat de monogamie bij de godvreezende Israëlieten van lieverlede tot haar regt kwam, blijkt uit vele mededeelingen in de H. Schriften en ook uit Sir. XL : 22 en XLI : 26.

ook in het boek der Spreuken vinden aan de monogamie. ¹⁾ (V : 15—19, XI : 16, XII : 4, XIV : 1, XVIII : 22, XIX : 14, XXXI : 10—31.) Uit de vermaningen tegen ontucht en overspel, die wij in datzelfde boek aantreffen, (II : 16, V : 1—14, VI : 24, 31—35, VII : 1—27, IX : 13—18, XXII : 14, XXIII : 27, 28, XXX : 3), zien wij echter dat ook velen nog in Israel onder de magt van de zinnelijkheid gebukt gingen.

Daarenboven blijkt ook dat de zucht naar vermeerdering van bezit bij sommigen, misschien zelfs bij velen, aanleiding gaf om zich te onttrekken aan de optebrengen offeranden van de eerstelingen der inkomsten; de woorden die wij lezen in hoofdst. III : 9, 10 wijzen daarop. „Vereer den Heer met uw goed, en van de eerstelingen van al uwe inkomst; zoo zullen uwe schuren met overvloed vervuld worden, en uwe perskuipen van most overloopen.” — (In den Hebr. tekst staat *tirosh*; hier is dus geen sprake van *most*; de vertaling moest zijn: en de vrucht van den wijnstok zal uwe kuipen doen overvloeien.)

Verleidde de hebzucht er toe van de eerstelingen aan den Heer te onttrekken, zij was tevens de gezellin der genotzucht, die voerde tot het zich verrijken door ongeoorloofde middelen; waardoor zij, die zich daaraan schuldig maakten, het brood der goddeloosheid aten en zich te goed deden aan den wijn van enkel geweld. (IV : 17.) Deze woorden herinneren aan de aansporing om het goed niet te onthouden aan de regthebbenden (III : 27) en

1) Kenmerkend en eigenaardig is de vergelijking, van Sirach in zijn boek (XV : 1—5) waarmede hij het geluk beschrijft van hem, die voldoet aan de eischen van de vreeze des Heeren. Eerst spreekt hij. om de beschermende hoede dezer wijsheid uittedrukken, van een moeder, die haar kind te gemoet gaat; dan wijst hij op het huiselijk geluk, dat gesmaakt wordt door hem, wien het te beurt valt eene vrouw te verkrijgen, die nooit aan een ander heeft toebehoord, en hem dus de onverdeelde volheid harer jonkvrouwelijke liefde kan schenken; eene vergelijking die ten duidelijkste doet zien, dat het bezit van slechts ééne vrouw onder de vrome Israelieten van die dagen als een voorregt werd beschouwd.

aan de waarschuwingen tegen eene bedriegelijke weegschaal en valsche maten en gewigten (XI : 1, XVI : 11, XX : 10, 23,) zoo ook aan het voorbedachtelijk opdrijven van den prijs der levensmiddelen, om zich daardoor te verrijken; (XI : 26,) al te maal vermaningen, die wijzen op den voortwoekerenden kanker der genotzucht en der geldgierigheid, en het bewijs leveren, dat goede trouw en eerlijkheid nog verre waren van algemeen eigendom te zijn in Israel.

Ofschoon ook in het boek der Spreuken met zulk een lof over het water wordt gesproken, dat daaruit blijkt, dat het water de natuurlijke en de beste drank is voor den mensch, (V : 15, XI : 25, XXV : 21, 25,) wordt er toch geene opzettelijke beschouwing aan gewijd.

In dit boek worden de twee groote magten: de vreeze des Heeren en de liefde tot de genietingen der zonde, tegenover elkander geplaatst in beelden aan het dagelijksch leven ontleend, en daarmede geheel in overeenstemming. Nadat reeds in Spr. I : 20—35 de Wijsheid ¹⁾ hare stem heeft doen hooren, wordt zij in Spr. VIII, sprekende ingevoerd, en hare hooge en eenige beteekenis in 't licht gesteld.

Al aanstonds zijn hare woorden een scherpe tegenstelling met de verlokking der zondaren in Spr. I : 10—19. Beter dan goud of zilver en edelgesteente zijn de zegeningen, die zij schenkt aan die haar liefhebben; zij vermenigvuldigt de dagen, en jaren des levens zullen worden toegedaan aan hare beminnaars, ²⁾ (IX : 11) terwijl de jaren der goddeloozen verkort worden. (X : 27.)

Kenmerkend echter in hooge mate is de beeldspraak waarin zij hare voortreffelijkheid kleedt en aanbeveelt. (IX : 1—5.) Zij zwaait geen herderstaf, en spreekt niet

1) Op vele andere plaatsen wordt de wijsheid ook nog genoemd en genoemd. Zie: Hoofdst. III : 13—20. IV : 7—10. V : 1. VII : 4.

2) Zie ook hoofdst. IV : 10.

van wateren der rust; zij belooft geen overvloed van melk en honig; zij doet niet zeker wonen onder wijnstok en vijgeboom, en spreekt evenmin van een loopbaan; zij gebruikt geen beeld van dien aard. — Zij heeft een huis gebouwd, en dat versiert met zeven pilaren, die het dus steunen, met de kracht der heiligheid Gods. In dat huis heeft zij een maaltijd toebereid; en het voornaamste geregt van dien maaltijd is niet meelbloem en honigkoek. — neen! *slagtvee* en *wijn*, en de *wijn* vooral is hoofdzaak, want waar in (vs. 5) het brood wordt genoemd en het slagttvee niet voorkomt, wijst zij nogmaals op den wijn, die zij heeft gemengd.

Het beeld van het huis doet denken aan kalmen vrede en gezellig zamen zijn; eene eigenaardige voorstelling van den tijd der regeering van den koning, rijk aan vrede. De maaltijd doet ons denken aan het streven, vooral ook van die dagen, om zich het leven aangenaam te maken; en het slagttvee, dat slechts bij feesten op den disch verscheen, en, de wijn, doch deze laatste bovenal, wijzen op het hoofdgenot, dat de maaltijden boden.

Plaatsen wij hier tegenover de waarschuwingen tegen overmatig genot, ¹⁾ (XXIV : 13. XXV : 16 : 27. XXVII : 7 XXIII : 1—3, 6—8, 20, 21, 29—35) en vooral de uitspraak dat een gerecht van groen moes, waar ook liefde is, beter is dan een gemeste os met haat daarbij, (XV : 17) en eene drooge bete en rust daarbij, beter dan een huis vol van geslagte beesten met twist, (XVII : 1) dan verkrijgen wij daardoor eene tamelijk uitvoerige en, in elk geval, zeer naauwkeurige voorstelling, van hetgeen in die dagen vooral begeerlijk werd geacht. Het genot van vleesch werd hoog gewaardeerd. Was nu de wijze, waardoor men zich dat genot verschafte de oorzaak van

1) Eigenaardig is de uitdrukking in Spr. XIII : 25, waar wordt gezegd, dat de regtvaardige eet tot verzadiging, hij begeert ook niet meer; hij voldoet aan zijne behoefte; maar der goddeloozen buik, zoo vertaalt Luther, heeft nooit genoeg.

haat en twist — óf — bragt het genot zelf allerlei lage hartstogten van afgunst en begeerte in beweging? — Waarschijnlijk moeten wij beide vragen, voor verschillende gevallen, toestemmend beantwoorden; zóóveel is ten minste zeker, dat men soms ter voldoening aan de lust om vleesch te nuttigen zijne welvaart verwoestte. „Weest niet onder de wijnzuipers, noch onder de vleeschvraten, want een zuiper en vraat zal arm worden; en de sluimering ¹⁾ doet verscheurde kleederen dragen. (XXIII : 20, 21.) Deze waarschuwing wijst op de twee groote factoren, die het maatschappelijk en huiselijk geluk in die dagen dreigden te ondermijnen, en de LXX voegen er in hunne vertaling als onafscheidelijk gevolg aan toe: het zich overgeven aan ontucht.

De Wijsheid wil het volk redden en beschermen ²⁾ tegen den dreigenden ondergang, en bezigt daartoe de meest geschikte middelen. 't Is of zij zegt: „Vreest niet voor mij; ik ben niet afkeerig van genot en genoeg. Ook ik heb mijn slagtee geslagt en mijnen wijn gemengd; ook ik heb mijne tafel toebereid. Eet van mijn brood ³⁾ en drink van den *wijn*, dien ik heb *gemengd*, (IX : 2 en 5.)

De Wijsheid leeft in het gebied van het heilige en

1) Deze sluimering is niet die van den luiaard, (VI : 9-11) maar de slaap, die den beschonkene overvalt ná het overmatig wijn- en vleeschgebruik, waarvan hier sprake is.

Dr. Gi's deelt mede dat „volgens de Misnah als vraat en dronkaard wordt gebrandmerkt een ieder die aan een maaltijd een half pond vleesch eet, en een kwart pint Italiaanschen wijn drinkt,” „in de schatting onzer hedendaagsche Bacchus-kinderen zeker eene zeer geringe hoeveelheid, maar in den tijd toen het begrip van betamelijkheid strenger eischen deed, meende men dat deze hoeveelheid te veel was.” Zoo spreekt Schickard. Zie ock Spr. XXI : 17.

2) Zeer eigenaardig is de lof, dien Sirach aan de wijsheid geeft, als hij zegt (XL : 19) Wijn (hier reine wijn) en muziek verheugen het hart, maar de liefde tot wijsheid meer dan beide.

3) Zou de Wijsheid door te spreken van *haar* brood, te kennen geven, dat zij *rein* brood, ongezuurd brood, honigkoeken, te smaken geeft, in- tegenstelling van het gerezen, door zuurdeeg eenigermate verontreinigd brood? Verg. bl. 27 noot 2.

reine. De wijn, dien zij aanprijst is dus ook *reine* wijn; zij heeft dien *gemengd*, ¹⁾ maar daardoor niet ontheiligd. (verg. Hoogl. VIII : 2.) Van dien *wijn* kan men gerust drinken tot verzadiging, daar is geen gevaar aan verbonden. Zij wil den verstandelooze (vs. 4) in bescherming nemen door hem te verkwikken van haren maaltijd, en hem alzoo ontoegankelijk maken voor de verleiding (vs. 16) der zotte, woelachtige vrouw; (vs. 13.) die zich met hare genooten in de diepten van den doodenhouder bevindt. (vs. 18.)

En wat wordt er nu getuigd van den wijn, die door den weg des doods in de magt van het verderf is overgegaan? ²⁾

De *wijn* is een *spotter* (XX : 1). Wat daarmede in het boek der Spreuken wordt gezegd blijkt duidelijk uit hoofdst. IX : 7, 8, XIII : 1, XIV : 6, XV : 12, XIX : 25 — Wél hem, die niet nederzit met de spotters, en hunnen drank niet begeert! (Ps. I : 1.)

Sterke drank (shakar, hier natuurlijk: gegist vruchtennat) is *woelchtig*. Waaraan de Schrijver bij dit woord denkt, is niet raadselachtig. Men zie hoofdst. VII : 11, IX : 13. Wél hem, die niet afdwaalt op de paden hier bedoeld: wegen des grafs, dalende naar de binnen kameren des doods. (VII : 27.) — En nu volgt in hoofdst. XXIII : 29—35, eene beschrijving en opsomming van al de ellenden, die het deel worden van hen, die bij den wijn vertoeven, en gedreven door een' onversaadbare lust, zich op weg begeven om den gemengden drank (eigenlijk gemengden wijn) te zoeken. Evenzeer als deze wijnen behooren tot het gebied van dood en verderf, zijn ook de vruchten, die zij voor hare liefhebbers afwerpen geene andere dan van dood en verderf. Spotziek en woelchtig, onverbeterlijk en ongeneeslijk,

1) Verg. hiermede bl. 19.

2) Verg. bl. 15 noot 1.

wordt ligchaam, ziel en geest onherroepelijk een prooi van den afgrond; — want het eenige wat het ongelukkig slagtoffer rest, is de ontembare begeerte naar vernieuwd genot: „ik zal hem nog meer zoeken.”

De uitvoerige en naauwkeurige schilderij, ¹⁾ die ons hier voor oogen wordt gesteld, in de beschrijving van de kenmerken van gistenden wijn, in de teekening van den toestand des verslaafden dronkaards, levert het bewijs dat beiden zeer bekend waren in Israel; en daardoor juist bewijst de Wijsheid hare wijsheid dat zij tegen dezen voortwoekerende kanker hare stem verheft, om indien mogelijk den steeds sterker wordenden stroom des verderfs in zijne vernielende vaart te stuiten.

In het laatste Hoofdstuk, dat geheel op zich zelf staat, vinden wij nog eene zeer wijze raadgeving van de moeder van koning Lemüel aan haren zoon. Zij begint met hem te waarschuwen tegen het strafbaar verkeer met vrouwen en de laakbare eerezucht om het gebied van zijn rijk uittebreiden ten koste van het grondbezit van andere koningen. (vs. 3) Terwijl zij deze woorden uitspreekt denkt zij, als van zelve aan den bondgenoot en den medeplichtige van geweld en ontucht, en laat er terstond op

1) Vergelijk hiermede XXVI : 9. Een doorn gaat in de hand eens dronkaards, d. w. z. de dronkaard, in plaats van zich te wachten voor den doorn, en dien te verwijderen, bezeert zich daarmede; alzoo is eene spreuk in den mond der zotten, d. w. z. in stede van zich te wachten voor het kwaad, waartegen de spreuk hem waarschuwt, loopt hij dat kwaad in den mond, en wordt er door overwonnen.

Om het woord *khometz* (zie bl. 11) moet melding worden gemaakt van Hoofd. XXV : 20, waar dit woord wordt gebruikt als *edik* (*khometz*) op salpeter (*nather*). Deze *nathrum* is niet de salpeter, die in den handel voorkomt, maar een soort potasch, die met olie vermengd, in het Oosten als zeep wordt gebruikt. In sommige streken van Syrië wordt hij met aarde vermengd. Als men er azijn opgiet bruischt het op. (Volgens Oostersch spraakgebruik: gist het), en in deze opbruising ligt het punt van vergelijking; namelijk dit: er wordt slechts eene onaangename gisting of opbruising teweeg gebracht.

volgen: O, Lemuel! het komt den koningen niet toe wijn te drinken, noch den prinsen sterken drank (shakar) te begeeren, (vs. 4.) en terwijl haar gedachte zich richt op de eischen, die den koning gesteld worden, ziet zij, als een ander natuurlijk gevolg van het wijndrinken, en het genot van bedwelmend vruchtensap door de hooggeplaatste personen in de hofhouding van den vorst, het vergeten van de voorschriften van het regt, en het miskennen en vertrappen van de billijke eischen der verdrukten. ¹⁾

Wat nu volgt vs. 6 en 7 heeft allerlei bedenkingen uitgelokt en wordt op verschillende wijzen verklaard. In verband met vs. 4 en 5 zou men gevoegelijk kunnen vertalen, „indien gij bedwelmend vruchtensap geeft aan hem, die in rampspoed dreigt ondertegaan of wijn aan hem, die door droefheid wordt verslonden, zal hij drinkende, zijne armoede vergeten en zijner moeite niet meer gedenken, hoeveel te eerder zal dus de vorst door drinken, regt en billijkheid uit het oog verliezen.

Salomo's regeering spoedt ten einde; maar eer zijn ligchaam aan de groeve wordt overgegeven, bedroeft hij met den Heer zijnen God, te onteeren door den dienst der afgoden van de vele en vreemde vrouwen, die hij zich had genomen, tegen het gebod, dat in dezen zeer duidelijk en beslist spreekt (Deut. XVII : 17.) Niet alleen nam hij vele vrouwen, maar daarenboven vreemde, van welke de Heer had gezegd, dat zich de kinderen van zijn volk daarmede niet mogten verzwageren, uit vreeze van verleiding tot afgodendienst. (Exod. XXXIV : 16.

1) Sommige uitleggers zien in deze woorden een verband met het voorschrift voor de Egyptische koningen, wien het niet geoorloofd was wijn te drinken, welk gebod gehandhaafd werd tot aan de regeering van Psammetichus; (610 v. C.) wel te verstaan: het gebruik van bedwelmenden wijn; het drinken van het druivenbloed was den koningen geoorloofd. (Zie Gen. XL : 11)

Deut. VII : 3.) De schrijver van het boek der Koningen gedenkt die overtreding, hij herinnert aan het verbod, (I Kon. XI : 1—13.) en geeft het aantal op van Salomo's vrouwen: zevenhonderd vrouwen, vorstinnen en driehonderd bijwijzen.

Waar Salomo's hart aan die vrouwen met liefde hing, zóó zeer dat zij zelfs zijn hart van den Heer afvallig maakten, is 't mijns bedunkens, boven allen twijfel verheven, dat ook de eenvoud van den maaltijd voor zijn huis, d. w. z. zijn eigen maaltijd (Zie bl. 67 en 68.) geweken was. In volkomen nuchteren toestand zou Salomo zóó diep niet gevallen zijn, — zonder den teug der bedwelming is deze afval ondenkbaar. (Zie Esth. I. 1—9, en Dan. V : 1—3 en I Sam. XXV : 36.) De betreurenswaardige scheuring van het rijk was de straf en het gevolg zijner zonde; tevens had hij door zijne overtreding van het gebod, om vele en daarenboven vreemde vrouwen te nemen, een voorbeeld gegeven, dat maar al te veel navolging vond. Ook Rehabeam neemt vele vrouwen (achttien vrouwen en zestig bijwijzen) en nadat hij het koninkrijk had bevestigd, verliet ook hij de wet des Heeren, en gansch Israel met hem, (II Kron. XI : 21. XII : 1.) Ook Abia, hoewel in sommige opzigten een godvreezend vorst, neemt zich veertien vrouwen, maar — hij wandelt ook in de zonden van zijnen vader Rehabeam, (I Kon. XV : 3.) Welke waren die zonden? Stonden zij in verband met de veelwijverij? Wijst het aanleggen der vastigheden, vijftien in getal, met hunne voorraadschuren van spijs, olie en wijn, niet alleen op sterke vestingen, maar ook op eene weelderige levenswijze, die zoo ligt den doodsteek geeft aan innige godsvrucht? (II Kron. XI : 5—12.) ¹⁾ Zij de verfoeiselen, die door den vromen ko-

1) Waar in II Kron. XIV : 6, 7 van Asa wordt vermeld dat hij vaste steden bouwde, lezen wij niet dat hij er tevens voorraadschuren in aanlegde. Ook van Josaphat wordt vermeld dat hij burgten en schatsteden bouwde in Juda, (II Kron. XVII : 12) maar deze schatsteden dienden,

ning Asa worden uitgeworpen, uit Juda, Benjamin en de steden, die hij van het gebergte Ephraïm genomen had (II Kron. XV : 8. verg. XIV : 3—5) afgodsbeelden, met hunne altaren, dan zullen deze vruchten van Salomo's afval zeer zeker bevorderd en bestendig hebben de heerschappij van den spotter, en de dienst van den woelachtigen drank.

Dat deze onderstelling meer is dan eene bloote gissing bewijst m. i. uit wat wij lezen in I Kon. XIV : 3. De vrouw van Jerobeam moet voor den proheet Ahia als geschenk medenemen tien brooden en koeken en eene kruik honig. Waarom ontbreekt aan dit geschenk de wijn? De wijn zou haar toch niet verraden; immers de wijn was voorzeker niet uitsluitend des koningsdrank, — maar de toen algemeen gebruikelijke wijn was ontheiligd druivenbloed, en met dát vocht zou een propheet des Heeren zich niet verontreinigd hebben. Dat wist Jerobeam, want de man Gods uit Juda, die tegen den altaar profeteerde, had verzekerd dat hij in die plaats geen brood zou eten of water zou drinken; (I Kon. XIII : 8, 9, 16, 17, 18, 19, 22, 23,) en zij 't nu dat door water drinken ook andere dranken worden bedoeld, de gedachte aan bedwelmend vocht is uitgesloten, Ook lezen wij later van den Propheet Elia, dat hij aan de beek Krith geen anderen drank ontving dan het water der beek, (I Kon. XVII : 34) en naderhand op zijne vlugt vond hij bij zijn' gebakken koek eene flesch water. (I Kon. XIX : 6.) —

Dat de goddeloosheid van Juda, in die dagen, den afval van Israel nog verre overtrof, wordt ons verzekerd in I Kon. XIV : 22—24. 1) Zij deden meer dan al hunne

naar het schijnt, slechts om daarin op te nemen de schatting, die hij jaarlijks ontving van de Philistijnen, en van de Arabieren: zeventuizend zeventien honderd rammen en zeventuizend zeventien honderd bokken (vs. 11.)

1) Zie ook Jer. III : 6—11. Voorts wordt de afval van Juda en Israel op zeer vele plaatsen vergeleken met de ontrouw eener vrouw aan haren man en de ontucht eener boeleerster. (zie onder anderen Ezech. XVI en XXIII) een bewijs, dat die zonde toen zeer algemeen was.

vaderen gedaan hadden, zoo zeer zelfs, dat er ook schandjongens in het land waren, niettegenstaande de Heer daartegen uitdrukkelijk had gewaarschuid. (Deut. XXIII : 17.)

Onder de loffelijke daden van koning Asa vinden wij ook vermeld, dat hij schandjongens wegdeed uit het land, (XV : 12) maar dat kwaad had zulke diepe wortelen geschoten, dat 't eerst aan Josaphat gelukte hen meester te worden. (XXII : 47.) ¹⁾

Waar het zedelijk peil van het volksleven in Juda zóó laag is gedaald, dat zelfs deze afschuwelijke zonde inheemsch is geworden, en, om zoo te spreken, burgerregt heeft verkregen, is de wijn uit den wijnstok van Sodom, uit de velden van Gomorra geen vreemdeling gebleven, en de wijnstok des Heeren grootelijks ontheiligd. Drakenvenijn en adderenvergif (Deut. XXXIII : 32, 33) heeft dan zijne werking voltooid, en de onbeschaamde zondedienst paart zich aan onbeteugeld zingenot, dat zijn toppunt bereikt in den roes der bedwelming bij den beker, die rood gekleurd is door het regtopgaand parelend vocht, dat in het einde bijt als een' slang, en steekt als een adder. (Spr. XXIII : 31, 32.)

Zóó was 't in Juda gesteld; — en als wij nu lezen hoezeer de afgodendienst in Israel algemeen werd door Jerobeam, die Israel zondigen deed, (I Kon. XIV : 7—11—16) en zien, hoe zij daarenboven bosschen maakten (vs. 15) om er hunne ontuchtige feesten te vieren, kunnen wij ons bijna geene juiste voorstelling maken van de diepte en den omvang van het algemeen verval. In het boek der Wijsheid, XIV : 23—27 (zie ook XIV : 12,) vinden wij eene opsomming van al de gruwelen, die de afgodendienst doet geboren worden, en haar vergezellen. Wij lezen daar: Want of zij hunne offeranden, waarin zij hunne kinderen dooden, of verborgen godsdiensten, of razende brasserijen, naar andere wetten plegen, zoo bewaren zij

1) Verg. II Kon. XXIII : 7.

doch voort niets meer, noch leven, noch echten staat, rein, maar, of de een brengt den ander om, door list, of doet hem smarte aan door overspel, maar het is al onder elkander vermengd bloed, en moord en dieverij en bedrog, verderving, ontrouw, beroerte, meenedigheid, onrust der vromen, vergetenheid der weldadigheid, besmetting der zielen, verwisseling des geslachts, ongerechtigheid des huwelijks, overspel en dartelheid, want de dienst der afgoden, die men zelfs niet behoort te noemen, is het begin en de oorzaak en het einde (toppunt) van alle kwaad. (Verg. Baruch, VI : 42, 43.)

De propheet Ahia is er zóó zeer en doordrongen zeker van, dat de godsvrucht onherroepelijk uit Israel is geweken, dat hij ná het oordeel te hebben uitgesproken over het huis van Jerobeom, aan den koning denkt, dien de Heer zich verwekken zal, en daarbij droevig uitroept; maar wat zal ook nú (= dán) zijn?" (I Kon. XIV : 24.) Jerobeam wordt opgevolgd, door zijn' zoon Nadab. Baesa doodt Nadab, en plaatst zich op den troon; Ela, zijn zoon, volgt hem op. Doch ook over Baesa komt het oordeel van Jerobeam, en, na eene regeering van twee jaren, wordt Ela verslagen door zijn dienaar Zimri, wien deze moord niet moeilijk valt. Immers Ela was te Thirza, (toen de hoofdstad van Israel) zich dronken drinkende in het huis van zijn' hofmeester Arzia. (I Kon. XVI : 9) In deze plaats staat in 't Hebr. *shakar*; de LXX, hebben *methuō*.)

Mij dunkt dat de bijzondere vermelding van de plaats, waar hij zich overgeeft aan zijne brasserie, een zeer bedroevend licht verspreidt over deze uitgieting der overdadigheid. Waarschijnlijk was hij zóó buitensporig in het botvieren aan zijne lage driften, dat hij schroomde daaraan in zijn paleis te voldoen, om zich niet te zeer te schandvlekken in de oogen zijner omgeving, waarom hij zich liever in het huis van zijnen hofmeester begaf. Deze toch was bekend met de wijze waarop hij zijne lusten

bevredigde, welligt zijn deelgenoot; zoo kon hij zich onbespied en ongestoord alles veroorloven, waartoe zijne ontketende hartstogten hem zouden opwekken. Zimri, bekend met de gangen van Ela, maakte gebruik van zulk een zwelgpartij, die hem eene gunstige gelegenheid aanbod, om zijn misdadig voornemen te volvoeren.

Het is verre van verkwikkend om zich te verplaatsen in die dagen van Israel diepgaanden afval van zijnen God, vooral omdat er in die duisternis geen licht opgaat. Al de elkander opvolgende vorsten zijn goddeloozen. Zimri wordt al aanstonds aangevallen door Omri, en verkiest den vuurdood boven het lot, dat hem wacht, als hij in zijns vijands hand valt. Omri, hoewel op zijne beurt door Tibni bestookt, behoudt het veld, en handhaaft zich op den troon. Hij sticht Samaria, en doet wat kwaad is in de oogen des Heeren, ja! hij deed erger dan allen, die vóór hem geweest waren, en laat den troon na aan Achab, zijn zoon, die op zijne beurt meer nog doet, dan één zijner voorganger wat kwaad is in de oogen des Heeren; zoo wordt de maat der ongerechtigheid tot overloopen toe vol. (I Kon. XVI : 15—33.)

Niettegenstaande in later dagen Juda's ongerechtigheid Israel regtvaardigde, (Jer. III : 11) ontmoeten wij toch nog steeds eenige verblijdende lichtpunten in Juda's geschiedenis. Koning Asa hernieuwt het verbond met den Heer, en gansch Juda zweert Hem trouw, en is verblijd over dien eed, want zij hadden met hun ganschen wil Hem gezocht. (II Kron. XV : 13). Hoe jammer dat de laatste levensjaren van Asa hem in een minder gunstig licht plaatsen. (II Kron. XVI : 7—14.)

Zeer verblijdend is daarentegen wat wij lezen van zijnen zoon Josaphat, die hem opvolgde, en wiens hart zich verhief in de wegen des Heeren. (II Kron. XVII : 6) Dat bleek vooral ook in zijne zorg voor het onderwijs, (vs. 7, 8,) een onderwijs, dat voorgelicht werd door het wetboek des

Heeren. (vs. 9) [dus geen neutrale school.] Daarenboven stelde hij regters in het land aan. (XIX : 5.)

Josaphat regeerde over Juda toen Achab koning was in Israel. Het strekt hem niet tot eer dat hij zich verzwagerde met Achab, en later met Ahazia, zijn zoon, ook won zijn rijk er niet bij aan welvaart.

Zouden wij gevolgtrekkingen mogen maken uit hetgeen wij vermeld vinden over het feestmaal, dat Achab bereidde voor Josaphat en zijn hofstoet? (II Kron. XVIII : 2.) Schapen en runderen werden in menigte geslagt, maar de wijn wordt niet genoemd. Zou Achab den spotter ge-weerd hebben, wel wetende, dat hij zich daardoor te eerder van Josaphats medewerking zou kunnen verzekeren? Voorgelicht door het Wetboek des Heeren, heeft Josaphat zich zeer zeker gewacht voor den wijn uit den wijnstok van Sodoms velden.

De vruchten der goede verstandhouding met Achab bleven niet uit. Josaphat's zoon, zijn opvolger, Joram, nam zich eene dochter van Achab tot vrouw, (verg. II Kron. XXII : 2—4), en wandelde in de wegen van Achabs huis.

Was Achab als zoon van Omri, reeds van der jeugd af, gewoon geraakt aan een leven in afgoderij, hij werd daarin nog meer verstrikt door zijn huwelijk met Jzébel, de dochter van Eth-Baäl, den koning der Sidoniers. (I Kon. XVI : 31.) Onder eene goede leiding zou hij met zijn zwak en volgzaam karakter, dat voor allerlei indrukken vatbaar was, waarschijnlijk godvreezend zijn geweest; wat wij van hem vinden opgeteekend als eene verootmoediging en vernedering voor Gods aangezicht, (I Kon. XXI : 29) na den moord aan Naboth gepleegd, en de aankondiging der strafgerigten, die tengevolge daarvan, over hem zouden komen, regtvaardigt deze meening.

Daar de Heer evenmin aan zijn dood lust had, als aan den dood van eenig zondaar (Ezch. XVIII : 23,) kan 't ons niet verwonderen, dat Hij zich ook aan Achab openbaart als de God in Wiens hand de adem is van aller

menschen leven, en Hij 't is die verhoogt en vernedert. Zigtbaar en tastbaar ondervond hij dit in den strijd tegen de Syriërs, welken strijd hij voorzeker tot een beter einde had moeten brengen, doch daarin openbaart zich weder zijn zwak karakter. (I Kon. XX : 32—42).

Wij kunnen den strijd met Benhadad niet onopgemerkt voorbij gaan, omdat wij daarin opnieuw een bewijs vinden voor de meer dan groote verdorvenheid, die in die dagen aan de koninklijke hoven heerschappij voerde.

Op den middag, d. w. z. toen de zon haar hoogste top-punt had bereikt, toog Achab uit, en toen reeds was Benhadad zich dronken drinkende (Hebr. *shoteh shikhor*, van *schakar*; LXX. *pinōn kai methuōn*) in zijne tent, en de tweeendertig koningen, zijne bondgenooten, zwelgden met hem! Of de drank, dien zij dronken bedwelmend was? Wie zou daaraan kunnen twijfelen. Slechts een krijgs-overste, die de slaaf is geworden zijner onverzadelijke lust tot opwinding en bedwelmig, kan op het midden van den dag een gastmaal, eene zwelgpartij, aanrigten, en dan daarbij uitnoodigen *al* zijne ondergeschikte bondgenooten, zonder eenige voorzorgsmaatregelen. Dit blijkt uit de overhaaste vlugt, met achterlating van den geheelen leger-tros. Zoo men mogt twijfelen aan de gegrondheid dezer onderstelling, die twijfel verdwijnt bij het aanhooren der dwaze taal, die zijn overmoedig dronkenmans-brein hem ingeeft, toen hem wordt gebodschapt dat de vijand nadert. (vs. 18.) Bij Benhadad is 't dus niet: die dronken zijn, zijn des nachts dronken; (I Thess. V : 7) hij beschaamt zelfs dat woord. Hij kan den avond en den nacht niet afwachten; midden op den dag is hij reeds een' afschrikkend voorbeeld van de walgelijke dronkenschap, waarin zijne medepligtigen voor hem niet onderdoen.

Tot hiertoe zagen wij van tijd tot tijd propheten en zieners optreden om koning en volk te waarschuwen, en te vermanen tot bekeering, doch hoewel hunne woorden en daden, en ook van sommigen de namen ons zijn be-

waard gebleven, wij bezitten geene afzonderlijke geschriften, waarin wij hen zien optreden in hun ambt, bij de vervulling hunner roeping. Na al het bedroevende wat ons het geschiedverhaal mededeelt omtrent Joram, Ahazia en Athalia in Juda, en Joram, die door Jehu wordt opgevolgd in Israel, wordt de rij der propheten, wier geschriften ons zijn bewaard gebleven, geopend door Joel, die optrad onder de regeering van Joas in Juda, (884—844 v. C.) zoodat hij ook nog onder Joahas en Joas in Israel propheteerde.

De inhoud dezer prophetiën verspreidt zeer veel licht, vooral ook over het onderwerp, dat ons bezig houdt.

De ontzettende verwoesting door rups, sprinkhaan, kever en kruidworm over het land gebragt, wijst op eene hooge mate en groote uitgebreidheid van genotzucht, die zich op allerlei wijzen te goed deed, maar meest door ontheiliging van de vrucht van den wijnstok; immers, niet als bij voorkeur, neen! uitsluitend worden genoemd de dronkaards ¹⁾ en de wijndrinkers. Weenen en huilen moesten zij om den *nieuwen wijn*, (Hebr. *ashis*. Zie bl. 9) omdat hij was afgesneden van hunnen mond. (Joel I : 1—5)

In de overvloedige inzameling van de druif lag niet alleen het vooruitzicht op een overvloedige hoeveelheid van reinen wijn, nieuwen wijn, — maar daardoor werd

1) Het Hebr. woord voor de dronkaards *shikorim*, is waarschijnlijk eene zinspeling op *shakar*, waardoor het wijst op alle drinkers van die dagen, liefhebbers van *shakar*, (vruchtensap uit den dadel, den granaatappel, enz. en de liefhebbers van *yayin*. (druivensap.)

De *nieuwe wijn*, het versch uitgeperste druivensap, is zeer merkwaardig, volgens Henderson, om zijn' liefelijken geur en aangename smaak, zonder in het minst te kunnen bedwelmen. De vertaling door: *nieuwe wijn*, is zeer juist. Jammer dat het Hebr. *tirosh*, de vrucht van den wijnstok, — de druif, — op eenige plaatsen ook door *nieuwe wijn* wordt vertaald. De LXX vertalen: „ontwaakt = wordt nuchter, (eknèpsate = wordt als onthouders, als waterdrinkers, zoo als ook in Gen. IX : 24 en I Sam. (LXX I Koningen) XXV : 37.) V. heeft *ebrii* — dronkaards' — *qui bibitis vinum duleidine* — die wijn drinkt met zoetheid, de T. heeft *al Khamar mārath* om den zuiveren of zoeten wijn.

ook de mogelijkheid geboren om zich te goed te kunnen doen aan het door gisting ontheiligde druivenbloed.

Dat in de prophetie van Joel de nieuwe wijn wordt genoemd, en alléén de nieuwe wijn, wijst er m.i. op dat ook de godvruchtigen in die dagen in overmatig zingenot waren verstrikt. Deze opmerking wordt bevestigd door hetgeen wij lezen in vs. 7, waar den Heer de woorden in den mond worden gelegd: „het heeft *mijnen* wijnstok gesteld tot verwoesting.” Het leger der sprinkhanen heeft den wijnstok in de velden verwoest, — en herinnert het woord *mijn* wijnstok aan het volk zelf, dan vertegenwoordigen de verwoestende legerbenden den drom van zonden, die Juda tot verwoesting heeft gesteld. Deze voorstelling, wordt volkomen geregtvaardigd door de woorden in vs. 9 en vs. 13 waaruit blijkt dat de verwoesting zóó algemeen en zóó ontzettend groot is, dat zelfs de offerdienst daardoor wordt gestremd.¹⁾

De propheet gaat voort met de aankondiging van nieuwe strafgerigten, die door de sprinkhanen over het land zullen voltrokken worden, en roept allen inwoners van het land toe, dat ze door beving zullen worden aangegrepen, doch tevens wekt hij op tot bekeering des harten, opdat welligt het strafgerigt nog worde afgewend, — en de belofte der vertroosting laat niet op zich wachten, de belofte, dat zij weder verzadigd zullen worden met de vruchten van akker, wijnstok en boomgaard, koorn-, druif- en boomvrucht, (II : 19) ja: de perskuipen zullen ten boorde toe gevuld worden met druif- en boomvrucht, (tirash ve yitzhar) om getreden te worden. (vs. 34)

In het IIIe Hoofdst. wordt de lezer bepaald bij het oordeel, dat over de Heidenen zal komen in het dal van

1) In vs. 10 staat St. Vert. *most*. Hebr. tirosh. Het Hebr. woord voor *verdroogd* wordt gebezigd voor planten, boomen, gras; *de oogst des velds*. (vs. 11) De olie is kraik, (Hebr. umlalystzhar) de vrucht van den boomgaard vermacht. Een bewijs dat ystzhar en tirosh worden beschouwd als boomvruchten.

Josaphat. Deze uitdrukking herinnert aan II Kron. XX : 16, waar het dal wordt genoemd, waarheen Josaphat zich moest begeven om te aanschouwen de hulp des Heeren, en de vruchten van die hulp te plukken. De volken, die tegen hem waren opgetrokken, hadden, bij Israels togt naar Kanaän, geene vijandschap maar goedwilligheid en goede trouw van hen ondervonden. Daarom klaagt Josaphat hen aan in zijn gebed een gebed dat tevens een noodkreet is, en uit de woorden van Joël zou men kunnen besluiten, dat deze volken zich ook nu aan trouwlooze ondankbaarheid hadden schuldig gemaakt; — doch indien dit ook niet zoo ware, dit is zeker, dat zij zich op strafwaardige wijze aan Israel hebben vergrepen. Welk een schandelijken handel dreven zij met de gevangenen, die hun door 't lot waren toegewezen: zij hadden een jongskens in ruil voor eene hoer, ¹⁾ en een meisje, zeker nog te jeugdig om haar te kunnen misbruiken, voor *wijn*, opdat ze mogten drinken. (vs. 3)

Waar wij den wijn ontmoeten, d. w. z. het door gisting ontheiligde druivenbloed, bevindt hij zich meest in gezelschap met ontucht, en veelal zelfs, gepaard met doodslag. Hij wordt zijn' meester nimmer ontrouw. De Booze heeft hem de natuur van Gods toorn ingeblazen, en maakt hem, zooveel mogelijk dienstbaar aan zijn rijk; maar de onbeschaamheid, waarmede wij de zedeloosheid van die dagen zien optreden, verbaast en bedroeft; én was de onbeschaamdheid der goddeloosheid groot onder de volken in Israels omgeving, in Juda en Israel waren de goddeloozen niet minder gruwelijk.

Nogmaals wordt in vs. 12 het dal Josaphat genoemd, en in vs. 13 wordt opnieuw aan den wijnoogst herinnerd, in het beeld van een strafgericht, ten bewijze dat de zegen

1) Luther vertaalt in plaats van *hoer-spijze*, omdat hij aan 't Hebr. woord een andere afleiding toekent. De LXX en de V. hebben „hoer.”

van den wijnstok door de zonde der onmatigheid (verg. IV Esdr. V : 10) in een vloek was verkeerd.

Maar voor de godvruchtigen blijft de zegen Gods een zegen; — als de goddeloozen zullen omkomen, zullen voor hen de bergen druipen van *zoeten* d. w. z. *nieuwen* wijn; (ashis Zie bl. 9) de melk in overvloed vloeijen, en de waterstroomen van Juda zullen vol zijn met den verkwikkenden teug, dien God den mensch heeft geschonken. Uit deze opklimming bij het vermelden der dranken blijkt het, dat ook door den propheet Joël aan het water, als de schoonste gave Gods, de hoogste eereplaats wordt toegekend.

De propheet Joël treedt op onder de regeering van Joas, koning van Juda, terwijl Jehu en zijn huis over Israel regeerden. Amazia volgt Joas op, en had Jerobeam II als koning van Israel naast zich. In die dagen trad Jona ¹⁾ op als propheet, maar berigten of mededeeling of geschiedverhalen, die licht geven op 't onderwerp dat wij behandelen komen bij hem niet voor.

Amazia wordt opgevolgd door Uzzia. (ook Azaria genoemd.) In Israel was het toen een tijd van verwarring en regeeringloosheid, maar de koningszetel werd toch weder bezet, en achtereenvolgens beklommen door Zacharias, Sallum, Menahem, Pekahia en Peka. Deze allen doen wat kwaad is in de oogen des Heeren, zoodat onder de regeering van Peka de koning van Assyrië Tiglath Pileser een groot deel van Israels grondgebied in bezit nam, en de inwoners gevankelijk wegvoerde. Deze eerste, zeer belangrijke wegvoering ²⁾ geschiedde toen Jotham koning was in Juda; ³⁾ deze werd opgevolgd door

1) De Propheet Jona wordt nog herdacht in Tob. XIV : 6, 9 en 14, waaruit blijkt dat de godvruchtige Israelieten een juist begrip hadden van het aangekondigde, maar toen uitgestelde, strafgericht. (Zie ook II Kon. XIV : 25.)

2) II Kon. XV : 29.

3) Onder de regeering van Achaz werden ook vele gevangenen naar

zijn zoon Achaz. Onder de regeering dezer verschillende vorsten treden als propheten op Amos, Obadja ¹⁾ en Hosea. Daar Hosea ook nog onder koning Hizkia heeft gepropheeteerd, zullen wij onze aandacht het eerst bepalen bij Amos, dan bij Obadja en vervolgens bij Hosea.

De propheet vangt zijne woorden aan met eene aankondiging van ontzettende strafgerigten over Syrië, de Philistijnen, Tyrus, Edom, de kinderen Ammons en Moab, en eindelijk ook over Juda en Israel. ²⁾

Zijne voorliefde voor de kudde, die vroeger aan zijne herderlijke zorg was toevertrouwd, bestuurt den gang zijner denkebeelden. Zijne eerste klagt wijdt hij aan de hutten der herders, en aan de grazige weiden van Karmel, (verg. I Sam. XXV : 2) terwijl hij de inwoners van Samaria aanspreekt met de woorden: „Koeijen van Basan,” (IV : 1) de vruchtbare streek, bewoond door de kinderen van Gad, (I Kron. V : 11) Naphtalie en Manasse, (VI : 62) waar zij zich weidden ten koste der verarmde broeders. Terwijl Israel zich aan deze gruwelen schuldig maakt, maakt Juda 't erger nog, want boven en behalve deze gruwelen verkoopen zij zelfs, en dit bij voorkeur, den regtvaardigen voor geld, en den nooddriftigen voor een paar schoenen; (II vs. 6, ³⁾) zoo

Damaskus gevoerd en Peka's hand was ook zwaar over Juda. Zie II Kron. XXVIII. Uit het daar vermelde wordt het duidelijk waarom de propheten zoo luide en dikwijls klagen over de mishandelingen aan de gevangenen, vooral aan hunne vrouwen aangedaan.

1) Omtrent het optreden van dezen propheet bestaat verschil van meening, wat betreft den tijd. Er zijn er die hem houden voor een tijdgenoot van den Propheet Jeremia, waardoor hij wordt geplaatst in de jaren, van 599—580 v. C. Opgetreden onder Zacharias, Sallum, enz. zou dit hebben plaats gehad tusschen 777--765 v. C.

2) In het tweede hoofdstuk, het vijfde vers van het boek Tobias worden de woorden herdacht van den propheet Amos. Daaruit blijkt dat bij de godvreezenden in Israel, in *die* dagen, de bedoeling van de woorden der propheten hoofdzaak was; want het is geene letterlijke aanhaling van eenig woord.

3) D. w. z. indien een regtvaardige geld had ter leen ontvangen, en hij

gaan de armen steeds gebukt onder de smart, en worden de zachtmoedigen steeds bemoeijelijkt in hun' godvruchtigen wandel. (vs. 6, 7) Waartoe nu dit alles? Om te kunnen botvieren aan hunne booze lusten. Waar de ontucht wordt gediend, kan de wijn niet ontbreken; (vs. 8) dat onheilige vocht wordt overal gevonden, waar onmatigheid en zwelgerij een verbond sluiten met zedeloosheid en ontucht. De wijn, die als boete ¹⁾ was opgebracht moest in het afgodshuis de eereplaats innemen. En de Heer had den Amoriet, den inwoner des lands, juist om die gruwelen, verdelgd; door het woord zijner propheeten ²⁾ daartegen gewaarschuwd; door de instelling der

dat niet kon terug geven, werd hij voor die schuld verkocht, en zoo ook de behoeftige, indien hij het schoeisel hem verstrekt, niet kon terug betalen. (Verg. Amos VIII : 6.)

De woorden in vs. 7 geven een blik in het allerontzettendst diep verval van zeden in Israel. Immers hier is geene sprake van eene vrouw, die zich aan ontucht heeft overgegeven, maar van eene jonge dochter, die daartoe wordt genoodzaakt. Zij doet daardoor eenige schuld af hetzij van hare ouders, of van haar zelve, en moet zich daarom overgeven, én aan den vader én aan den zoon: het toppunt van onbeschaamde en schaamteloze ontucht, eene volkomene miskenning en verkrachting van de beginselen in Lev. XX uitgesproken. Voorts werd de ontucht nog gepleegd bij den altaar des afgods. Op de verpande kleederen moest de ongelukkige zich nederleggen om zich te laten onteeren; voor dien prijs loste zij hare kleederen in. De aanwezigheid of de nabijheid van den altaar moest de waarborg zijn voor het nakomen van het gegeven woord, nam. om voor dien prijs de verpande kleederen terug te geven. (Zie Exod. XXII : 25—27 over woeker en kleed.) Wat de onbeschaamdheid betreft in het plegen van ontucht, deze had niet alleen toen eene ontzettende hoogte bereikt, maar zelfs nog in de dagen van Sirach was ze meer dan groot (Zie Sir. XXVI : 13.)

1) De LXX gebruiken hier het woord *sukophantees*, d. w. z. iemand, die eene klagt indient over vijgen. In Athene bestond de wet dat er geene vijgen uit Attica mochten worden uitgevoerd, en dit woord werd van lieverlede gebruikt voor elke aanklagt, en later ook voor den aangeklaagde.

2) „Tot propheeten verwekt.” Eenige vertrouwbare uitleggers hebben bewezen dat deze woorden betrekking hebben op jongelingen, die in de propheeten-scholen werden opgeleid, en tevens Nazireërs waren. zoodat wij hier moeten denken aan wetenschappelijk ontwikkelde personen én aan gewone Israelieten. Hierdoor verkrijgt de beschrijving (bij Jesaja en Jeremia) van de onmatigheid bij priesters en propheeten een nog veel ern-

Nazireërs den weg afgebakend om beveiligd te zijn tegen de verleiding; — maar alles te vergeefs — den propheeten werd het spreken verboden, en de Nazireërs werden verlokt en verleid om wijn te drinken; (II : 11, 12.) van welk gehalte die wijn was, behoeft geen onderzoek.

In het eerste vers van het vierde hoofdstuk lezen wij van het verdrukken van armen en het verpletteren van nooddruftigen, (verg. Deut. XV : 1—4, 7, 8, 9, enz.) waartoe hunne heeren werden gedrongen, (het waren dus: daglooners,) opdat de koeijen van Basan zich aan den *wijn* te goed zouden kunnen doen! Dus ook hier de bondgenoot van onderdrukking en geweld; eene vrucht der zonde en zonde barend, — een prikkel der genotzucht en tot genot prikkelende, ¹⁾ waarlijk! het kan geene verwondering baren, dat de Heer in verontwaardiging en ijver zijne strafgerigten aankondigt, en geheel het volk met reinheid der tanden, wegens gebrek aan brood, wordt gedreigd. ²⁾

De diepte van het zedelijk verval in Israel en Juda had de godvruchtigen in die dagen tot boete en trouw moeten stemmen, en hen moeten dringen tot vasten en gewezen, — maar ook zij waren, helaas! zóó zeer gewoon geworden aan den verpesten en verpestenden dampkring, die hen omgaf, dat zij als „gerusten in Sion en zekeren op den

stiger karakter, als van eene verbreking of miskenning van de eerste eischen hunner roeping. In elk geval blijkt uit deze woorden, dat Jehovah zelf groot gewigt legt op de instelling der Nazireërs om het zedelijk verval in Israel zoo veel mogelijk te keeren.

1) Zeer aanschouwelijk wordt ons dit voorgesteld in Judith XII : 10-20 waar wij vinden, dat de ontuchtige begeerte Holophernes dringt tot wijn-genot, en die begeerte hem zoo zeer beheerscht dat hij *zóó onmatig veel* drinkt, dat dat hij nooit zooveel op éénen dag gedronken had, van hij geboren was af.

2) Uit IV : 5: rookt van het *gedeesemde*, dat op den afgodsaltaar werd gebracht, blijkt op nieuw dat het *gedeesemde* als onrein werd geacht.

De LXX vertalen hier: tegen de wet, of buiten de wet = in strijd met de wet. Zie ook Judith X : 5. XII : 13 18, 19 en Hos. IX : 3 en Tobias I : 11, 12.

berg van Samaria" worden aangesproken. (VI : 1.) In stede van door woord en daad te getuigen tegen de heerschende drinkgewoonten, en door hunne onthouding als Nazireërs Gods een dam op te werpen tegen den stroom des verderfs, waartoe de nood der tijden hen had moeten dringen, voorgelicht als zij waren en werden door de Nazireërs, vergenoegden zij zich met hunne gewone vreeze Gods, meenende dat de strafgerigten nog verre waren. Zoo werd de heerschappij des gewelds door hun gedrag bevestigd en bestendigd. (vs. 5.) In zekeren zin deden zij dan ook niet onder voor de goddeloozen. Weelderig en genotziek in hooge mate, vertoonden zij daarbij nog een schijn van vroomheid, met de muziekinstrumenten zooals David ze had ingesteld, voor de dienst in het huis Gods, — maar — de wijn werd uit schalen ¹⁾ gedronken en de olie der zalving mogt niet ontbreken. De Heer evenwel rekent het hun tot zonde, dat zij zich niet in zak en asch neerzetten en het water der bedruktheid drinken, om de verbreking ²⁾ van Jozef, (vs. 6.) wiens naam niet zonder bedoeling door den propheet hier wordt genoemd. In de zegenbede van Jakob wordt Jozef genoemd: de Nazireër onder zijne broederen (Gen. XLIX : 26. Luther vertaalde *Nazir*). Hij was de eenige onder de zonen Jakobs, die zich aan God had gewijd met een volkomen hart, van der jeugd aan. Afgezonderd, stond hij tusschen hen als een getuige Gods, en nu! Jozef was vernederd door zonde op zonde, en in stede van te zijn gebleven de Nazireër onder zijne broeders, had hij zelf de Nazireërs Gods tot afval verleid. Waarlijk! er

1) vs. 6. *Wijn uit schalen*; de LXX vertalen: wijn, die doorgezegen is, en daardoor gezuiverd, geklaard is. Zij denken dus niet aan gegist druiven-sap, maar versch druivenbloed, dat van de dikkere deelen der druif door het doorsijgen is ontlast.

2) *Verbreking* d. w. z. in den aanstaanden krijg, dien de vijanden zouden aanbinden tegen Israel, zal Israel, als door wrijving en stooten verbroken worden.

was meer dan overvloedige reden voor de godsvruchtigen om in zak en asch neer te zitten; doch, het ging hun, helaas! niet ter harte, en de naderende verbreking was in hunne schatting nog zeer verre verwijderd. Tout comme chez nous.

Het ligt niet op onzen weg om een overzigt te geven van het verval van zedelijkheid en godsdienstzin in de dagen van Amos; wij hebben slechts aan te wijzen het verband tusschen den afval van Israel en het huldigen der drinkgewoonten; wij meenen dit te hebben aangetoond.

Ook de propheet Amos besluit, evenzeer als Joël, met het vooruitzigt op herstel. De vervallene hut van David zal weder opgerigt worden, (IX : 11) en de dagen zullen komen dat de ploeger den maaier zal volgen, en de druiventreder den zaaijer, en de bergen zullen druipen van zoeten wijn, (ashis. Zie bl. 9) en de heuvelen zullen smelten. Met andere woorden: uwe volheid en uwe tranen zult gij den Heer weder kunnen aanbieden. (Exod. XXII : 29.) (Zie bl. 6.)

De propheet Obadja (Zie bl. 88) berispt vooral de hardvochtigheid der Edomieten; hij bestraft hun leedvermaak over de vernedering van Juda, en hunne hulp den vijanden verleend, om de vlugtelingen op te vangen en te dooden. Daarenboven wijst hij op een gebruik, dat zeer kenmerkend is voor de zedelijke ontaarding van die dagen. Doorgedrongen tot in Jeruzalem hadden de vijanden den heiligen berg, de plaats, waar de Tempel stond, ontheiligd door hunne feestvreugde der overwinning te vieren in eene uitgieting van overdadigheid, door te drinken en te zwelgen en den lof te verkondigen hunner goden, die hun de overwinning hadden gegeven. Wát zij dronken is niet twijfelachtig, en de LXX geven het duidelijk te kennen door te vertalen, in het tweede lid van vs. 16, „zoo zullen alle volken wijn drinken. Maar was de wijn, dien de vijanden dronken op den heiligen berg gegist druivensap, de wijn, dien zij als vergelding voor hunne godde-

loosheid zouden moeten drinken, is de wijn der zwijmeling, de beker van den toorn Gods, dien zij ten bodem toe zouden moeten ledigen, als of er niets in geweest ware.

Het was dus in die dagen, zoo als 't nu bij ons is; — men kan geene vreugde smaken zonder den teug der bedwelming, en ontziet zich niet om daarbij zelfs het heiligste te ontheiligen.

Onder de godvreezende koningen bekleedt Hizkia ¹⁾ eene eerste plaats. Indien hij vroeger ware opgetreden, zou het hem misschien gelukt zijn eene meer algemeene hervorming te bewerken; nu echter slaagde hij maar ten halve. Uit hetgeen wij lezen in II Kron. XXX blijkt dat de goddeloosheid zoo driest en onbeschaamd mogelijk hare stem deed hooren, (vs. 10) doch dat ook de godvreezenden onbeschroomd den naam des Heeren heiligden; (XXXI : 1) en de bereidvaardigheid, waarmede de eerstelingen ²⁾ en de tienden werden opgebracht pleit zeer sterk voor de opregtheid hunner vreeze des Heeren. Onder de regeering van Hizkia werd Hosea, de koning van Israel door Salmanasser onttroond, en Israel gevangelijk weggevoerd, terwijl het land in bezit werd gege-

1) Opmerking verdient het, dat Sirach, waar hij den lof vermeldt der godvruchtige koningen van Juda, slechts noemt: David en Hizkia en Josia als die zich aan geene mishandelingen hebben vergrepen. (XLIX : 1—5) In XLVIII : 19 vermeldt hij Hizkia met bijzonderen lof; en hoewel hij Salomo's wijsheid en zijne gelukkige regeering hoog waardeert, hij betreurt zeer zijn afval van den levenden God. (XLVII : 20—22) Daardoor wordt het duidelijk, dat hij door *mishandeling* verstaat: eenige gemeenschap met afgodendienst of afgodendienaar, — voor Israel voorzeker ook de zonde bij uitnemendheid; — de vrucht van weinige achtung en geringen eerbied voor den God huns heils, — en eene miskenning, die hen zeker ten verderve moest brengen, zooals hij dan ook de val van het rijk der X stammen, met volle regt, toeschrijft aan de weigering om zich te bekeeren van de dienst van Baäl. (XLVIII : 16)

2) Lees in plaats van *most* — draif en in plaats van *olie* — boomvrucht of olijven; sommige uitleggers meenen dat men in plaats van honig moet lezen *dadels*. (XXXI : 5) Door deze opvatting wordt het verklaarbaar hoe er, in vs. 6, 7 en 9, gesproken kan worden van hoopen.

ven aan onderdanen van den koning van Assyrië, die een' godsdienst leerden huldigen welke eene vermenging was van heidendom en Israelitische beginselen. (II Kon. XVII : 5 enz. XVIII : 11, 12.) Een blik op deze toestanden is noodzakelijk tot regt verstand van de woorden der propheten, die in die dagen optraden.

Opmerkelijk is het dat de propheet Hosea de afvalligen in Juda en Israel dreigt met den dood door dorst. (II 2. ¹) De schandelijke miskenning van den God des hemels en der aarde, waardoor als gunst der afgoden wordt beschouwd, wat eene gave is Zijner liefde, had haar toppunt bereikt. (vs. 4.) Onverholen wordt dit uitgesproken, en meer dan gegrond is de klagt des Heeren, als Hij zegt: „Zij, de overspelige, erkent toch niet, dat Ik 't ben, die haar geef koorn en druif en boomvrucht” (vs. 7.) Daarom zal de Heer al die zegeningen wegnemen, en doen ophouden alle feesten (vs. 8, vs. 10) en nu wordt de verwoesting aangekondigd van den wijnstok en den vijgenboom. (vs. 11.) Waarom worden juist deze genoemd? Wat den wijnstok betreft, ligt het antwoord voor de hand; de vrucht van den wijnstok werd tot een verontreinigd vocht verlaagd, dat bij de onheilige feesten den toon moest aangeven. Maar de vijgenboom? Het Hebr. stamwoord, waarvan het woord vijgenboom is afgeleid, wijst op *boom* in 't algemeen, maar herinnert tevens aan het stamwoord, waarvan het woord echtelijke omhelzing is afgeleid; door die woordspeling wordt het duidelijk, dat hier wordt bedoeld op de ontucht, die het wijngebruik steeds vergezelt, en onder elken groenen boom werd gepleegd. ²) Verwonderen kan 't dus niet dat de propheet den dood aankondigt door dorst; dit strafgerigt is in overeenstemming met het

1) Verg. Amos IV : 8, en I Kon. XVII : 1.

2) Zie Hosea IV : 13, 14.

vergrijp aan de heilige gave Gods, en door eene vergelijking met hetgeen wij vinden in de prophetiën van Micha wordt het nog te meer duidelijk waarom die dood hen zal overvallen. Immers terwijl aan Amos het propheteren wordt verboden, omdat het strafgerigten aankondigt, (Amos VII: 10—13) treedt Micha op met de woorden: „als iemand tot u komt in den leugengeest en zegt: ik zal u propheteren over wijn en sterkendrank, (Hebr. shakar) dat is een propheet naar het hart van dit volk!” (II : 11) ¹⁾

Het volk was dus eene prooi geworden van ontembare en onbedwingbare lust tot zwelgerij en dronkenschap, en de woorden van Jesaja den propheet bevestigen deze uitspraak.

In denzelfden ernstigen en bestraffenden toon, waarin Hosea de oordeelen Gods aankondigt, treedt ook Jesaja op voor

1) In: The Temperance Biblecommentary wordt bij deze woorden de volgende opmerking gemaakt: Zeer bevreemdend mag men 't noemen, dat niettegenstaande zulke teksten als deze in de geschiedenis der Joden dikwijls voorkomen, mannen van erkende vroomheid en onmiskenbaar verstand en kennis, verblind zijn door de buitensporige misleiding dat in wijnlanden, — en vooral in de Oostersche — de matigheid inheemsch is! Het is er zooverre van af, werkelijk het geval te zijn, dat de Hebr. tekst mededeelt dat het volk zóó verzot was op het genot van bedwelvende dranken, dat een ieder, wie ook, (al miste hij alle kenteekenen van een' waar propheet) die hun daarvan overvloed beloofde, met graagte werd aangehoord, als ware hij werkelijk propheet, hoe valsch en zinnelijk zijne prophetie ook mogt zijn.

Hetzelfde verschijnsel ziet men in onze dagen; een gewillig oor wordt verleend aan hen, die, op allerlei valsche gronden, de maatschappelijke drinkgewoonten verdedigen en in bescherming nemen, en de, door menschelijke vinding, bereide vuurwateren verheerlijken als „goede gaven of schepselen Gods.”

Zij die verstrikt zijn door de bedriegelijke meening, dat de ligte wijnen niet gevaarlijk zijn voor de goede zeden, mogen zich laten tergetwijzen door de volgende getuigenis uit Frankrijk: „De overvloedige oogst van 1858 heeft de armoede veel verminderd, en bijgevolg ook de misdaden en de vergripen, die het gebrek na zich sleept, maar de rijke wijnoogst heeft daarentegen de slagen en de wonden doen toenemen, door twisten in de kroegen, door beleediging, verzet en aanranding der politie. In dergelijke omstandigheden vertoonen zich ook steeds dergelijke feiten.” — *Revue d'Economie Chrétienne*. Paris. 1862. p. 171.—2.

het volk. Zijne woorden hebben echter iets zeer kenmerkends, daarin nam. dat hij ons de toekomst, als tegenwoordig voor oogen stelt. Door deze wijze van voorstellen verkrijgen zijne woorden eenen dubbelen zin. Zoo bevat het 7e vers van Hoofdst. I, dat eene toekomstige verwoesting van het land verkondigt, tevens, op figuurlijke wijze, de beschrijving van den invloed der omringende heidensche volken, waarvan in vs. 6 de beschrijving reeds begint, en zoo wordt daar door Zion, de naam voor de godvreezenden in Israel, tevens aan Jeruzalem herinnerd, (verg. Jes. XXXVIII : 22.) in de aanstaande benaauwdheden. Maar dat Zion treedt daar op in zijne eigenlijke beteekenis, — vervullende de roeping van waken en beschermen, in wijngaard en komkommerhof, — en hoewel zwak en eenzaam, als een wachthut en eene tent des wakers, — toch ook tevens als eene versterkte stad, die door den vijand belegerd wordt. Staat het Zion van Jesaja voor zijn oog als het zout in Israel en Juda, hij ziet tevens hoe de vijandschap der goddeloozen zich opmaakt, om de godvreezenden te belagen, en door het beeld eener belegerde stad plaatst hij zijne dagen in hetzelfde licht, waarin Hosea, Amos, Obadja en Micha het volk voorstellen.

Beschermend en behoedend treedt de gemeente des levenden Gods op; zwak en teeder als een loofhutje, en toch ook sterk als eene stad, die belegerd wordt. In dit schoone en zoo juist gekozen beeld schetst de propheet den werkelijken toestand van die dagen, en de zinspeling, die hij in vs. 22 maakt op het zilver en de *soveh* (wijn) is niet minder kenmerkend. Evenals hun zilver door hunne geldgierigheid en hebzucht (Zie V : 8) tot onedel schuim was geworden, dat in den smeltkroes zijne nietswaardigheid en onreinheid openbaart, was de *soveh*, (Zie blz. 10.) een der meest gezochte lekkernijen bij de maaltijden, door de toevoeging van overtollig water ook smakeloos geworden en bedorven; — dus zelfs het voortreffelijkste was verwerpelijk geworden (Zie I : 11—14.)

Over den wijnstok of wijngaard in Jes. V, hebben wij reeds gesproken, (Zie bl. 64) maar moeten er nu op wijzen hoe door de woorden in vs. 11 een toestand wordt geschilderd, die volkomen overeenstemt met de klacht van Micha (II : 11), Hosea (II : 4.) en Amos. (II : 6—12.)

Het tooneel, dat de propheet ons voor oogen stelt, verplaatst ons in den morgenstond. Vroeg maken zij, waarvan hier sprake is, zich op, — en waartoe? om sterkendrank na te jagen. Het is alsof ze 't Benhadad willen nádoen, of misschien hem nog voorbij streven in zwelgerij en brasserij. (Zie bl. 82, 83.) Sterke drank (Hebr. Shakar, hier zeer zeker gegist vruchtensap) wordt begeerd, en die begeerte prikkelt hen reeds in den morgenstond. Wij zien hier dus verslaafde drinkers voor ons. Dit blijkt ons te meer uit het vertoeven tot in de avondschemering, al drinkende en zwelgende, tot dat de wijn, de onheilige teug der bedwelmings, het zijne er toe heeft bijgedragen om hen als in vlam te zetten. Deze beschrijving geldt hun dagelijksch leven, maar op hunne maaltijden moeten harpen en luiten en trommelen en pijpen het feest opluisteren, de wijn heeft het eergestoelte, én ten slotte moet het geld alles verantwoorden, (Pred. X : 19). Daarom heeft de ongerechtigheid de overhand verkregen, en worden huizen en akkers langs allerlei slinksche wegen in eigendom verkregen, en volgen de vrouwen in pracht, weelde en dartelheid de mannen op hunne wegen der goddeloosheid. (III : 14—26)

De propheet Jesaja laat ons hier een' blik slaan in het leven der grooten, der aanzienlijken, der *oudsten*. (III : 14) Hunne miskenning der vreeze Gods verbergt zich nog onder een schijn van betamelijkheid, — maar in de lagere standen en in de volksklasse zien wij de grofste onbeschaamdheid in de uitgietingen van zwelgerij en ontucht. (Zie bl. 87—91).

Wordt een *wee* uitgesproken over de brassers en slemmers, hetzelfde *wee* treft allen, die er eene eer in stellen

om veel wijn te kunnen drinken. (vs. 22.) De LXX, vertalen deze woorden zóó dat de helden of oversten tevens de met gezag bekleeden des volks zijn; en ook de mannen, die kloek zijn om sterkendrank te mengen, zijn volgens hunne vertaling tevens de machtigen, die hunne kennis ook handhaven als macht, met *Sikera* te mengen, d. w. z. het gegist vruchtensap nog smakelijker en begeerlijker, en ook nog meer benevelend weten te maken. Opmerkelijk is 't dat de LXX, ook bij deze woorden aan de hoofden en vorsten van het volk doen denken; — 't wordt daardoor duidelijk dat ook zij zich het volk voorstellen als krank en melaatsch, van het hoofd tot de voetzool.

Dat deze woorden ons werkelijk de bestaande toestanden schetsen, blijkt uit hetgeen wij vinden in Hosea VII : 5: „het is de dag onzes Konings; de vorsten maken hem krank door verhitting van den wijn; hij strekt zijne hand voort met de spotters.” De feestdag wordt dus een dag van wijn-zwelgen tot opwinding en verhitting; de spotter verleidt den vorst om gemeene zaak te maken met de spotters; de vreugde en blijdschap bestaan in runderen te dooden en schapen te kelen, vleesch te eten, en wijn te drinken; en te zeggen: „Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij!” (Jesaja XXII : 13.) En wanneer nu de Heer angst en benauwdheid over hen brengt, zoodat zij op hunne legersteden huilen, is dit niet eene droefheid tot bekeering, helaas! zij verzamelen zich, d. w. z. zij komen zamen in hunne tempels om van hunne afgoden te begeeren het koorn en den druiftros (Hos. VII : 14) ¹⁾ In overeenstemming met deze voorstelling zijn de woorden, waarin de Propheet Jesaja het strafgerigt aankondigt, dat op zulke zwelgerij en brasserij noodzakelijk moet volgen. „De druif (tiros) treurt, de wijnstok kwijnt, zij zullen geen wijn drinken met gezang; de zoete

1) Verg. Hos. IX : 2) „de dorschvloer en de wijnpers zal hen niet voeden, en de druiftros (die hier alle vruchten vertegenwoordigt, volgens Gesenius) zal ontbreken.

drank (shakar) zal bitter zijn, dengenen die hem drinken; de vreugde der trommelen rust, het gezang der vrolijk-huppelende houdt op, de snaren der harp zwijgen. (XXIV : 7. 8. 9. 11.)

Het is niet bevreemdend, dat de Heer onder zulke omstandigheden laat aankondigen, dat Hij allen stok des broods en allen stok des waters zal wegnemen (Jes. III : 1.) en tien bunders wijngaard niet meer zullen opbrengen dan één bath, en een homer zaads slechts één epha; ¹⁾ (V : 10.) terwijl de overvloed der wijnbergen voor de doornen en de distelen zal zijn. (VII : 23) Immers, welke vrucht hadden de zegeningen Gods gekweekt in 't hart des volks? Afval van de dienst des Heeren. ²⁾ Zij hadden Hem den trotschen nek toegekeerd, en waren, geestelijk afhoererende, de prooi geworden der schandelijkste ontucht, ³⁾ der meest vernederende dronkenschap, en der laagste genotzucht, zoodat de propheet met volle regt klaagt: hoererij en wijn en druif (Hebr. tirosh) heeft het hart ingenomen, (Hos. IV : 11) en Micha opnieuw aankondigt, ook indien de olijfbloom⁴⁾ en de wijnstok vruchten zouden gedragen hebben: olijven zult gij treden, doch u niet met olie zalven; de druif (tirosh) zult gij treden, doch den wijn zult gij niet drinken terwijl ook de dorschvloer ledig zal blijven. (Mich. VI : 14) Alle stok des broods en alle stok des dranks zal verbroken worden, zoo als Jesaja het reeds had aangekondigd. (III : 1 ⁵⁾ „Wee mij!” zoo jammert Micha, „er is geen' druif (tirosh,) om te kunnen eten!” (VII : 1 ⁶⁾).

Zeer kenmerkend is hetgeen wij vinden in Jes. XIX : 14. De verdwaasdheid, waaraan de vorsten van Egypte wor-

1) Deze voorstelling is het gevoel van Gesenius.

2) Verg. Hosea X : 1.

3) Verg. Jes. XVI : 8, 9, 10; XXIV : 7, 11, 13.

4) Verg. Jes. XVII : 6; XVIII : 5.

5) Zie Wijsheid XIV : 12.

6) Over Hosea IV : 18, zie bl. 10 noot, en Hoofdst. III : 1, zie bl. 12.

den prijs gegeven, wordt door den propheet voorgesteld als het gevolg van een bedwelmend vocht, dat zij hebben gedronken. God-zelf heeft dien misleidenden drank gemengd; zij zijn dus geslagen met dwaasheid, (verg. Rom. I : 28) en van den weg des verstands afgedwaald, zoo zeer zelfs, dat hunne beraadslagingen doen denken aan de afzigtelijke vertooning, die de dronkaard te aanschouwen geeft, als hij het ingezwolgen vocht uitbraakt, en zich in dat uitspuwsel heen en weer wentelt.

Uit deze voorstelling blijkt ten duidelijkste dat de dronkenschap een buitengewone onbeschaamdheid had bereikt; immers, de beschrijving van dit schandelijk tooneel onderstelt algemeene bekendheid van zulke voorvallen, omdat deze dikwijls, ja! misschien dagelijks werden gezien. Of nu deze en dergelijke toestanden ook in Egypte tot de bekende en gewone behoorden, wordt door deze woorden niet beslist; zooveel is echter zeker dat ze niet alleen in Israel maar ook in Juda, zoo 't schijnt, burgerregt hadden verkregen.

Wie daaraan twijfelen mogt, leze hoofdst. XXVIII van den propheet Jesaja. „Wee de hoovaardige kroon der dronkenen van Ephraim!” Deze beeldspraak wijst ons op Samaria, de hoofdstad van het land, die door de bloeiende wijnbergen, die haar omringden, getooid was als met een krans. Maar nu zal die krans, de bloemenkrans van den zwelger, weldra en spoedig verwelken, als de oordeelen des Heeren de zeer vette valleijen zullen treffen van hen, die verslagen of geslagen zijn door den wijn (vs. 1) (verg. Spr. XXIII : 35.) De hoovaardige kroon, de feesttooi de zwelgers, ¹⁾ der

1) Aanleiding tot deze beeldspraak vinden wij in de gewoonte, die bij de Romeinen evenzeer als bij Grieken in zwang was, om zich bij feestmaaltijden met bloemenkransen te tooijen.

dronkenen van Ephraim, zal vertreden worden. (vs. 3.) ¹⁾.

Doch deze woorden bepalen zich niet tot Ephraim, — ook Juda deelt in die uitgieting der overdadigheid, waartoe de overvloed van Ephraim verleidt.

Priester en propheet beiden, dwalen van den wijn, dolen door den sterken drank, (shakar LXX sikera,) — zij dwalen in het gezigt en waggelen in 't gerigt, en zijn dus volkomen onbekwaam en ongeschikt voor de vervulling hunner roeping; (vs. 7.) want al hunne tafels zijn vol uitspuwsel en drek, zoodat er geen plek (rein) is. (vs. 8.) Zij 't nu dat hier op figuurlijke wordt gesproken over uitspuwsel en drek, de keuze der vergelijking bewijst de bekendheid met de toestanden, die door dronkenschap en brasserij te voorschijn treden.

Terwijl vroegere schilderingen ons de vorsten voorstellen, en ons tevens in blik doen slaan op de oudsten en welvarenden en den aard hunner ongeregtige handelingen; en erkennen wij zedeloosheid en ontucht als de zonde, die alles en allen beheerscht, deze woorden wijzen ons op de leiders des volks, die door hunne verslaafdheid aan den bedwelmden teug onvatbaar zijn voor hooger licht en ongeschikt om anderen te onderwijzen, en inplaats

1) Wij lezen in Joan IV : 5 dat de Heer door Samaria gaande te Sychar komt. Dit Sychar is het oude Sychem of Shechem, eene stad in Ephraim, zeer schoon gelegen tusschen den berg Ebal en den berg Gerizim. Onder den naam van Nablous, eene verbastering van het Grieksche Neapolis (Nieuwe stad) bestaat zij nog. De naam van Sychar kan aan het vroegere Sychem om twee redenen door de Joden zijn gegeven, 1°. als afleiding van *shahger* = leugen — als zetel van de afgodendienst, of van *shikkor* = dronkaard, als zinspeling op Jes. XXVIII : 7 en 8, waar de dronkenschap der Samaritanen wordt beschreven. De verachting, die de godvreezende Joden voor Sichem gevoelden, dagteekent van zeer vroegen tijd. Reeds Sirach zegt: „over twee volken is mijne ziel verstoord, en het derde is geen volk, (nam.) die hun zitplaats hebben op den berg van Samaria, en lieden, die in der Philistijnen land wonen, en het zotte (dwaze) volk dat te Sichem woont. (I. 25, 26.) Waarschijnlijk dus als zinspeling op hunne dronkenschap, want Samaria was de zetel der afgoderij, als hoofdplaats uit vroeger dagen.

van leiders tot verleiders zijn geworden. ,) Tegen dezen overweldigenden stroom der goddeloosheid zal door de genadige leiding Gods een dam verrijzen. In Zion zal een grondsteen worden gelegd, die vastheid zal geven aan het Godsgebouw. Was de dochter Zions eerst slechts als een hutje in wijngaard en komkommerhof, omringd door vijanden, die haar benaauwen, nu wordt dat anders; het oordeel Gods zal haar verheerlijken, en het verbond met den dood en den doodenhouder, door priester en propheet ter hunner bescherming gesloten, zal vernietigd worden, omdat het niet uit God is.

Indien deze schildering van den zedelijken toestand van Juda en Israel, met de vermelding van de oordeelen, die daardoor over het volk worden gebragt, aanleiding mogt geven tot het doen der vraag: „zou dan ook zelfs een matig gebruik van den wijn, (hier gegist druivensap,) als ongeoorloofd moeten gerekend worden; zou 't tegen Gods bedoeling zijn geweest dat de Israeliet dat vocht dronk; mag de vreugde dan nimmer hare stem doen hooren?” indien, zoo herhalen wij, die vragen mogten oprijzen, dan is het antwoord gereed.

Veel te algemeen nog is de meening, dat de vreeze des Heeren (de uitdrukking, in de Schriften van het O. Testament, voor het geen wij, Christenen, bedoelen met het woord godzaligheid,) de vreugde bant. De gelijkenissen, die wij uit den mond des Heeren vernemen, leeren het tegendeel. (Luk. XIV : 16—24, Matth. XXII : 1—14.) Immers als Hij spreekt van een maaltijd en een bruiloft, is het duidelijk, dat Hij de vreugde niet buiten sluit, en in dezen slaat het O. Testament dezelfden toon aan. (Zie onder velen Spr. IX : 2.) Maar dat het den Israeliet, als in tegenspraak met Gods bedoeling, verboden of, wil

1) Zoude de profeet Jesaja ook hebben ingestemd met de woorden: „Bij den chocolade-ketel en de water-en-melk-karaf kweekt men geen geslacht van kloeke Calvinisten.” — Hij verwachtte althans geen heil uit de wijnflesch.

men liever, ontraden was het door gisting verontreinigd druivensap te drinken, is buiten kijf; — de vele waarschuwingen tegen het gebruik van dat vocht spreken meer dan duidelijk. Als wij bijv. in de Spreuken lezen: „Zie den wijn niet aan”, (XXIII : 31) volgt daaruit zeer natuurlijk, dat hij niet in den mond wordt genomen. ¹⁾ Maar het gebruik van wijn, d. w. z. van druivenbloed, wordt door God niet veroordeeld, ofschoon door de woorden, die ons als uit den mond Gods door de profeten worden medegedeeld, dat gebruik niet wordt aangemoedigd, zelfs niet wordt genoemd. Integendeel, hoewel onder de beloften, die wij in de prophetiën van Jesaja aantreffen, ook deze behoort: „En de Heer der heirscharen zal op dezen berg allen volken een' vetten maaltijd maken, eenen maaltijd van reinen wijn, van vet vol merg, van reine wijnen, die gezuiverd zijn”, (XXV : 6) wordt daardoor het wijngebruik niet in bescherming genomen, zooals uit eene juistere vertaling en omschrijving blijkt.

De vette maaltijd herinnert aan Deut. XXXII : 14, waar gesproken wordt van het vette der nieren, d. w. z. de kern, het wezenlijke, der tarwe. Een *maaltijd* van reinen wijn is eene uitdrukking, die zichzelf tegenspreekt, en een gebrekkige vertaling verraadt; de Hebreeuwsche tekst bedoelt ook iets anders, en spreekt van ingelegde vruchten, die als bijzondere lekkernijen bekend stonden. *Vet vol merg* wijst waarschijnlijk op den rijkdom aan voedende meel der peulvruchten, (zooals bij ons bijv. de capucijner-erwtten) — in elk geval op eene bereiding van voedingsmiddelen, die zich onderscheiden door krachtvol gehalte. Nu volgt: „reine wijnen, die gezuiverd

1) In de kanteekeningen der St. Vert. staat de volgende toelichting: „te weten met eene onmatige begeerte”, — dus wel met eene matige begeerte, die waarschijnlijk het drinken niet uitsluit? Wat zou men moeten zeggen indien de kanteekening achter het gebod: „gij zult niet stelen”, dezelfde toelichting inhield? Zoo maakt men den raad der godvruchtigen krachteloos ter wille van eene bestaande gewoonte, die ook in die dagen godonteerende vruchten droeg.

zijn", — eigenlijk eene vruchtbereiding, (nu waarschijnlijk uit de druif) die met groote zorg is vervaardigd. Geheel in overstemming met deze belofte zijn de woorden in Jes. LV : 1: O alle gij dorstigen, komt tot de wateren! en gij, die geen geld hebt, komt, koopt en eet, wijn en melk! Ook hier blijkt uit de uitnoodiging tot eten, dat er geen sprake is van wijn, als vocht, maar òf van druiven, die met keur van tarwebrood ¹⁾ werden gegeten, òf aan eene bereiding der druif, die met melk werd genuttigd.

Uit beide deze plaatsen komt men tot de gevolgtrekking, dat de wijnstok door God steeds wordt aangemerkt als, door zijne vrucht, behoorende tot de voedingsmiddelen, terwijl den dorstigen het water, en geen andere drank, wordt aangewezen; waaruit op nieuw blijkt dat het water de door God voor den mensch bestemde drank is.

Opmerking verdient het, dat de godvruchtigen in Israel de hooge waarde van het water steeds hebben erkend. Zelfs ook in de dagen na den terugkeer uit de ballingschap, vinden wij daarvan sterk sprekende bewijzen. Waar Mozes tot het volk zegt: het leven en den dood heb ik u voorgesteld, (Deut. XXX : 19) daarbij denkende aan het al of niet onderhouden der geboden Gods, gebruikt Sirach (XV : 16) het beeld van vuur en *water*, waar hij de vruchten van de vreeze des Heeren plaatst naast de vergelding der goddeloosheid; en zeer eigenaardig is het gebruik, dat hij maakt van de belofte in Jes. XXXIII : 16, als hij de ligchamelijke en geestelijke zegeningen der vreeze Gods zamenvat in de woorden: „Zij zal hem spijzen met brood des verstands en met *water* der wijsheid zal zij hem drenken.

Mozes' woord: wijn ²⁾ en sterkendrank hebt gij niet ge-

1) Sommige vertalers meenen, dat het Hebr. woord niet als *melk* maar als *vet* moet beschouwd worden, waardoor aan het vette van de nieren der tarwe wordt herinnerd.

2) Bij deze woorden teekent The Temperance Bible-commentary het volgende aan: „Wij zien hieruit dat het volk van Israel, gedurende hun'

dronken, (Deut. XXIX:6) was voor hen niet te vergeefs gesproken, en zij hebben zich wel ter dege gewacht, niet slechts voor den bedwelmenden teug, waartegen Sirach uitdrukkelijk waarschuwt als tegen den bondgenoot der ontucht, (XIX : 2) maar ook voor het gebruik van reinen wijn, in zooverre als verheuging des harten en verzadiging der begeerte, zoo ligt aanleiding wordt tot vergeten en verzuimen der waakzaamheid. Daarom waarschuwt hij: (IX : 10) bij eene getrouwde vrouw zit geheel en al niet, en maakt geen gelach met haar bij den wijn, dat niet te eeniger tijd uwe ziele tot haar neige, en gij met uwen geest niet valt in het verderf. Het is duidelijk, dat hij hier niet denkt aan ontucht; (zooals in XIX : 2) hier denkt hij aan de verwarring des gemoeds en aan een strijd des geestes, dien men gehouden is te ontvlugten. ¹⁾ (verg. Deut, XXXII : 15.)

Wij merkten vroeger reeds op dat sommige strafgerigten, die de Heer over zijn volk brengt, worden aangekondigd onder het beeld van zwijmelwijn, wijn der beving. (Zie bl. 60—62.) Ook de propheet Jesaja bezigt dit beeld, zoodat het niet twijfelachtig is waar de wortel moet gezocht worden van de boosheid, die het volk heeft verdorven. De *beker* der grimmigheid ²⁾ (van de hitte zijns toorns) spreekt het duidelijk uit, dat het onheilge vocht, waarmede deze

veertigjarigen togt door de woestijn niet hebben gedronken enig soort van wijn of vruchtensap (yayin, shakar. LXX sikera), 't zij ongegist of gregist, onschuldig of bedwelmend. Zij dwalen dus zeer, en leveren het bewijs, dat ze onbekend zijn met den inhoud der Schriften, zij, namelijk, die beweren dat geheel-onthouding iets nieuws is, en haar veroordeelen als onuitvoerbaar, ongeschikt of zelfs als „lebensgefährlich“.

1) Uit hetgeen hij zegt (in IX : 3, 4) blijkt dat de zeden van die dagen, al niet verschilden met de onzen. 't Schijnt zelfs dat ook toen zang, dans en overspel een verbond hadden gesloten, en daarom waarschuwt hij zoo uitdrukkelijk tegen de snarenspeelster. Wie denkt daarbij niet aan een café-chantant onzer dagen!?

2) Zie bl. 10 op 4 *khamar*, dat op eenige plaatsen wordt vertaald door: vurig venijn, heet vergif. Verg. Deut. XXXII : 24. Job XXI : 10 Ps. LVIII : 5. Hos. VII : 5.

werd gevuld, het volk heeft verdorven, (LI : 17) en daarom tot op den bodem moet geledigd worden; terwijl de bedoeling van het beeld, — het strafgericht Godes ten gevolge van het wijngebruik, d. w. z. de verraderlijke teug der bedwelming, — in vs. 21 in een helder licht wordt geplaatst door de woorden: „gij dronkenen, doch niet van wijn!” (verg. XXIX : 9.) Daar het aangekondigde strafgericht het doel zal bereiken, dat God zich voorstelt, nam. de verootmoediging van het volk en zijn terugkeer tot de dienst des Heeren, zal die beker worden weggenomen van de hand, waarop hij was gezet, en den vijanden worden voorgehouden, die Israel hebben vertreden, en aan dezelfde zonden zich hebben schuldig gemaakt. (vs. 22 en 23.) ¹⁾

Deze bekeering des volks was echter, helaas! verre van algemeen. Dit wordt duidelijk door de afwisselende aankondiging van zegen en straf, en vooral door de woorden, waarvan de propheet zich daartoe bedient.

Zoo lezen wij in zeer liefelijke beelden heerlijke beloften in Hoofdst. LVIII : 11, LX : 6, 7, LXI : 5, 6, LXII : 8, 9 en LXV : 21, Verg. Ezech. XXVIII : 26, (zie ook XXVII : 2, 3,) doch tegenover deze verkwikkende woorden, ontmoeten wij een paar beschrijvingen van toestanden, die 't meer dan duidelijk aantoonen, dat de magt der onverzadelijke genotzucht, die alles vertrapt wat edel en schoon is, verre van gefnuikt was. En wat dezen toestand tot een der meest bedroevende maakt is dit: het zijn juist de leidlieden, zij, die als beschermers en wachters moesten optreden, welke hunne dagen in brasserie en zwelgerij doorbrengen, en door hun voorbeeld de goddeloosheid bestendigen en bevorderen. „Komt herwaarts”,

1) Tot welk een ontzettende diepte het zedelijk peil van het volk was gedaald, blijkt uit Hoofdst. XXXII : 10 en 12, waar wij lezen dat de wijnstok geen oogst zal opleveren, en de vruchtbaarheid der beste akkers zal ophouden, en men ook zal klagen over de borsten, — een bewijs dat alle spijs en drank op godonteerende wijze werd misbruikt, en de onteering van het ligchaam daarmede gelijken tred hield.

zoo spreken zij, „ik zal wijn halen, ¹⁾ en wij zullen sterken drank zuipen, en de dag van morgen zal zijn als de dag van heden, groot, buitengewoon, — dus nog overvloediger in 't genot, waarin men zich heden heeft gebaad (LVI : 12). ²⁾ Zoo ook leveren ons de woorden in Hoofdst. LXV : 11 eene schilderij, waarin de priesters opnieuw optreden als den berg des Heeren ontheiligende door het aanrigten van maaltijden, na de offeranden aan allerlei afgoden, en het plengen van gemengden drank voor de Fortuin, van welke men allerlei aardsche goederen afsmeekte. ³⁾

Wij zijn aan het einde van Jesaja's woorden. Indien wij ons plaatsen voor de vraag: hoe moeten wij ons den toenmaligen toestand van Juda voorstellen? dan kan het antwoord niet anders zijn als: bedroevend.

Immers, niettegenstaande de pogingen der vrome koningen om de dienst des Heeren in vorigen luister te herstellen en te bestendigen, en de herhaalde opwekkingen aan het volk om zich van harte tot den Heer te bekeeren, handhaafde de zonde hare heerschappij over het grooter deel van de inwoners des lands, en openbaarde hare dienst

1) Deze woorden herinneren mij aan eenige Duitsche dichtregelen, die ik eens door een sterke Tenorstem hoorde voordragen, en die aller goedkeuring (behalve de mijne) verwerven mogten. Zij luiden aldus: „Mit Wasser bleib mir ferne, Das trink' ich gar nicht gerne . . . Wein! Wein! Wein! soll es sein!“ De goddelooze Joden zouden hun handgeklap zeker niet gespaard hebben bij het vernemen van een' zang, van zulk een' inhoud.

2) Hebr.: sah-bah — tot verzadiging drinken, — hier: overmatig drinken = zuipen; (zie bl. 10) voor Shakar sterke drank, zie bl. 5.

3) Bij deze woorden teekent The Temperance Biblecommentary het volgende aan: „opvullers des dranks voor dat getal.“ (Hebr. *lasnéni mimsahk'*) een' gemengden drank voor Fortuna; LXX, *kai'plerountes tei tuchee kerasma*, die den gemengden drank vult voor F.; Vulg., te libatien super cam (Fortunam) en grij hebt plengoffers gemaakt voor haar (Fortuin.) *Medi* was waarschijnlijk de naam eener godin, die door de afgodische Joden werd aanbeden, en aan welke eene offerande werd aangeboden van gemengden drank (*mimsahk*), bestaande uit wijn en allerlei kruiden.

op de meest onbeschaamde wijze in al de gruwelen, die de afgodendienst steeds vergezellen, en die haar top-punt en einddoel bereikten in zwelgerij en ontucht, waartoe het plegen van alle andere goddelooze ongeregtigheden moesten medewerken. Blijkt het dat bij de godvreezenden het water, de melk, het druivenbloed en het vruchtensap, oorspronkelijke en natuurlijke dranken, in eere werden gehouden, en groote achting genoten, de van-God-vervreemden kenden geen hooger genot dan het drinken en zwelgen van het door gisting ontheiligde, bedwelmende druiven- en vruchtensap, den wijn en den sterken drank.

De propheet Hosea slaat denzelfden toon aan. Al besluit hij zijne woorden met een zeer liefelijk beeld van vrede en rust en welvaart, waarbij hij den edelsten wijn gedenkt, dien het Joodsche land oplevert, den wijn van den Libanon ¹⁾; (XIV : 8,) in de voorafgaande hoofdstukken vinden wij treurzangen, die klagten uitstorten over de uitspattingen, waaraan het volk zich, in onbedwingbaren lust, had overgegeven.

In VII : 5 spreekt hij van het feest des konings en de daarmede gepaard gaande schandalen en in het IXe hoofdst. vers 5 lezen wij de vraag: „wat zult gij dan doen op den gezetten hoogtijdsdag en op een feestdag des Heeren?” want hun was aangekondigd, dat ze geen drankoffers van wijn zouden plengen, die den Heer toch niet zouden be-

1) Door vergelijking van Hoogl. II : 13 met vs. 7 van dit hoofdstuk komt men tot het besluit, dat de druiven van den Libanon een' aangename geur verspreiden, en deze geur ook den wijn, uit die druiven bereid, kenmerkt. „Als een wijn van uitstekende hoedanigheid” roemt Sir John Bowring den wijn, dien hij dronk in sommige kloosters van den Libanon, bekend onder den naam van Vino d'or (gouden wijn). De gewoonte om het druivenbloed te koken, vond hij bijna overal. In zijn boek: „Het tegenwoordig Judea vergeleken met de oude Prophetie” bevestigt Rev. J. A. Wijlie, dat de wijnen van den Libanon in drie soorten voorkomen: wit, geel en rood. De witte smaakt bitter, de geele en roode bijzonder zoet, maar eer de roode is gekookt, heeft hij nagenoeg den smaak van Bordeaux-wijn.

hagen; het geofferde zou zijn als treurbrood, en verontreinigen, wie het zouden eten, daarom zouden zij zelve het eten, en het niet in het huis des Heeren mogen brengen. Hadden zij spijs en drank ontheiligd, en in hunne wulpsche feesten zich daarmede verontreinigd, zoo ontvingen zij nu hunne vergelding, naar de wegen die zij hadden bewandeld.

Ook door dezen propheet klaagt de Heer op dezelfde wijze als door den propheet Jesaja, toch vernemen wij ook uit Zijnen mond dat Israel Hem steeds dierbaar bleef. Immers als druiven, die men in de woestijn vindt, en als de eerste vrucht van den vijgeboom, (IX : 10.) zóó was Hem Israel geweest, — maar zij verzwagerden zich aan Baäl-Peor, en zonderden zich af tot die schaamte, en werden gansch verfoeijelijk in hunne boelerij. Dat hier uitdrukkelijk aan Baäl-Peor wordt herinnerd, is niet zonder reden. Indien de Israelieten zich hadden bekeerd van dien boozen weg, zou het woord van den God, die gaarne vergeeft en de zonden niet meer gedenkt, zich ook hier niet verloochend hebben, — maar het is ons uit alles wat wij vonden, meer dan duidelijk geworden, dat Israel zich met wellust baadde in de genietingen der zonde, en zich daarin omwentelde als een dronkaard in zijn uitspuwsel. En zoo is Israel geworden een uitgeledigde wijnstok; hij brengt vrucht voor zich, maar naar de veelheid der vrucht heeft hij de altaren vermenigvuldigd. (X : 1.) ¹⁾ Hij heeft geene der vruchten den Heer geheiligd en afgezonderd, integendeel, met zorg heeft hij den wijnstok van zijne vruchten beroofd om ze dienstbaar te maken aan de dienst der afgoden. Welke bedroevende en voor Israel beschul-

1) De Hebr. woorden: *géphén boqéq* beteekenen: een wijnstok, die (zich zelf) ledig maakt. LXX, *eukleematousa*, — die schoon in takken uitschiet, V., *frondosa*, bladerrijk. Henderson vertaalt: „Weelderig.” Met deze opvatting stemt overeen de vertaling van L. Segond. Israel était une vigne féconde, qui rendait beaucoup de fruits. Plus ses fruits étaient abondants, Plus il a multiplié les autels; Plus son pays était prospère, Plus il a embelli les statues.

digende beelden, rijzen door deze woorden op voor onzen geest: Baäl Peor, de wijnstok, zijne heerlijke vrucht, zijne ontheiliging, de ontheiliging van den wijnstok Gods, — helaas, helaas! — zóó wordt de verontreinigde gave Gods de bondgenoot en de steun der schandelijkste ondankbaarheid. Ach! dat Israel naar Mij gehoord hadde, dat Israel in mijne wegen hadde gewandeld! Ps. LXXXI: 14. Zóó moest de Heer klagen over Zijnen Eerstgeborenen, dien Hij zich ten heiligdom had afgezonderd.

Onder de laatste werkzaamheden van Hizkia vinden wij opgeteekend, dat hij schathuizen maakte voor de inkomsten van koren en most en olie. ¹⁾ Deze schathuizen, geene schatsteden of vastigheden, dienden allerwaarschijnlijkst als voorraadskamers voor de menigte der dienaren, die het opzigt hadden over zijne goederen; en uit de woorden tirosh en yitzhar blijkt, dat het verzamelde en opgetaste gebruikt werd tot voeding. Hizkia zal het genot van druivenbloed, reinen wijn, zeker niet versmaad hebben, maar hij eerbiedigde toch ook tevens de bedoeling Gods, die de vrucht van den wijnstok onder de voedingsmiddelen plaatste. Geheel anders deed, zooals wij vroeger opmerkten, Rehabeam, (zie bl. 77) die in zijne vijftien schatsteden ook den wijn, natuurlijk den spotter, niet liet ontbreken.

Zoo ontsliep Hizkia, en met zijn heengaan sluit een der schoonste tijdperken van Juda's geschiedenis; schoon en heerlijk, door de pogingen om de dienst des Heeren in hare oorspronkelijke reinheid te herstellen; pogingen die, hoewel slechts ten deele geslaagd, het losbreken der strafgerigten over Juda vertraagden. Van afwenden kon echter geene sprake meer zijn, want de meest onbeschaamde goddeloosheid had eene schikbarende hoogte bereikt, en was hemeltergend geworden.

1) Lees: koren en de vrucht van den wijnstok (Hebr. tirosh) en de olijven en overige boomvruchten. (Hebr. Yitzhar.)

De zoon van den vromen Hizkia wandelde niet in de wegen zijns vaders. Op twaalfjarigen leeftijd den troon bestijgende, werd Manasse waarschijnlijk al zeer spoedig verward in de strikken, die hem werden gespannen; want had de krachtige persoonlijkheid van Hizkia door zijn beslist handelen de boosheid in bedwang gehouden en velen genoopt tot een vertoon van vroomheid waaraan alle ernst vreemd was, nu hij was heengegaan verhief de goddeloosheid onbevreesd haar hoofd, en werd het masker der vreeze Gods met vreugde weggeworpen. Meer dan zeker is 't dat de regeering van Manasse rijk is geweest aan allerlei uitspattingen van zedeloosheid, waarbij de spotter eene hoofdrol vervulde, maar daar zijne geschiedenis zeer beknopt wordt verhaald, vinden wij dienaangaande niets opgeteekend, en ook het gebed van Manasse, in de apokr. boeken, vermeldt daaromtrent niets.

Niettegenstaande Manasse's bekeering wandelde zijn zoon en opvolger Amon als een afvallige van den God Israels, doch in Josia ontmoeten wij een' der voortreffelijkste vorsten die over Juda hebben geregeerd.¹⁾

In zijne dagen en ook in de dagen zijner opvolgers, Ioahas, Iojakim, Iojachin en Zedekia, traden als profeten op: Jeremia, Habakuk, Zefanja en Nahum.

Zeer uitvoerig wordt ons in II Kon. XXII en XXIII, zijn streven, tot herstel der vreeze Gods onder het volk medegedeeld.²⁾ Het is eene breede lijst, die ons de na-

1) Zeer opmerkelijk zijn de uitdrukkingen, die Sirach bezigt om zijn lof te vermelden. Hij zegt: De gedachtenis van Josia is als een tezamen gemengd reukwerk, toebereid door de kunst des apothekers; zij is zoet in den mond van een iegelijken als honig, en als een muziekspel in een wijnbanket. Hij heeft zich regt gedragen in de bekeering des volks, enz. (XLX : 1—3). In een *wijnbanket* — en *sumposiō oínou*; een bewijs, dat in de dagen van Sirach niet bij elk gastmaal de spotter het hoogste woord voerde, maar soms ook de muzen voorzaten; *mousikon kai liton deipnon*, — volgens Riemer: ein philosophisches und frugales Mal, wobey die Musen präsidiren.

2) Hiermede overeenstemmende is de inhoud van II Kr. XXXIV en XXXV.

men vermeldt der afgoden, wier dienst hij verstoorde, waaruit blijkt, dat de afgoderij, waaraan Salomo zich schuldig had gemaakt, zich had staande gehouden tot in zijne dagen. (XXIII : 13) Niet minder bedroevend is hetgeen wij lezen in vs. 7. De tegennatuurlijke ontucht, welke hier genoemd wordt, werd reeds in de dagen van Rehabeam gepleegd, (I Kon. XIV : 24) en niettegenstaande Asa er zich op toelegde om dien gruwel uit te roeijen, (I Kon. XV : 12), vinden wij van Josaphat opgeteekend dat hij deze ergernis verder opruimde, daar 't zijnen vader niet gelukt was die geheel te verdrijven (I Kon. XXII : 47). Het kwaad was echter door deze maatregelen wel gestuit, maar niet uitgeroeid, zooals blijkt uit de woorden in vers 7.

Wat wij daarenboven nog vinden van hetgeen de vrouwen bezighield, voltooit de afschuwelijke schildering, die ons het zedelijk verval in zijne diepte doet aanschouwen. Wijzen de mededeelingen omtrent bosschen en hoogten en groene boomen ¹⁾ op het plegen van ontucht, die de afgoderij steeds vergezelt, het weven van huisjes ²⁾ voor het bosch had ook geene andere bedoeling dan deze, om tot het plegen van ontucht uit te noodigen, en dit gemakkelijk of uitlokkend te maken. Immers het woord *bosch* wijst op de dienst der Venus van de Sidoniërs, de Aschera ook Astharoth genoemd. (Verg. bl. 88.) Dat de wijn uit de velden van Sodom zijnen naam als vurig drakenvenijn en heet adderenvergif ook bij deze schandelijkheden handhaafde, en bewees dien naam volkomen te verdienen, wie zou daaraan kunnen twijfelen?

Verwonderen kan 't dus niet dat aan Josia in den naam des Heeren werd geboodschapt, dat het kwaad zeer zeker zal komen en de verwoesting niet zal uitblijven, doch dat hij tot zijne vaderen zal verzameld worden, en zijn stof

1) Vergelijk: Het derde aanhangsel aan Daniel: nam, De Historie van Susanna vs. 54 en vs. 58. Zie ook Jer. II : 20.

2) De St. Vert. heeft hier de geheel overtoellige inlassching [beeld van het].

in vrede in het graf zal worden neêrgelegd, zoodat zijne oogen de verwoesting niet zullen aanschouwen, (II Kon. XXII : 20) en waar wij in Jer. XXII : 10 waarschijnlijk eenige regelen lezen uit den klaagzang, dien de Propheet bij het afsterven van Josia ontboezemde, (II Kron. XXXV : 25) kan 't ons niet bevreemden dat hij uitroept: „Weent niet over den doode, en beklaagt hem niet!”

De zoon van Josia, die hem opvolgde, werd afgezet en gevankelijk weggevoerd ¹⁾ naar Egypte, en zijn kleinzoon naar Babel ²⁾ terwijl na verloop van drie maanden en tien dagen ook zijn zoon naar Babel werd gebracht en zijn broeder Zedekia op den troon werd geplaatst. „Weent vrij over dien, die weggegaan is; want hij zal nimmer meer wederkeeren, dat hij het land zijner geboorte zie.” ³⁾ Zoo jammert de Propheet, die zijn vaderland meer dan zich zelf bemint, en terwijl hij die jammerklagt uitspreekt, rijzen voor zijn betraand oog de beelden der zonde van Juda's koningen; hij ziet de weelderige paleizen, hoort het geroep der werklieden, die tot God schreijen om hun loon, en bloedvergieten, verdrukken, overlast aandoen, alles trekt voorbij zijn' geest, en als bron en toppunt van die gruwelen aanschouwt hij de onverzadelijke *genotzucht*, (St. Vert. gierigheid) waaraan *oog* en *hart* zich hebben overgegeven. (vs. 37). ⁴⁾

1) II Kon. XXIII : 30—34. Pharao Necho nam Joahaz mede naar Egypte al waar hij stierf.

2) II Kon. XXIV : 15. Zoo voerde hij (Nebukadnezar) Jojachin weg naar Babel enz.

3) In Jer. XXII : 11 wordt de zoon van Josia, koning van Juda—Sallum genoemd. Zeer waarschijnlijk is deze naam eene toevoeging of bijvoeging aan den naam Joahaz, ná de geruststellende verzekering door den Propheet dat Josia in vrede zal heengaan ter belooning zijner godsvrucht. Joahaz beteekent: God is houder = behouder d. i. die het bezit verleent, en Sallum wil zeggen: Vergelder, aan Joahaz toegevoegd ter herinnering aan de belofte van God. Verg. 1 Makk. II : 1—5. Het is *niet* waarschijnlijk dat met Sallum wordt bedoeld de vierde zoon van Josia. (I Kron. III : 15) daar deze niet heeft geregeerd.

4) Ook hier gebruiken de LXX het woord: pleonexia. Vergelijk bl. 27 de noot onder 1).

Het woord *genotzucht* zooals 't hier voorkomt, wijst dus op de meest weelderige levenswijze, die men kon bedenken; de wellustige dartelheid, die daarmede onafscheidelijk gepaard gaat, ja! bron en gevolg daarvan is, vond zeer zeker in den spotter een bondgenoot harer waardig, terwijl zij zich het bezit van oog en hart zoo zeer had verzekerd, dat er geen lust ontstaan kon tot bekeering, en zelfs de vrees voor de aangekondigde strafgerichten geene verandering kon te weeg brengen. Ook Zedekia wordt verzadigd met de vrucht zijner handelingen, (XXI : 14) en de heerlijkheid van Juda gaat onder in bloed en rook en vlammen! Van de armsten des lands mochten er eenigen achterblijven als wijngaardeniers en akkerlieden (II Kon. XXV : 12 en Jer. XXXIX : 10 en LII : 16,) maar het meerendeel werd gevankelijk weggevoerd en velen werden gedood. (vs. 11, vs. 20.)

De berigten, die uit de geschiedenis van die dagen tot ons zijn overgekomen, bevatten geene mededeelingen, waarin iets voorkomt over het wijngebruik en zijn invloed op het maatschappelijk leven; — wij zullen dus de schriften der profeten moeten raadplegen om te zien of deze ons daaromtrent inlichten.

Wij beginnen met Zephanja. De oordeelen, die hij aankondigt en de vooruitzigten van verlossing en bevrijding voor hen, die den Heer zullen zoeken, zijn geheel en al in overeenstemming met hetgeen vroegere profeten hebben gezegd. Wij mogen dus veilig vaststellen, dat de toestand van het zedelijk leven des volks niet verbeterd was.

Lezen wij, dat het vermogen, grootelijks door roof verkregen, ¹⁾ ten roof wordt overgegeven, en zullen hunne huizen, die zij door onrecht hebben verkregen en nog bezig zijn te bouwen, door verwoesting getroffen worden, dan staan deze oordeelen in verband met de zondige begeerte,

1) Vergelijk Jer. XXII : 13—17 en vs. 11, 12, met Zeph. I ; 1—3 en vs. 13.

waaraan zij hebben bot gevierd, — en zoo is ook de vermelding van den droesem, die aan afgetapt en wijn doet denken, eene herinnering aan hun buitensporig wijngenot; dáárom zullen zij wel wijngaarden planten, maar den wijn daarvan niet drinken (vs. 12, 13). De propheet spreekt niet van het eten van de vrucht des wijnstoks; daar denken de Beliaskinderen niet aan; zij kennen geen hooger genot dan drinken, — en zeker is de spotter een waardig dischgenoot bij den roover en den onregtvaardigen!

Terwijl Zephanja ook over Nineve het oordeel verkondigde, is de prophetie van Nahum daar geheel mede vervuld; en daar wij reeds in II Kron. XXXIII : 9 lezen, dat Juda en de inwoners van Jeruzalem erger deden dan de Heidenen, die de Heer voor het aangezicht der kinderen Israels had verdelgd, maken wij ons niet schuldig aan overdrijving als wij beweren dat het zedelijk peil van Israel niet hooger stond dan dat der inwoners van Nineve.

Van hen lezen wij nu, dat zij in elkander gevlochten zijn als doornen, welke voorstelling ons een beeld levert van de banden der zonde, (waaraan de doorn herinnert. Zie Gen. III : 18) die hen vereenigen en geketend hebben; en daarmee gepaard is hunne overgegevenheid aan het wijngenot, waardoor ze, als onbekeerlijke kinderen des toorns, door het vuur zullen verteerd worden. (vs. I : 10¹).

De prediking van den propheet Jona had dus slechts een oppervlakkige en voorbijgaande bekeering uitgewerkt. Zeer opmerkelijk zijn de woorden, die in hoofdstuk III : 11 voorkomen: „Ook zult gij dronken worden,”

1) De Hebr. tekst luidt: *uk sahvahm, seavim*: „daar zij met hun *sohv* (Zie bl. 10.) = *geurigen wijn*, doortrokken zijn. De LXX vertalen geheel anders. Zij zeggen: want zelfs zijn grondveste zal ontbloot worden, en zal verdaan worden als inéengewrongen struiken, en als verdroogd stroo.

De V. heeft: *sic convivium corum pariter potantium*, zoo is hun feest als (dat) der zwelgers of zuipers.

zoo spreekt de propheet, „gij zult u verbergen, ook zult gij eene sterkte zoeken van wege den vijand” en deze woorden zijn letterlijk vervuld geworden. Diodorus Siculus, die de inname beschrijft van Nineve door Arbaces, de Mediër en Belesis, de Babyloniër, verhaalt dat de Assyriërs, nadat zij eene overwinning hadden behaald op hunne belegeraars in de vlakke velden, zich zeer zorgeloos aan feestelijkheden en dronkenschap overgaven; de vijand kreeg daarvan kennis, overviel hen en na eene geduchte nederlaag, verjoeg hij allen die niet werden gedood of gevangen genomen, naar de sterkten der stad, die echter later werd ingenomen en verwoest. Hetzelfde lot zou Juda treffen; — ontkomen zou onmogelijk zijn; — ook zij, de inwoners van Jeruzalem, gaven zich zoo zorgeloos over aan losbandige genotzucht, bij wijn en ontucht, dat ze onvatbaar waren voor bekeering, en de strafgerigten hen onvermijdelijk moesten treffen.

De woorden van den propheet Habakuk dragen, naar 't mij voorkomt, den stempel, dat ze de uiting zijn van een diep bewogen gemoed. Het aanschouwen der ongerechtigheid grieft hem, en de zekerheid, dat de vijand zal opkomen, en de verwoesting zijne schreden zal kenmerken, ontzet hem, — en toch, te midden van al zijne smarten, vertroost en versterkt hem de gedachte dat de aarde vervuld zal worden met de kennis des Heeren gelijk de wateren den bodem der zee bedekken. (II : 14.) Maar de vijand zal zich verhoovaardigen, en zooals de visscher vertrouwt op zijn garen, zal hij zijne kracht eeren als zijn God, en deze verheffing zijns harten zal hem tot een' strik worden en een' val. En terwijl de propheet dit aanschouwt, rijst ook voor zijn zieners oog de bondgenoot en medgezel der trouweloosheid en der trotschheid — de wijn. (II : 15.) ¹⁾

I) Hebr. ve-aph ki hay yayin bogad: nu waarlijk de wijn is bedriegend

De zonden der vijanden en de overtredingen van zijn volk betwisten elkander beurtelings den voorrang voor zijn prophetischen blik, ¹⁾ en zoo vertoont zich aan zijn' geest een tooneel, dat hem met diepe smart vervult, niet alleen omdat het tooneel zelf hem pijnlijk aandoet, maar vooral ook omdat hij daarin eene der grootste belemmeringen erkent voor het spoedig aanbreken van de heerlijke dagen, waarin de aarde vervuld zal zijn met de kennis des Heeren (II : 14.) Immers, na het uitspreken dezer heugelijke belofte, ontsnapt hem aanstonds een wee! der jammerklagt, — en zie! opnieuw is 't de wijn, die hier weder optreedt als de bondgenoot van het rijk der duisternis, en die klagt — geregtvaardigd wordt zij slechts daardoor, dat door dat wee! wordt gewezen op een toestand, die het leven des volks kenmerkt en beheerscht. ²⁾ Herinnert het woord naaktheden aan de eerste vrucht, die de teug der bedwelming afwierp, het wijst tevens op de bedoeling van den schenker, dien het daardoor gemakkelijk zijn geweld kon plegen en zijn roof volvoeren; — maar hun

d. i. een bedrieger, een misleider. Henderson vertaalt: de *wijn* is een verrader," en in eene noot maakt hij de opmerking: „dat de propheet hier zinspeelt op de onmatigheid, waaraan de Babyloniers zich overgaven, lijdt geen twijfel." In het geval van Belsazar vinden wij een treffend bewijs voor het verleidend vermogen van den wijn. De wijn (d. w. z. de teug der bedwelming, die den naam draagt van wijn) wordt hier gebrandmerkt als een heimelijke roover. en in dezen karaktertrek van den wijn ligt de aanleiding tot de vergelijking met een trotschen sterken man (geber). Noemt Salomo de wijn een spotter, Habakuk betitelt hem als verrader of roover, en het is vergeefsche moeite om door allerlei schoone woorden en sophistische redeneeringen hem te zuiveren van dien blaam.

1) Opmerking verdient de uitdrukking: Kwade gierigheid, in II : 9 De LXX hebben hier: pleonexian kakeen d. i. eene begeerte naar overvloed, die van ongeoorloofde middelen gebruik maakt. Luther vertaalt: der da geizet zum Unglück seines Hauses. Segond: à celui qui amasse pour sa maison des gains iniques.

2) Verg. 5. „gij die uwe wijnflesch daarop voegt." „Gij, die hem uwen verhittenden (venijnachtigen) drank schenkt," is eene juistere vertaling. Het Hebr. heeft hier eene werkw. dat uit Khamar is gevormd Zie bl. 10 en de daar vermelde teksten.

loon zullen ze ontvangen, die godvergeten boosdoeners, en de Heer zal hun den beker zijner regterhand, den strafbeker der vergelding, doen ledigen: zoo zal hunne heerlijkheid tot schande worden, en de onbesneden voorhuid van hun onbekeerlijk gemoed worden aanschouwd, wanneer hun eigen uitbraaksel hunne goddelooze verheerlijking zal verontreinigen en bezoedelen.

Is 't wonder dat het gemoed van den proheet, in gestadige beweging gebragt door de tooneelen, die zich aan hem vertoonen, tot in zijne nieren is geschokt en ontroerd? Waar hij de vergelding voor de goddeloozen ziet naderen en tevens aan de redding denkt, die God voor de zijnen beschikt, troost het hem dat hij de benauwdheid niet zal aanschouwen, III : 16. Maar toch verwacht hij zware tijden berooving der kudden, ontblooting der stallen, misgewas der velden, vijkeboomen zonder vrucht, olijfbomen, die hunne vrucht afwerpen eer ze rijp is, en ook een wijnstok die geene vrucht zal dragen, — maar, niettegenstaande dit alles, zal hij van vreugde opspringen in den Heer, en zich verheugen in den God zijns heils! Zóó eindigen de woorden van Habakuk.

Wij zijn genaderd tot de woorden van Jeremia. Ook hij klaagt evenals de andere propheten over de ontrouw van het volk, en gebruikt in het IIe hoofdstuk, in vs. 21 hetzelfde beeld, dat wij bij den propheet Jesaja vinden in het Ve hoofdstuk, namelijk het beeld van den wijnstok. Wijst de keuze van het beeld op de voortreffelijkheid van de vrucht van den wijnstok dan is 't buiten kijf dat het ontheiligen van die vrucht eene goddeloosheid is van groote beteekenis, waarmede dan ook de afval van den waren God wordt vergeleken. De woorden „verbasterde ranken van een vreemden wijnstok” herinneren aan den wijnstok van Sodom, (Deut. XXXII : 32) zij geven tevens, als zinnebeeld van Israels afval, zeer duidelijk te verstaan

hoe de propheet denkt, neen! hoe God-zelf denkt, over de ontheiliging van het druivenbloed in een teug, die bedwelmt en benevelt.

Ook de woorden van den propheet Jeremia stellen ons altijd den afval van God voor als een geestelijke hoererij, waarmede die des lichaams steeds gepaard gaat. Daarin was Israel vóórgegaan, en Juda was Israel gevolgd, en had 't nog erger gemaakt in zijn' afwijking. (III : 11.) De woorden in Jer. III : 24 en 25, waar gesproken wordt van eene schaamte, die niet alleen schapen en runderen, maar ook de zonen en de dochteren heeft verslonden, herinneren nadrukkelijk aan de altaren, opgericht voor de vele afgoden, wier dienst hoofdzakelijk bestond in het onteeren des ligchaams, en die in hoofdst. XI : 13 en Hos. IX : 10 genoemd worden. Wordt door Hosea Baäl Peor afzonderlijk genoemd, de dienst der Melecheth en der Astharoth was niet minder gruwelijk, en zulke afwijkingen zijn onmogelijk zonder de hulp van den spotter. De offermaaltijden, aan de dooden gewijd, werden opgeluisterd door den offerwijn, een wijn, die den godvreezenden Israeliet een verfoeisel was, zooals blijkt uit de woorden van Esther: „uwe dienstmaagd, o Heer! heeft niet gegeten aan de tafel van Haman, noch den maaltijd des Konings verheerlijkt, noch gedronken van den offerwijn!” (aanhangel Esther. XIV : 17.)

De hartgrondige verslagenheid van den propheet ontboezemt zich telkens in allerlei jammerklagen over de strafgerigten, die hij ziet naderen, en die zeer zeker zullen komen, omdat het volk zoo onbekeerlijk is. Immers aan de kinderen reeds wordt 't geleerd hout op te lezen voor het vuur, dat de vaders ontsteken, om er de koeken op te bakken, welke de vrouwen gekneet hadden voor de koningin des hemels, die zij ook door door hunne drankoffers eeren en daarenboven ook aan andere goden aanbieden. (VII : 18.) Daarom dan ook zouden alle inwoners des lands, de koning niet uitgezonderd, evenmin als de priester en de

inwoner van Jeruzalem, eene prooi worden der dronkenschap. (XIII : 12, 13.) (verg. Jes. XXVIII : 7, 8.)

In het XVIe hoofdst. vs. 7 lezen wij van een troostbeker, waaruit gedronken werd bij het overlijden van vader of moeder. Zou dit gebruik zijn overgenomen van de volken, die Israel omringden, en in strijd zijn met de verklaring in Deut. XXVI : 14? ¹⁾ Zou in die dagen reeds de smart zijn weggespoeld door het bedwelmend vocht, en alzoo krachteloos zijn gemaakt het woord van den Prediker: „Het is beter te gaan in het klaaghuis, dan te gaan in het huis des maaltijds, want in hetzelfde is het einde aller menschen, en de levende legt het in zijn hart?!” Mijns inziens is deze opvatting of verklaring zeer gegrond, en in elk geval is de troostbeker de schakel, die den levenden met den dooden op zulk eene wijze zamenhoudt, dat zich de offeranden der dooden daaruit gereedelĳk laten afleiden of verklaren. (verg. Ps. CVI : 28.)

Door den propheet Jesaja wordt meermalen gewezen op het strafbare van het onmatig gebruik van wijn en sterken drank; uit zijne woorden blijkt het dat dit misbruik zich aanvankelijk openbaarde in het huiselijk en maatschappelijk leven; van lieverlede echter namen niet alleen de priesters deel aan die brasserĳen, (verg. Jes. LVI : 8—12) maar werd ook de dienst van Jehovah verdrongen door de vereering der afgoden, die steeds met zwelgerĳ gepaard ging. (zie Jes. LXV : 11) Het godsdienstig zedelijk leven daalde daardoor, natuurlijk, hoe langer hoe meer, en in de dagen van den propheet Jeremia was de afval zeer groot. Niet alleen toch zien wij uit

1) Gegeven tot eenen doode,” zou dan beteekenen tot verheerlijking van een doode; — eene verheerlijking die zich, naar het schijnt, bepaalde tot vader of moeder; aan Ezechiël wordt verboden eenig rouwbetoon te bedrijven bij het verlies zijner vrouw, en hoewel daar wordt genoemd: het eten van der lieden brood, (XXIV : 17) hetwelk waarschijnlijk te kennen geeft dat de rouwklagende, ongeschikt in zijne droefheid om in het bereiden zijner spijs te voorzien, van zijne vrienden het noodige voedsel ontving, wordt de troostbeker daar niet genoemd.

hetgeen hier boven reeds is medegedeeld over de dienst van de Melecheth hoezeer het volksleven daardoor was vergiftigd, en de dienst van den Heer verdrongen, maar hetgeen wij op andere plaatsen lezen leert ons dat bijna ieder huisgezin daarmede was besmet, (Zie XIX : 13, XXXII : 29, XLIV : 17, 18, 19, 25,) en de Joden zelfs zóó verdwaasd waren dat zij de vroeger genoten welvaart aanmerkten als eene vrucht van hunne zonde.

De vergelding moet dan ook eindelijk komen, en nu is opnieuw de beker, die getuige is geweest van hunne goddeloosheid en wiens bedwelmenden inhoud hunne schaamteloze overtredingen vergezelde, het zinnebeeld der oordeelen, die alles met verwoesting zullen slaan. Beginnende van Jeruzalem zal de beker, die gevuld is met den wijn van de grimmigheid des Heeren, door alle omliggende volken gesmaakt worden; zij zullen drinken en beven en dol worden, en spuwen en nedervallen,¹⁾ maar nu niet als de vrucht hunner zwelgerij, angst en vrees zal hen overvallen vanwege het zwaard, dat ze niet kunnen ontvlieden (XXV : 15—28.)²⁾

Bijzondere opmerking verdient wat wij in hoofdst. XXXV vinden over de Rechabieten. Volgens I Kron. II : 55

1). Verg. Jer. XLVIII : 25, 26., XLIX : 12, LI : 7 en Klaagl. IV : 2.

2). Onder de beloften, waarbij Israel herstelling wordt beloofd, lezen wij ook in hoofdst. XXXI : 5. Gij zult weder wijngaarden planten op de bergen van Samaria; de planters zullen planten en de vruchten genieten. De vrucht wordt hier voorgesteld als voedsel; en — als drank gedacht, als het voedende druivenbloed, dat zijne versterken kracht niet heeft verloren door gisting. (Verg. XXXII : 15).

In vers 12 lezen wij in de St. Vert. *most*. In het Hebr. staat: *tirosh*, de vrucht van den wijnstok, en *yitzhar*, olijf en boomgaardvrucht.

Hoe onjuist het is om maar altijd van *dronken* te spreken, blijkt ook nog uit Jer. XXXI : 14. Ik zal de ziel der priesters dronken maken met vettigheid. Hier wordt in 't Hebr. gebruikt het werkw. *rahvah* d. i. verzadigen; het woord door verzadigd vertaald is; *sah-ba* d. i. voldoen of tot bekoms toe genieten. Voor *rahvah* geven de IXX methuō en de V vertaalt: *inebriabo*. Zoo ook vs. 25. Voor 29 en 30 zie bl. 10. (Vergelijk Jer. XLVI : 10).

waren zij afstammelingen der Kenieten, en deze stamden af van den schoonvader van Mozes, Iethro of Hobab. (Rigt. I : 16) Zij woonden in vrede onder Israel en waren hunne bondgenooten. (Rigt. IV : 11. I Sam. XV : 6) Hoewel wij lezen van tenten, waarin de Kenieten woonden, ontmoeten wij hen toch ook in steden, zoo als blijkt uit I Sam. XXX : 29. De stam verdeelde zich in Hobabieten en Rechabieten. Beiden bestaan nog tot in onze dagen. In 1836 ontmoette Dr. Wolff den sheikh van den stam Hobab, die van de Rhechabieten sprak als van een' anderen tak van denzelfden stam. De vraag: wie Rechab, de vader van Jonadab was, is niet ligt te beantwoorden. Indien hij dezelfde is als die waarvan wij lezen in II Kon. X : 15, zou het gebod, dat de Rechabieten in afzondering houdt van het gewone maatschappelijke leven in de dagen van den propheet Jeremia, hun reeds voor ruim 200 jaren zijn gegeven. Mogelijk is 't echter dat dit gebod van later dagteekening is, maar in elk geval vinden wij daarin eene veroordeeling voor Israel en Juda, die de schande hunner goddeloosheid in een onbeneveld licht plaatst.

De propheet moest de Rechabieten uitnoodigen tot het gebruik van wijn. (vs. 5) En wat is hun antwoord; zij zeggen: „Wij zullen geen wijn drinken; want Jonadab, de zoon van Rechab, onze vader, heeft ons geboden, zeggende: Gijlieden zult geen wijn drinken, gij, noch uwe kinderen tot in eeuwigheid. Ook zult gij geen huis bouwen, noch zaad zaaijen, noch wijngaard planten, noch hebben, maar gij zult in tenten wonen al uwe dagen, opdat gij vele dagen leeft in het land, alwaar gij als vreemdeling verkeert”. (vs. 6 en 7.)

Uit de laatste zinsnede dezer woorden blijkt, dat de Rechabieten niet bij Israel waren ingelijfd, maar wandelden als de godvreezenden uit de kinderen Abrahams. „Opdat gij vele dagen leeft,” is het woord, dat wij dikwijls

ontmoeten, ter aansporing tot de onderhouding der geboden Gods. Het was alzoo Jonadabs bedoeling om zijne afstammelingen te vrijwaren tegen het gevaar van afval van God, en daartoe achtte hij noodig hen te verplichten om te wonen in tenten; zij moesten dus een zwervend herdersleven leiden, op landbouw of wijnteelt mogten zij zich niet toelleggen, zelfs geen wijngaard bezitten, en evenmin een huis bouwen. Het wonen in dorp of stad was hun des ontzegd, waarom? — omdat Jonadab de vrees koesterde, dat het aanhoudend gezellig verkeer met stedelingen of dorpbewoners te verleidelijk voor hen mogt zijn, en zij mede afgetrokken zouden worden in den afval, en afgoderij zouden leeren plegen. Om nu zeker te zijn dat zijne bedoeling niet nog te eeniger tijd zoude verijdeld worden, ontzegt hij hun het gebruik van *wijn*. Toelichting of opheldering is tamelijk overbodig. Dit gebod van den vader, die bezorgd is voor het tijdelijk en eeuwig heil zijner kinderen, plaatst den wijn aan het hoofd van den invloed, die de zedelijkheid van het volk ondermijnde, en het volk zelf is, in zijne oogen, zóó zeer verdorven, dat hij elke aanraking daarvan met zijn geslacht zoo veel mogelijk, wil voorkomen. Daarom maakt hij elke zamenwoning onmogelijk, opdat zij niet zouden worden aangestoken door de besmettende pest, die overal van het volk uitging! Kán het erger? Is een strengere veroordeeling mogelijk?

Het oordeel over Juda kon niet uitblijven. Zij weigerden zich te bekeeren van hunne afgoderijen, ontuchtigheden en brasserijen, en werden alzoo overgegeven in de handen hunner vijanden, die hen gevankelijk weggevoerden naar Babel.

De klaagtoon, die de propheet Jeremia ons laat hooren over de oordeelen, die over het volk Israels zijn uitgestort vervullen ons met smart en weemoed. Maar ook zelfs in zijne klagt kan hij zich niet losmaken van de herinnering aan de eerste en voornaamste aanleiding tot den val, — de wijn, de bondgenoot der afgoderij,

de metgezel der ontucht. Hij gedenkt de wijnpers, maar niet getreden door zingende druiventreders, ook niet door dartele en wulpsche danseressen, — neen! hij ziet den Heer, die de wijnpers treedt Zijns toorns, en der dochter Juda's de vergelding harer trouwloosheid op haar hoofd doet nederkomen. (Klaagl. I : 15). En als in het IIe hoofdst. de klaagtoon over de verwoesting zamensmelt met den smartkreet der belegering, plaatsen zich de wanhopige moeders voor zijnen geest, en hij ziet nogmaals hoe kind en zuigeling versmachten, en te vergeefs koorn en wijn begeeren, (II : 12.) ¹⁾ En wat hem zelf betreft, — de Heer heeft hem vervuld met bitterheid en verzadigd met alsem. (III : 15.) ²⁾ Zoo is dan ook Juda's heerlijkheid ondergegaan, en zijn naam uit den rij der Koningrijken weggenomen.

Schande heeft de kinderen Abrahams overdekt, en met schaamte moeten zij terug zien op de vervlogen dagen en jaren, waarin zij die schaamte hebben verheerlijkt, waardoor deze schande hen heeft getroffen.

Dat het genot van het ontheiligde druivenbloed bij dit

1) De Hebr. tekst heeft hier yayin. Waarschijnlijk zal in deze plaats yayin gelijke beteekenis hebben met tirosh. Iets dergelijks vinden wij in Jer. XL : 10 en 12, waar de V. in vs. 10 vertaald: vindemiam, vrucht van den wijnstok, doch, zichzelf ongelijk in vs. 12, vinum-wijn te lezen geeft. Indien hier aan *wijn* moet gedacht worden, wijst dit woord op een toestand van overgeërfde drankzucht: een toestand zeker niet onmogelijk in die dagen, maar dien wij toch liefst als uitzondering willen beschouwen.

2) Ook in deze plaats heeft de St. Vert. dronken gemaakt. Nu is 't zeer zeker dat de Heer zijn propheet niet dronken zal maken. (Verg. het gezegde over Jer. XXXI : 14 bl. 11 in de noot.) Door het woord *alsem* kan bedoeld zijn eene bereiding van het druivenbloed met zekere kruiden. In zijne „Reizen in Oostenrijk”, spreekt J. G. Kohl over alsem-wijn, en zegt daarvan het volgende: „Op den berg Badatschon, ten noorden van het Platten-meer wordt eene soort wijn bereid, door het druivensap te koken met zekere kruiden; deze wijn draagt den naam van: „Badatschonsche alsem” en wordt even hoog geacht als in Hongarije de „Tokay er Essence”. Ook deze wordt bereid door het koken van het druivenbloed met zekere soort kruiden. Op dezelfde wijze doet men met de uitgezochte Schomlan-druiven, om de Schomlan-alsem” te verkrijgen. (P. 374 London, 1845.)

alles eene hoofdrol vervulde, is niet twijfelachtig. Mogt iemand de waarheid dezer bewering betwijfelen, dan is het gebod, aan de Rechabieten gegeven, meer dan voldoende om allen twijfel weg te nemen. De onverzadelijke dorst naar de ontheiligde heerlijke gave Gods heeft zich gewroken in de verdierlijking van geheel het volk, waarin zich Gods toorn heeft geopenbaard. (Rom. I : 18—32.)

De woorden van den propheet Ezechiël zijn voor ons onderzoek in zooverre niet belangrijk als zij geene berigten of mededeelingen bevatten, die een nieuw licht ontsteken. Hij bevestigt door zijne redenen wat ook de propheten, die vóór hem en gelijktijdig met hem getuigden, nam. de diepe en zware val van het volk, en kondigt van het 32e tot het 35e vers in hoofdst. XXIV, ook onder het beeld van een beker, de verwoesting aan, waaraan het volk zal worden prijsgegeven, doch in de laatste hoofdstukken zijner prophetiën spreekt ook déze propheet de hoop uit eener heerlijke herstelling.

In den propheet Daniël leeren wij iemand kennen, wiens opregte vreeze-Gods eerbied afdwingt, terwijl de moed, dien hij later betoont, om liever alles, ja! zelfs zijn leven, te verliezen dan de gunst des Heeren te verbeuren, onze bewondering opwekt.

Reeds bij den aanvang zijner loopbaan wordt zijne trouw aan de voorschriften der wet op eene zware proef gesteld. Daar de deelen van de spijze des konings, die hem en zijne gezellen werden toegedacht, evenzeer als de wijn van des konings drank, (I : 5,) hem onrein waren, besloot hij daarvan niet te gebruiken, opdat hij zich niet ontreinigde. (vs. 8.) Hetzij dat die spijzen op zoodanige wijze werden toe bereid, dat ze hem daardoor onrein waren, of dat ze door eenige toewijding aan Bel, den afgod van Babel, on-

heilig waren geworden, hij achtte zich verplicht niet daarvan te nuttigen, en zoo ook wilde hij niet drinken van des konings drank.¹⁾

Melzar, dien de overste der kamerlingen gesteld had over Daniël en zijne gezellen, besloot gehoor te geven aan zijn verzoek. Gedurende de tien dagen, waarin zij zich voedden met het gezaaide, en slechts water dronken, (vs. 12) waren allen niet slechts gezond gebleven, maar zij overtroffen in schoonheid van kleur en frischheid van vleesch, al de andere jongelingen, die de stukken van de spijs des konings hadden genoten. (vs. 15.) Hierdoor verkrijgt Melzar de vrijmoedigheid om Daniël en zijne gezellen te ontheffen van het voorschrift des konings (vs. 5.) en hij zette hun niets anders voor als alleen het gezaaide, (dus brood, ongerezen, en groenten, of ook de vruchten tot het gezaaide behoorden, blijkt niet) en hun drank bleef: het water.

Toen hij later, geëerd door zijnen Vorst, als hooggeplaatst ambtenaar, een eigen paleis bewoonde, en zijne spijs voor zich liet bereiden zoo als 't hem goeddacht, keerde hij terug tot de wijze van voeding, die gebruikelijk was onder de godvruchtige Joden. Dit blijkt uit hoofdst. X : 3. „Begeerlijke spijs at ik niet, en vleesch of wijn kwam niet in mijnen mond,” — Worden wij door de woorden: „Begeerlijke spijs” geregtigd om daaronder te verstaan een of andere schotel, die als eene lekkernij werd beschouwd, en dus, waarschijnlijk niet altijd op zijne tafel werd gevonden, dan volgt daaruit dat het vleesch ook niet tot het dagelijksch voedsel behoorde, en de wijn evenmin. Dat de wijn, dien

1). Uit hetgeen hieromtrent reeds vroeger is medegedeeld uit het boek Tobias en Judith en aanh. Esther, en naar hetgeen blijkt uit Hosea IX : 3, zou men kunnen besluiten, dat de onreinheid in de bereiding moet gezocht worden. De wijn waarvan hier sprake is, was natuurlijk onrein.

Daniel dronk, druivenbloed, reine wijn was, zal wel geen betoog behoeven. ')

Wat het boek Esther betreft, daarin vinden wij de vermelding van een zeer opmerkelijk gebod, dat getuigt van een goeden zin in Ahasveros; — dit gebod namelijk: „dat men niemand dwingen zoude, met betrekking tot het drinken; want alzoo had de Koning vastelijk bevolen, aan alle grooten zijns huizes, dat zij doen zouden, naar den wil van een' iegelijk.” (I : 8.) en daardoor werd bij den maaltijd de gelegenheid tot matigheid verzekerd.

De geschiedenis van Haman heeft voor ons onderzoek geene beteekenis. De bepaling van Mordechai dat de vernietiging van Hamans raadslag jaarlijks op den der tienden dag der twaalfde maand en vervolgens (Hoofdst. IX : 26—32.) zoude gevierd worden door de Joden als de dagen Purim, geeft den schrijvers van The Temperance Bible-Commentary aanleiding tot de volgende mededeelingen. „Het Purimfeest leverde het aanschouwelijk bewijs dat deze feestdagen voor menig huisgezin de bron van vreugde belemmerden om die van zorg en verdriet wijd te openen. De verspreide Joden onzer dagen worden over 't algemeen geroemd om hunne ingetogenheid, wat betreft het gebruik van bedwelmende dranken, maar dat het vieren van het Purimfeest hun' goeden naam in dezen niet bevestigt, en dit feest zelfs in de Heilige Stad op onheilige wijze werd doorgebracht, blijkt uit de volgende anekdoten, medegedeeld, door een onderwijzer aan de Engelsche school te Jeruzalem. Aan een meisje werd gevraagd waarom, zij op het Purimfeest de school niet zou kunnen bezoeken, zooals zij had opgegeven, en zij ant-

1) Over hetgeen wij lezen in hoofdst. V : 1—30 behoeven we hier niet te spreken, omdat dit alles buiten het volksleven der Joden staat. Met dit hoofdstuk, kan Jes. XXI : 5 en vervolgens vergeleken worden.

woorde, in alle onnoozelheid: „Wel! dan zijn wij allen dronken!” Gaarne zouden wij ons troosten met de gedachte dat zij zich grammaticaal vergiste en den passiven vorm bezigde in plaats van den activen. (De schrijvers bedoelen welligt dat zij mocht gemeend hebben: „dan drinken wij allen tot verzadiging.”) Maar deze onderstelling wordt ons onmogelijk gemaakt door de herinnering aan hetgeen de oude Rabbijnen dienaangaande voorschrijven: „Op dit feest is een ieder verplicht zooveel spijs te eten, en wijn te drinken . . . totdat hij beschonken is, en door dronkenschap overmeesterd in slaap valt.” (Hillkoth Megillah CII, 5). De Talmud stemt op fol. 7 hiermede volkomen overeen: „Men is er toe gehouden om op het Purimfeest zich aan wijn zóó dronken te drinken, dat men geen onderscheid meer kan maken tusschen: gevloekt is Haman en gezegend is Mordechaï.” Daarenboven wordt het volgende nog daaraan toegevoegd. Rabba en Rabbi Zira vierden tezamen hun Purimfeest. Toen Rabba dronken was doodde hij Rabbi Zira. Op den volgende dag had hij groot berouw en smeekte om vergeving, en ziet Zira werd weder levend. In het volgende jaar noodigde Rabba, Rabbi Zira uit om het Purimfeest weder met hem te vieren; maar hij antwoordde: „Wonderen gebeuren niet iederen dag.”

Welk eene bedroevende tegenstelling met het gebod van den Heidenschen koning!

Het boek Ezra bevat niets wat betrekking heeft op het wijngebruik in het volksleven. In hoofdst. VI : 9 en VII : 22 wordt de wijn vermeld met het Chaldeeysche woord *Khamar* gelijk aan het Hebr. *Khemer*. (Zie bl. 10 en 11.)

Blijkt uit Ezra X : 6 dat het water als drank bij de godvreezende Israelieten de eereplaats innam, de woorden in Neh. IV : 23 bevestigen de hooge achting, die zij voor dien drank koesterden, en die zich, naar het schijnt,

daárop vooral ook grondde, dat God aan het volk in de woestijn *water* schonk om hunnen dorst te lesschen, (IX : 15 en 20) en 't aan de Ammonieten en Moabieten tot een voortdurend verwijt wordt herinnerd, dat ze de kinderen Israels niet met *water* waren tegemoet gekomen, (XIII : 2).

Als een onvermijdelijk gevolg van het verbouwen en herstellen van Jeruzalem's muren, kon de noodige tijd niet gevonden worden voor akkerbouw en boomkweken; hieruit ontstond schaarschte van levensmiddelen en verhooging der prijzen. De meer gegoeden, in stede van de voorschriften der Wet op te volgen, lieten zich door hunne hebzucht verleiden, en verdrukten hunne broederen. Van daar de klagt, die wij in het V^e hoofdstuk lezen, over het verpanden ook van de wijngaarden, (vs. 3) en de beraadslaging van Nehemia met de edelen en de oversten om alles terug te geven, en daarenboven het honderdste deel ook van de vrucht van den wijnstok. (Hebr. tirosh vs. 11.) Plaatst Nehemia tegenover de inhaligheid der landvoogden, die vóór hem het volk hadden bestuurd, (vs. 15) zijn onbaatzuchtig gedrag, (vs. 14) zijn verrigten arbeid, enz. hij herinnert er tevens aan (vs. 17 en 18) voor hoevelen zijner landgenooten en van de hen omringende volken hij dagelijks de tafel liet bereiden, en spreekt daarbij ook van wijn. De Hebr.-tekst bedoelt allerlei of velerlei soorten van wijn. Berigten omtrent die velerlei soorten komen niet voor in de boeken van den Hebr.-Kanon. In de Apokriefe boeken vinden wij daarvan iets vermeld, in het IIIe boek der Makkabeën, in hoofdst. V : 1, 5, 30. Uit hetgeen wij daar lezen (verg. I Makk. VI : 34) blijkt dat de wijn gemengd of bereid werd door de toevoeging van allerlei kruiden, vooral door wierook, en dat ook in de niet-vermengde wijnsoorten eene groote verscheidenheid werd gevonden, terwijl de werking van die alzoo toebe-reide wijnen zeer sterk blijkt te zijn.¹⁾

1) Het is een onbetwistbaar bewezen daadzaak, dat in de oude tijden de

Dat de wijnsoorten, waarop Nehemia zijne gasten ont-haalde niet tot de bedwelmende behoorden, kan zonder gevaar voor misleiding ondersteld worden; zijne hooge achting voor het water is ons daarvoor borg ¹⁾). Daarenboven blijkt uit hoofdstuk VIII : 11, dat de gedachte aan bedwelmend vocht verre van hem was. „Gaaf, eet het vette (der nieren van tarwe, Deut. XXXII : 14)

wijn op zeer verschillende wijzen werd bereid, — en dit verschil in de bereiding bepaalde ook zijne hoedanigheid en zijne werking. Hoewel Plinius niet kan optreden als een beschrijver der Oostersche gewoonten, die vijf honderd jaren vóór hem bestonden, hij bevestigt dat in zijne dagen honderd vijf en negentig verschillende wijnsoorten werden gevonden, en dat dit aantal zeker verdubbeld zou kunnen worden, indien men alle kleine verschillen in reukening wilde brengen. Wij mogen dus veilig besluiten dat de „Kahl yayin” van Nehemiah ruim moet worden opgevat. Sommige wijnsoorten waren waarschijnlijk jong, andere oud, sommige zuiver, andere gemengd, eenige frisch van het vat, andere gekookt, sommige met water verdund, andere dik, eenige zoet als honig, andere dun en wrang. In elke landstreek bestond eene verschillende wijze van bereiding, en waarschijnlijk had elke wijnbouwer daarenboven nog iets eigenaardigs in de wijze van bereiding. (Noot uit The Temperance Bible Commentary.)

1) In The Temperance Bible Commentary wordt bij deze woorden het volgende opgemerkt: Eenige der wijnsoorten bij de ouden waren dik en overzoet als gelei, en moesten merkelyk met water verdund worden eer men ze kon drinken; andere, die de gewone vloeibaarheid bezaten, werden naar gelang de aard der druif dit vereischte met een mindere of meerdere hoeveelheid water vermengd, zoodat zij, indien er ook gisting had plaats gehad, toch een zeer gering bedwelmend vermogen bezaten, en slechts het gebruik eener zeer groote hoeveelheid dronkenschap kon veroorzaken. De stam van het Hebr. werkw. *mamtyggin* is *mathag* d.i. zuigen, inzuigen (de moedermelk) drinken en zoet zijn. Rev. B. Parsons teekent hierbij aan: „het is opmerkelyk dat de oude Britten een zoeten wijn kenden, die door de bewoners van Wales *meddyglyn*, door de Engelschen *metheglyn* wordt genoemd. Het woord *metheglyn* stamt af van *meteg* of *mettek* = zoet en *glyn* = lijmig, kleverig en geeft alzoo te kennen wat het wezenlyk is: een zoete strooperige drank. Het is duidelyk dat de Saxische *metheg* en het Walesche *meddyg* in het Hebreuwsche *mettek* hetzelfde woord is. Het woord werd bij de oude Britten gebruikt voor een drank bereid uit honig. Uit denzelfden wortel stamt af het Grieksche *methuô* en *methuskô* — vul-len met of tot verzadiging toe drinken van zoeten drank, en het Egyptische *meth* gaf evenzeer te kennen *vol*, zooals blijkt uit *metheris* de moeder God. (Verg. bl. 5.)

en drinkt het zoete, enz. Dit zoete wordt door LXX ook als zoete dranken opgevat en ook de V, spreekt van een honig-zoeten drank, waardoor de onderstelling van gegist vocht is uitgesloten. ¹⁾ Geheel het karakter der bijeenkomst én der feestviering sluit het denkbeeld aan bedwelming ten eenmale uit. (vs. 1—12.) Vermaand zijnde om alle rouwbetoon na te laten, gaat het volk dan ook heen om te eten en te drinken, en om deelen te zenden en groote blijdschap te maken. (vs. 13.)

Sedert den terugkeer uit de ballingschap kenmerkt zich het volkskarakter der Joden door eene sterke beslistheid in het aanhangen van hunnen God des heils, die zich openbaarde in nauwgezet volbrengen van de voorschriften der Wet, (X. vs. 37 Hebr. *tirosh ve-yitzhar* vrucht van den wijnstok en olijf- en boomgaard-vrucht, zoo ook in vs 39. XIII : 5, en vs 12.) met erkenning van de schuld hunner voorvaderen, die zich hadden afgekeerd van de geboden des Heeren. (verg. Hoofdst. IX en XIII : 15. en 23—27 en Esra IX en X.) Is daardoor alle afgoderij onmogelijk geworden, zoo zijn daarmede tevens verdwenen de ontuchtigheden, die de afgoderij steeds vergezelden, en is dan ook het gebruik van het gegiste druivenbloed een bijna doodenden slag toegebracht. Het vereeren der afgoden vertoonde in dat opzicht steeds hetzelfde karakter (verg. II Makk. VI : 4) en het was den godvruchtigen Joden tot groote vreugde den tempel van die onreinheid gezuiverd te zien. (X : 7.)

Lezen wij in III Makk. welke groote beproeving over de Joden kwam, wij vernemen tevens dat zij hunne verlossing vierden met groote vreugde. In de woorden van het besluit, deze verlossing jaarlijks feestelijk te herdenken,

2). Nehemia zou zeker niet hebben ingestemd met de woorden: Mit Wasser bleib mir ferne! en hij zou zeer zeker, evenmin als Ezra, gevaar hebben gezien in de water-en-melkkaraf voor de vorming van kloeke Schriftgeleerden; — ook de chocoladeketel, indien hij dien had gekend, zou hem geene vrees hebben aangejaagd.

door vreugdedagen niet in drinkerij en brasserij, maar om de verlossing, die hun van God geschied was, (VI : 32 en 33 VII : 17.) ligt ontegenzeggelijk opgesloten dat vroegere feestvieringen den stempel der Godsverheerlijking niet altijd vertoonden, (Verg. bl. 127 Purimfeest) en tevens vinden wij daarin het bewijs dat de wijn, die hun op last des konings gedurende zeven dagen werd verstrekt, ongegist druivensap is geweest. (vs 27) Trouwens een Egyptische konig gebruikte geen bedwelmenden wijn, (zie bl. 20) en onrein druivensap zouden deze Joden zeer zeker niet hebben gedronken. Waar hun godsdienstige en maatschappelijke vrijheid wordt verzekerd, vinden wij uitdrukkelijk vermeld: dat de Joden gebruiken mogen hunne eigene spijzen, (II Makk. XI : 31) d. w. z. de spijzen, die 't hun geoorloofd is te gebruiken, en toebereid op zoodanige wijze als hunne wetten dit vereischen. De spotter is uit het volksleven verdwenen, en blijft gewerd. Lezen wij vroeger de beschuldiging: „gij hebt den Nazareërs wijn te drinken gegeven,” (Amos II : 12) in den heiligen oorlog tegen hunne onderdrukkers, verwekken de godvruchtigen de Nazareërs, die hunne dagen vervuld hadden, (I Makk. III : 49.) overtuigd als zij waren, dat deze door hun geloofsvertrouwen gesterkt, met te meerder moed zouden strijden. Zelfs het gebruik van het druivenbloed werd, als niet van gevaar ontbloot, niet onvoorwaardelijk aanbevolen, zoo als blijkt uit het slot van het tweede Boek der Makkabeën: Want altijd wijn of water te drinken is niet vermakelijk, (St. Vert. is ongezond) maar somtijds wijn en somtijds water te drinken, dat is aangenaam, enz. (Luthersche vertaling); de St. V. spreekt van wijn met water gemengd. ¹⁾ (Verg. bl. 76, noot 1, en 99 en 100.)

1) Zach. X : 7, hun hart zal zich verblijden als (van) den *wijn*. Het woord *wijn* bedoelt hier het ongegist druivenbloed. Wij vinden dat ook in Ps. IV : 8 en Rigt. IX : 13 (waar in 't Hebr. tirosh staat) en Ps. CIV : 15. (Hebr. yayin) Zach. XII : 2, drinkschaal der zwijmeling. De

De woorden der Propheten Haggai en Zacharia, die onder het volk optraden bij het begin van den terugkeer uit Babel, spreken niet van den wijn d. w. z. van zijn gebruik in het dagelijks leven. Evenmin vinden wij dien-aangaande iets in de woorden van den laatsten der Propheten, Maleachi, die ongeveer honderd jaren later optrad. 1)

Wij hebben de boeken van den Hebreeuwschen Kanon ten einde gebragt, en ook een blik geslagen in de Apokriefe geschriften van het O. Testament, en moeten nu de vraag beantwoorden: „tot welke slotsommen heeft het onderzoek geleid?”

Naar 't mij voorkomt kan het antwoord geen ander zijn als dit: de oorspronkelijke, door God aan den mensch

bedoeling dezer uitdrukking is reeds vroeger besproken. [Zie bl. 60 tot 62.]

Mal. III : 11, bevat eene belofte van herstelling der zegeningen van den oogst, zooals wij die op andere plaatsen aantreffen en reeds besproken. Ook de wijnstok zal in dien zegen deelen.

1). Haggai I : 6, uit de woorden: gij eet, maar niet tot verzadiging, volgt dat: „gij drinkt, maar niet tot dronken worden toe” — geene andere beteekenis kan hebben als deze: drinken tot voldoening.

In vs. 11 *most*. In 't Hebr. staat *tirosh* d. i. vrucht van den wijnstok; ook hier worden koorn, druif, en olijf- en boomgaardvrucht naast elkander geplaatst. De belofte in Zacharia III : 10, het zitten onder den wijnstok en onder den vijgeboom, vinden wij als vervuld in I Makk. XIV : 12. Het kalme, huiselijke leven, in vrede en overvloed, wordt door deze woorden bedoeld. (Verg. bl. 67). Eene zeer eigenaardige en sterksprekende tegenstelling met de woorden, waarin de Propheten in de dagen van Israels afval aan hunne zwelgpartijen met *wijn* en aan hunne ontucht onder den groenen boom herinneren. Ook uit deze belofte blijkt dat de druif door God tot voeding was bestemd.

De woorden in Zach. IX : 15 worden op vele en zeer verschillende wijze vertaald. Ze zijn, wat ons onderzoek betreft, van ondergeschikte beteekenis en niet belangrijk; van meer gewigt is wat wij lezen in vs. 17. „Hoe groot zal zijn goed wezen en hoe groot zijne schoonheid! Het koorn zal de jongelingen en de vrucht van den wijnstok (*tirosh*, dus niet *most*) de jonkvrouwen voorspoedig doen groeien.” (niet *spreken*). Dus ook hier de druif als middel tot voeding.

geschonken drank, het water, werd door de godvruchtigen in Israel steeds zeer gewaardeerd. Als voedende drank werd de melk algemeen genoten en geacht. Het vocht der druif, in zijn natuurlijken toestand, als druivenbloed, werd mede gerekend tot Gods zegeningen te behooren, evenzeer als het oorspronkelijke, niet door gisting ontheiligde vruchtensap.

Als wijn en sterke drank, d. w. z. door gisting overgegaan in de magt der duisternis, hebben deze vochten eene ontzettend noodlottige rol gespeeld in het Israelietische volksleven, en als vrucht van en aanleiding tot afgoderij en de daarmee gepaarde zedeloosheden, het volk ontzenuwd en tot een beklagenswaardig diep verval gebracht.

Door de ballingschap tot bezinning en inkeer gekomen, is het gegist druivensap, hoewel niet geheel en al uit het volksleven verdwenen, toch erkend geworden in zijn waren aard van verleider en bedrieger, en uit eenige uitdrukkingen uit de Apokriefe boeken mogen wij besluiten, dat de godvruchtige Joden ook van het ongegist druivensap slechts een beperkt gebruik maakten, en het, op verschillende wijze toebereid, zijne plaats onder de voedingsmiddelen bleef behouden.

DE EVANGELIËN EN DE BRIEVEN.

Ter wille van de volledigheid is 't wenschelijk ook te onderzoeken wat de schriften des N. Testaments omtrent ons onderwerp bevatten, en terwijl wij ons daartoe neerzetten, rijst aanstonds de vraag in ons op: „waarom moest de wegbereider des Heeren, Johannes de Dooper, Nazireër zijn?

Was de toestand van het volk in de dagen der Rigteren van dien aard, dat God het noodig keurde den verlosser uit de onderdrukking tot Nazireër te heiligen, om daardoor te waarschuwen tegen de zwelgerij en de brasserij, die het zedelijk en godsdienstig leven met ondergang bedreigden, (zie bl. 44) nu was dit niet het geval. Dit blijkt duidelijk uit den verschillenden inhoud der eischen, die de Dooper aan de scharen stelt. Maar de Nazireër vertegenwoordigt het beginsel der vrijwillige toewijding aan de dienst des Heeren, eene toewijding, die zelfs niet terugdeinst voor het brengen van het gevraagde, onvermijdelijke offer om zich zelfs het genot van het geoorloofde en aangename te onzeggen, als God met minder niet kan gediend of verheerlijkt worden. En deze eisch der liefde Gods is daardoor met onuitwischbare letteren geplaatst boven den ingang in

het koninkrijk der hemelen. „Uw volk zal zeer *gewillig* zijn op den dag uwer heirkracht,” — dát zal het kenmerk zijn van de onderdanen van den waren Melchizedek, koning van Salem. (Ps. CX : 3. Hebr. VI : 20 VII : 1 en 2). Het optreden van Johannes de Dooper als Nazireër heeft déze beteekenis, en daardoor juist wordt de schaduwzijde van het toenmalige volksleven aangewezen. Zij, die geroepen waren om het volk vóór te gaan op den weg der godzaligheid, hielden hun hart verre van God, terwijl zij Hem naderden met de lippen, (Matth. XV : 8, 9) en onder den schijn van godzaligheid allerlei gruwelen pleegden, (Mark. XII : 38—40, Matth. XXIII : 14, 25, 27, 28) zich verdiepende in vele spitsvondige zifterijen als of deze zaken waren van het hoogste gewigt. (Matth. XXIII : 23) Verschilde de levenswijze der Phariseën in sommige opzigten willigt veel van die der Joden in de dagen van den propheet Jeremia, ook hun zou men met regt kunnen gevraagd hebben: „Zijt gij verlost om al deze gruwelen te doen?” (Jer. VII : 10.)

De Dooper herkent ze, en spreekt ze aan, met den naam, niet van geveinsden of blinde leidslieden, die de Heer hun geeft, maar met dien van adderengebroedsel. (Matth. III : 7). Zou deze zinspeling op Deut. XXXII : 33 en Spreuk. XXIII : 32 gedoeld hebben op brasserijen en zwelgerijen, waaraan zij zich in 't verborgen schuldig maakten, de Sadduceën evenzeer als de Pharizeën, zoodat ook van hen kon gezegd worden: hetgeen in 't verborgen door hen geschied, is te schandelijk om 't uit te spreken? (Eph. V : 12). Niemand meene dat deze bewering geen grond heeft; — waar de Heer hen vergelijkt met witgepleisterde graven, die er van buiten schoon uitzien, aantrekkelijk zelfs, maar van binnen gevuld zijn met doodsbeenderen en allerlei onreinheid, en daarop laat volgen dat ook zij vervuld zijn met geveindsheid en ongerechtigheid en hun drinkbeker vol is van onmatigheid, (Matth. XXII : 27, 28, 25) is het zeer geoorloofd te beweren dat de

spotter den toon aangeeft in hunne, voor het oog der wereld verborgen, brasserijen ¹⁾).

Blijkt het uit deze voorstelling dat de spotter de eereplaats in het volksleven had ingeboet, zoodat hij als bondgenoot van het rijk der duisternis, nog in 't verborgen slechts werd geëerd, uit hetgeen wij lezen in Matth. IX : 17 zien wij dat het ongegist druivensap met groote zorg werd behandeld, omdat men dien heerlijken, verfrisschenden en voedzamen drank op hoogen prijs stelde, en hem in ongeschonden toestand wilde houden en genieten. Men doet geen nieuwen wijn, zoo lezen wij daar, in oude lederen zakken, anders scheuren de zakken, en de wijn wordt uitgestort, en de zakken verderven; maar men doet nieuwen wijn in nieuwe (lederen) zakken, en beide te zamen worden behouden. (gelijkluidend zijn Mark. II : 22 en Luk. V : 37 en 38.)

De gewone uitleg dezer woorden komt hierop neder: men gebruikte de nieuwe lederen zakken, omdat zij bestand waren tegen de uitzetting door het koolzuur dat zich bij gisting ontwikkelt; doch deze verklaring is niet aannemelijk, want indien men gegist druivensap begeerde, werd het vocht uit de pers in een daaronder geplaatst vat (gr. trapoleenion. Lat. lacus) opgevangen, en zóó aan de gisting blootgesteld; daarenboven zou elke nieuwe lederzak, hoe stevig en sterk ook, voor de ontwikkelde gassen zijn bezweken, indien men zoo onnoozel mogt geweest zijn om daarvan de proef te nemen.

En die proef *was* genomen, in een sedert lang reeds vervlogen tijdperk. In Job XXXII : 19 lezen wij: Zie! mijn buik is als de wijn, (die) niet geopend is; gelijk

1) De Gr. tekst heeft hier: akrasia, — dat in dit geval gelijk staat met: akrateia en akratia, — welke woorden het tegendeel uitdrukken van: enkrateia, d. w. z.: zelfbeheersching. Waar nu de onbetoonde lust het woord voert heeft de spotter zeer zeker de begeerte naar *meer* opgewekt (verg. Spr. XXIII:29—35). Ook de woorden: boos en *overspelig* geslacht (Matth. XVI:4) herinneren aan toestanden in het O. Testament opgeteekend en beschreven, waaria de teug der bedwelming eene hoofdrol vervulde.

nieuwe lederen zakken zou hij bersten ¹⁾, d. w. z.: Zoo als nieuwe wijn die in gisting komt, de nieuwe lederen zakken doet bersten, waarin hij is besloten, zoo ook is mijne gemoedsbeweging zóó onwederstaanbaar, dat ik moet spreken; of met andere woorden: de spieren, die in mijn buik in verband staan met mijne ademhaling, persen mij om mijn gemoed in woorden lucht te geven ²⁾. Het is duidelijk dat de Heer hier denkt aan de maatregelen, welke in de dagen Zijner omwandeling op aarde werden genomen, om de gisting van het druivenvocht te voorkomen, door het nat door te zijgen en het alzo te ontdoen van een groot deel van zijne lijmachtige deelen, en het dan in lederzakken overtegieten met eene zwavelberooing; of door het vocht tot op het kookpunt te verhit-

1) Het boek Job is door mij buiten beschouwing gelaten, omdat het m. i. buiten het Israelietische volksleven staat, d. w. z. daartoe niet behoort en daarover geen licht verspreidt. Ook de inhoud van dit boek legt geene gunstige getuigenis af voor den invloed, dien het gegiste druivensap in het maatschappelijk leven uitoefent. Uit het eerste hoofdstuk toch blijkt dat Job vrees koestert voor het betamelijk, d. w. z. Godewaardig gedrag zijner kinderen, en dat het wijngebruik daarvan de oorzaak moet zijn ligt voor de hand. (I : 4, 13, 13.)

In hoofdst. XII : 25 lezen wij van een' dronkaard, die dwaalt, d. w. z. die niet zeker is van zijn weg, en hebben daarin het bewijs, dat in die dagen reeds dronkenschap, 't zij veroorzaakt door het gebruik van gegist druivenbloed of gegist vruchtensap, zóózeer tot het algemeen bekende behoorde, dat Job daaraan herinnert om zijne woorden op te helderen of toe te lichten.

Dat ook in die dagen het water de eer genoot om als de beste der dranken het eerst genoemd te worden, blijkt uit de woorden van Eliphaz (XXII : 7) en zoo zien wij dat de wijn in de dagen van Job en in het land, dat hij bewoonde dezelfde verraderlijke rol speelde, waardoor hij het volksleven in Israel vergiftigde, en het volk ten val bragt.

2) Thé Temperance Bible-commentary téekent hierbij het volgende aan: Het Hebr. *yayin* geeft hier te kennen druivensap, dat in gisting overgaat, en wordt door de LXX vertaald met *gleukos*, Symnachus heeft *oinos neos*, de V, *mustum* en de Targum: *khamar khadath*. De woorden in den tekst zijn eene bevestiging van de geweldige kracht van uitzetting van gas die zich door de gisting ontwikkelt, waardoor zelfs de hechtste vaten ('t zij uit huiden bereid of van hout met ijzeren hoepels) moeten bezwijken, indien men onverstandig genoeg zou geweest zijn het vocht daarin te doen. De

ten, waardoor alle gisting, waaraan het zou blootstaan, werd beteugeld, waarna het in lederzakken of andere vaten luchtdicht werd afgesloten. Het ligt voor de hand, dat voor het bereiken van dit doel de *wijnzakken zelve* geene aanleiding moesten kunnen geven tot gisting, en om daarvan zeker te zijn was 't noodig volstrekt nieuwe lederen zakken te gebruiken. Indien men oude, d. w. z. gebruikte lederen zakken daartoe zou gebezigd hebben, bestond het gevaar, dat eenig afgescheiden eiwit, dat aan de binnenzijde was vastgekleefd, door de werking der lucht in een soort deesem of gist (Hebr. seor) ware omgezet, of deze door langdurig gebruik in de hitte, scheuren of openingen hadden gekregen, waardoor de lucht onopgemerkt had kunnen binnen sluipen, en het vocht, daardoor in gisting gebragt, de lederen zak weldra zou hebben doen bersten, zoodat én de wijn én de lederenzak verloren zouden zijn gegaan; doch door den wijn over te schenken in volkomen nieuwe d. w. z. ongebruikte lederen-zakken, was er geen aanleiding tot gisting en werden dus beiden behouden. Uit de woorden in Luk. V : 39. „En niemand, die ouden (wijn) drinkt, begeert terstond nieuwen; want hij zegt: de oude is beter; wil men afleiden dat er wel degelijk sprake is van gegisten wijn; doch

overeenkomst tusschen de ontroering van het gemoed en de gisting van den wijn, is het punt van vergelijking; tenzij er eene opening kome is, in het eene geval, de gezondheid van het ligchaam in gevaar, en in het andere, het vochthoudend vat. „Hij zou bersten indien hij moest zwijgen,” is eene bekende spreekwijze ook bij ons. Zeer ten onregte wordt deze tekst aangehaald bij Matth. IX : 17. Eliphaz denkt aan druivenvocht dat in gisting overgaande, in nieuwe lederen zakken van de lucht wordt afgesloten, 't zij uit onachtzaamheid of uit onbekendheid met den toestand van den wijn; terwijl de Heer integendeel spreekt van nieuwen wijn, versch uitgeperst druivensap, *eer* er eenige gisting aanwezig is, juist ter voorkoming van gisting, waardoor én het vocht én de lederenzak verloren zouden zijn. De gangbare en ten onregte algemeen aangenomen uitleg brengt Christus in tegenspraak met Eliphaz door te bevestigen dat het druivenbloed in nieuwe lederzakken zou kunnen gisten, als deze luchtdicht zouden gesloten zijn, zonder enig gevaar voor de lederen zakken.

ook deze bewering houdt geen steek. De *ongegiste oude* wijn, door Mr. Wright ¹⁾ bereid, is veel sterker van smaak dan de nieuwe, zoodat ook in deze bereiding het verschil tusschen oud en nieuw evenzeer tot zijn regt komt. ²⁾

De inhoud der woorden, die wij hierboven bespraken, verplaatst ons in het volksleven, en geeft ons het regt om te beweren, dat niet het gegiste, maar het ongegiste druivensap de drank was, dien de Joden in die dagen gebruikten.

Doch ook het water had gewigtige beteekenis als drank. Dit leeren ons de woorden in Math. X : 42 en Mark. IX : 41, want ook zelfs de geringe hoeveelheid van een gevulden *beker* zal niet onopgemerkt blijven, waar die aan een der kleinen zal geschonken worden. Welligt moeten wij eenig gewigt hechten aan het woord *koud*; een' teug *koud* water was, en is toch ook nu nog, eene belangrijke weldaad in die warme streken voor een aanmechtigen reiziger; waaruit te meer duidelijk wordt dat de woorden van den Heer niet bedoe- len, dat het water als zoodanig eene gift is van geringe

1) Zie: Iets over de aarde en den mensch. Utrecht C. H. E. Breijer, bl. 45 46.

2) Bij deze woorden teekenen de schrijvers van The Temperance Bible-commentary het volgende aan: De geschiedenis levert het bewijs dat vele der oude wijnen, en daaronder de meest geachte, zich verdikten als of 't honig was en zeer zoet werden, waardoor 't noodzakelijk was dien zeer te verdunnen om ze te kunnen drinken. Aristoteles verzekert dat de arcadische wijnen zoo lijvig zijn, dat ze nagenoeg verdroogen in de geiten-huiden, en dat men de gewoonte had om ze los te krabben, en dat afschrafsel in water op te lossen. (Meteorolog. IV : 10.)

In de dagen van Plinius was de beroemde Opimian-wijn, twee eeuwen ná zijne bereiding, zoo dik als honig (Nat. Hist. XIV : 6.) Professor Donnavan zegt dienaangaande: Om den wijn zóó langen tijd in zijn natuurlijken staat te kunnen bewaren, werd het druivensap door de Romeinen verdikt, 't zij door onmiddellijke uitdamping in de open lucht of boven vuur, tot dat het dik en strooperig was geworden. (Dom. Econ. in Lardner's Cabinet cyclopaedia.)

beteekenis, maar dat Hij op de hoeveelheid, — slechts een beker vol, — de beteekenis legt.

Het is opmerkelijk en bedroevend dat betrekkelijk slechts weinigen het optreden van Johannes den Dooper en van den Heer juist begrepen. De Pharizeën wilden het niet begrijpen, (Matth. XVI : 1—4) en waarschijnlijk is 't de vrucht hunner boosaardigheid, die den Heer de klagt doet uitspreken: „Waarbij zal ik dit geslacht vergelijken?”

De leefwijze van Johannes, als een den Heer afgezonderde, kreten zij uit als een verschijnsel van bezetenheid; en den Heer, die geene uitzondering maakte op den gewonen regel, wilden zij brandmerken als huichelaar, die schijnbaar onberispelijk wandelde, maar in 't verborgen zich schuldig maakte aan dezelfde zonden, die hun geweten bezwaarden. Hij moest in de oogen der schare een vraat zijn en een wijnzuiper; en de erbarmende liefde, die Hij aan tollenaars en zondaren bewees, moest dienen om hunne aanklagt schijn van waarheid te geven, in dien zin namelijk alsof Hij hun medgezel en deelgenoot was.

Deze woorden, [Math. XI : 18, 19, Luk. VII : 33—35,] waarmede men den Heer prijs gaf aan de algemeene verachting, herinneren aan Spr. XXIII : 20, 21, en de wijn dáár bedoeld, is zeer zeker de teug der bedwelming. Dat in de beschuldiging, tegen den Heer uitgesproken, geen andere dan die teug wordt bedoeld, duldt geen twijfel. Immers er staat niet wijnzuiper, d. w. z. iemand, die eene groote hoeveelheid wijn inzwelgt, maar wijndrinker. Nu is 't duidelijk dat het drinken van druivenbloed niemand in verachting zou kunnen brengen; slechts het gebruiken van den teug der bedwelming, die sedert de ballingschap uit het leven der vromen was verwijderd, kon een' smaad brengen op den persoon, die zich daaraan schuldig maakte; om nu den invloed van de woorden, de daden en het leven van den Heer op de schare, zooveel mogelijk te verijdelen, schoot

hun niets anders over dan het volk deze lastering in te blazen ¹⁾

Waar wij in de Schriften van het O. T. meermalen bij gelijkenis lezen van een wijngaard, kan 't ons niet ver-

1) Het woord des Heeren in Matth. XV : 11. „Hetgeen den mond ingaat ontreinigt den mensch niet; maar hetgeen den mond uitgaat, dat ontreinigt den mensch“, wordt door velen aangemerkt als een vrijbrief of eene aanbeveling voor het gebruik van bedwelmende vocht. Omdat er van dit woord zulk een gebruik wordt gemaakt, is 't, m. i. noodig het volgende daartegenover te plaatsen.

Vooreerst; hier is geene sprake van eenige spijs of drank, maar van eten met ongewasschen handen. Indien nu ook de hand niet onberispelijk schoon zou zijn wanneer ze gebruikt wordt, om het eten in den mond te brengen, is dit geen bezwaar; zoo iets kan den mensch niet onrein maken.

Ten tweede. De Pharizeën spreken in vers. 2 van brood eten. De spijs, die zij noemen, is rein en kan dus niet onrein maken.

Ten derde: Als Israeliet, onder de bepalingen der Wet levende, was 't onmogelijk, dat de Heer door dit woord zou hebben kunnen bedoelen, de vrijheid te verkondigen om zonder onrein te worden alles te eten, wat gegeten kan worden. (Verg. Lev. XI : 1—47. In vs. 10, 11, 12, 13, 23, 41, wordt zelfs gezegd: zij zullen u een verfoeisel zijn; én vs. 42: zij *zijn* een verfoeisel; vs. 43 maakt nwe zielen niet verfoeijelijk, aan dat gij daaraan verontreinigd zoudt worden.) Hier, namelijk bij de Pharizeën, was sprake van eene inzetting der ouden.

De Heer brandmerkt die leer der ouden als eene plante, die de Vader niet heeft geplant, (vs. 13) en die zal worden uitgeroeid. Zoo ook zullen alle leerlingen, die ten onrechte op dit woord des Heeren gebouwd, worden uitgeroeid, en de blinde leidslieden ónzer dagen staan evenzeer als de Pharizeën van toen, aan het gevaar bloot, om met hunne volgelingen in de gracht te vallen.

Zoo beweren de onmatigen in het eten, dat 't geene zonde is zooveel mogelijk te verorberen, mits mits men maar zorg, dat er niets weder den mond uitgaat, (m. a. w. dat men niets uitbrake) — wánt, dát zou verontreinigen. Zit bij déze verkrachting van het woord des Heeren de vraatzucht voor, bij diegenen, die den teug der bedwelmings door dit woord geregtvaardigd achten, moge het zedelijk gevoel niet in die mate zijn uitgedoofd als bij de beschermers der vraatzucht, onbetoomde genotzucht beslist toch ook bij hen.

Welk een beklagenswaardige en verachtelijke moed bezielt een' ieder, die den Heer durft voorstellen als aanbevelende en beschermende het gebruik van vochten, die de booze hartstogten in den mensch ontketenen, en de diepte van zijn' val zoo jammerlijk openbaren. Waarlijk! Zij weten niet wat zij doen, en begrijpen niet hoezeer zij den Heilige Gods daardoor ontheiligen.

wonderen, dat wij ook in de boeken van het N. T. dit beeld terug vinden. In Matth. XXI : 33—41; Mark. XII : 1—9 en Luk. XX : 9—16 wordt van een' wijngaard gesproken, ook wordt de wijnpers genoemd; doch in de drie Evangelien zien wij dat het O. Testamentische spraakgebruik wordt gehandhaafd, want in allen wordt gesproken van de *vrucht* van den wijnstok, waaruit blijkt dat de druif, ook in die dagen nog, werd geacht te behooren tot de voedingsmiddelen, en dus ook het druivenbloed, als ongegist vocht, daaronder werd begrepen.

Het is méér dan waarschijnlijk, dat bij het eten en drinken in de dagen vóór den vloed, waarvan de Heer spreekt in Math. XXIV : 38, en Luk. XVII : 26—28, herinnerende aan zorgelooze overgave aan vleeschelijk genot, de teug der bedwelming niet heeft ontbroken, maar onjuist en onwaar is het dat het woord: dronken, zoo als wij dat in sommige plaatsen vinden, moet verstaan worden in den zin, dien wij daaraan hechten. Luther heeft dit erkend en hij vertaalt in Luk. XII : 45 (St. Vert. dronken te worden) sich voll zu saufen. Hij blijft daardoor trouw aan de oorspronkelijke beteekenis van méthuō, waarover wij vroeger reeds meermalen spraken. De woorden in Matth. XXIV ; 48, 49 krijgen, daardoor ook eene gewijzigde beteekenis, en doen dan even als die uit Lukas, hoofdzakelijk denken aan overmoedige brood-dronkenheid, die het gevolg is eener weelderige voeding, zooals wij die ook nu nog kunnen waarnemen bij de dienstknechten en de dienstmaagden van sommige aanzienlijke en hooggeplaatste personen.

Aan den teug der bedwelming denkt de Heer als Hij zijne jongeren waarschuwt, zeggende: „Wacht u, dat uwe harten niet te eeniger tijd bezwaard worden met brasserij. (Luk. XXI : 34). Het Grieksche woord „kraipalè” beteekent den roes, dien men zich drinkt, met de daaraan verbonden gevolgen van hoofdpijn en duizeligheid. Het woord: *bezwaard worden* verkrijgt daardoor zijne eigen-

aardig juiste beteekenis van zwaar en loom in de leden des ligchaams, ten gevolge van het drinken van benevelend vocht, waarbij dan nog komt de dronkenschap, d. w. z. het volop gebruiken van dat vocht, terwijl de zorgvuldigheden des levens eigenlijk beteekenen: de overleggingen om het leven toch vooral lekkerlijk te genieten.

Opmerkelijk is het dat in III Makk. VI : 33 dezelfde woorden, drinkerij en brasserij, gevonden worden, als eene tegenstelling van vreugdebetoon over de verlossing door God beschikt, eene heilige en geheiligde vreugde, bij welke de spotter, natuurlijk, niet werd toegelaten. Bestaat er nu geene reden om te onderstellen, dat de godvreezenden in Israel, in de dagen van 's Heeren omwandeling op aarde, tot andere gedachten waren gekomen, dan volgt daaruit dat op de bruiloft, die de Heer met zijne tegenwoordigheid eerde, (Johan. II : 1—11.) geen gegist druivensap is gedronken. Indien deze opmerking door de vertalers ware gemaakt, zouden zij den vorm van *methuô* (dat ook hier voorkomt) beter hebben begrepen, en zich zeker hebben gewacht om den Heer te vernederen tot een medgezel van beschonkenen niet alleen, maar door het verrigte wonder, de dronkenschap bevorderend; immers zou Hij, die zijne discipelen daartegen waarschuwt, dan bij zijn optreden het eerste wonder, dat Hij verrigt, dienstbaar maken aan het voldoen van de eischen eener onbehoorlijke en reeds te zeer gevoedde genotzucht. Segond schaamt zich niet om te vertalen: *après qu'on s'est enivré*, en Luther heeft: „wenn sie trünken worden sind.” (in vs. 10). De Engelsche vertaling: „and when men have well drunk” stemt overeen met onze St. vertaling: „wanneer men wél gedronken heeft.” — Tot welke slotsom moet men nu komen? Geeft *methuô* te kennen: drinken tot verzadiging toe, en dat is zijne beteekenis,¹⁾ dan zijn de gasten aan den brui-

1) Riemer heldert in zijn Gr. Duitsch Woordenb. de beteekenis van *methuô* op, door te zeggen: „getränk, wie wir ölgetränktes Papier sagen;”

loftsdisch bepaald dronken geweest, (volgens Segond en Luther) want niemand kan volop bedwelmend vocht gebruiken zonder dronken te worden; — óf men heeft tot verzadiging toe ongegist druivenbloed gedronken. In het eerstgestelde geval is de Heer een medgezel geweest der dronkaards, en waren in die dagen ook zelfs de fatsoenlijke, overigens zedelijke Joden van meening, dat een' bruilofspartij en dronken zijn bij elkander behoorden, (tout comme chez nous!) en dan heeft het wonder, dat de Heer heeft verrigt, gediend om hunne overdadige genotzucht aan te moedigen en hunne dronkenschap heeft Hij door dat wonder tot eene betamelijke daad gestempeld. Wij vinden deze opvatting afschuwelijk en gruwen daarvan. Wij zijn er van overtuigd, dat de Joden aan dien disch tot de godvreezenden in Israel behoorden, en zij zich wel zouden gewacht hebben voor den bedwelmenden teug, en zich nooit door het gebruik van een onheiligh vocht verontreinigd zullen hebben. Integendeel, — wanneer men tot verzadiging toe goeden wijn d. w. z. zeer smakelijk druivenbloed, had gedronken, werd een mindere soort opgezet, met een tweeledig doel; vooreerst, als eene waarschuwing tegen overdadig genot, en ten andere, om de lust tot overdadig genot, waar die mogt ontwaakt zijn, te breidelen en teleurtestellen, door den minder aangename smaak van het minder soort druivenbloed.

In dát licht moeten de woorden van den hofmeester beschouwd worden. (vs. 10) Indien men mogt goedvinden ze optevatten in de beteekenis, die men in ónze

overigens spreekt hij van: ungemischten Wein trinken, en wijst daarbij op methu, dat hij vertaalt door meth, ursprünglich aus Honig mit Wasser gebrannt. Of uit honig met water, een benevelend vocht kan verkregen worden, doet ter zake niet af, maar dat honig met water verdund, in zijn natuurlijken toestand geen bedwelmend vermogen bezit, maakt het noodzakelijk om *methu* dan slechts te mogen verstaan als, zich dronken drinken, als er geen' andere opvatting mogelijk is. Zie bl. 5.

dagen aan zulke woorden moet hechten, verlaagt men dit feest, dat de Heer door Zijne tegenwoordigheid heiligde, tot eene brasserij en drinkerij Zijns onwaardig niet alleen, maar ook geheel in strijd met den godsdienstzin der gasten. In stede van dronkenschap met het zegel der betamelijkheid te stempelen door het water in goeden wijn te herscheppen, werd daardoor op de heerlijkheid des Heeren opmerkzaam gemaakt, en de vrucht bleef niet uit: zijne discipelen geloofden in Hem.

Zou de vrucht des geloofs bij een dronkenmanspartij kunnen geboren worden? Onmogelijk. ¹⁾

Wij hopen later aan het hierboven gezegde nog een en ander toe te voegen, en keeren nu terug tot de volgorde, die wij een weinig hebben verbroken.

Wij zijn genaderd tot aan het laatste Paaschfeest, dat de Heer op aarde heeft beleefd. Vroeger reeds (zie bl. 22—24) hebben wij er op gewezen dat onze vertalingen ten onregte slechts spreken van ongezuurd brood; in den oorspronkelijken tekst wordt in Matth. XXVI : 17 ²⁾ gesproken van ongezuurde of ongedeesemde dingen in het algemeen, en worden dus de gedeesemde of gegiste dranken evenzeer uitgesloten als het gedeesemde brood.

De beker der dankzegging, dien de Heer zegende, was

1) In The Graphic 1874 Oct. 24. leest men het volgende: „Toen Alexander Dumas, de vader, een diner gaf aan de notabiliteiten van den handel, volgde hij eene eenigszins vreemde methode om het tijdstip te bepalen, wanneer de mindere wijn kon gediend worden. Bij den aanvang van het gastmaal liet hij door zijne bedienden den besten wijn opzetten, dan waren de hoofden nog helder. „Let nu goed op hetgeen gesproken wordt” zoo gelastte hij hun, „en zoodra er maar één der gasten is die zegt: „Ik ben een eerlijk man!” wees er dan zeker van dat hunne hoofden op hol zijn, en dan kunt ge den slechtsten bocht opzetten dien gij hebt”. In zulk gezelschap verwacht men onzen Heer niet.

2) In Mark. XIV : 1 lezen wij: Na twee dagen was het Pascha, hetwelk is (het feest) der ongezuurde dingen. In Luk. XXII : 1 staat: Het feest nu der ongezuurde dingen, dat Pascha wordt genoemd, naderde.

dus gevuld met druivenbloed; ¹⁾ de Heer spreekt dan ook (in de drie Evangelien) van: de vrucht des wijnstoks; en deze uitdrukking waarborgt ons dat het vocht ongegist was, indien het voorschrift omtrent het ongedeesende of ongegiste welligt geen vertrouwbaren waarborg, voor sommigen, mogt bevatten.

Maar een onwedersprekelijk bewijs levert daarboven het woord van Ap. Paulus, die den drinkbeker der daemonen plaatst tegenover den drinkbeker des Heeren en Zijn avondmaal, ²⁾ en zegt dat 't onmogelijk is om beiden deelachtig te zijn. Is de inhoud van den drinkbeker des Heeren de vertegenwoordiging van zijn bloed, d. w. z. van zijn leven; moet dat bloed noodzakelijk gedronken worden door ieder Adamskind om het verloren leven terug te erlangen, (Joan. VI : 53—56) dan is 't eene onmogelijkheid, dat het vocht in den beker iets anders zou kunnen zijn als reine wijn, druivenbloed, waarvan Mozes spreekt in Deut. XXXII : 14. Daarentegen herinnert de drinkbeker der daemonen aan den wijn uit Sodoms velden, het drakerenijn en addervergif, (vs. 32, 33) dat verhit en belust maakt met onheilige drift bij de offeranden der dooden, waarbij de schaamte schaamteloos wordt vertreden. (Ps. CVI : 28. Verg. Num. XXV : 1—3.)

Is uit hetgeen wij tot hiertoe vonden in de schriften des N. Testaments gebleken, dat de godvruchtige Joden waarschijnlijk nooit den gegisten, en met voorzigtigheid den reinen wijn genoten, wij bezitten daarenboven in het voorbeeld, dat ons de Heer ook in dezen gaf, eene zeer sterk sprekende vermaning tegen het gebruik van eenig bedwelmend vocht.

Stellen wij ons den Heer voor zoo als Hij daar, uitgeput en afgemat door foltering en bespottung, bij zijn

1). Matth. XXVI : 27—29. Mark. XIV : 23—25. Luk. XXII : 17—20,

2). I Kor. XI : 25—23. X : 16—21. — Verg. Baruch IV : 7.

kruis staat, om daarop te worden vastgenageld. Welligt vreezende dat hij onder hunne handen zou bezwijken, gaven zij Hem te drinken azijn of edik met gal gemengd, (Matth. XXVII : 34) of volgens Markus gemirreden wijn, maar Hij nam dien niet. (XV : 23.) De drank hier bedoeld was gegist druivensap, dat zuur was geworden; ¹⁾ deze drank bezat een opwekkend vermogen, voor de spierkracht van het ligchaam, en werkte tevens bedwelmend en beneveld op de geestvermogens. ²⁾ De Heer proefde dien teug, (vs. 34) erkende zijnen aard, en weigerde hem; Hij nam hem niet. (Mark. XV : 23.) De volle onbelemmerde heerschappij over zijne geestvermogens woog Hem zoo zwaar, achtte Hij zoo begeerlijk, ja! noodzakelijk, dat Hij liever de felle ligchaamssmartten der kruisiging in volle hevigheid wilde dulden, dan de helderheid van zijn geest, al was 't slechts eenigermate, zou willen missen. En, zoo verhoogd aan het kruishout, spreekt Hij zijne laatste woorden, zijne onvergetelijke kruiswoorden. Bijna bezweken door de pijn, die Hem foltert, en den dorst, die Hem kwelt, geeft de edikteug Hem nog zooveel

1) Oxos d. i. iets dat scherp van smaak is azijn zure wijn. Het woord door *gal* vertaald, wordt in 't Hebr. ook voor *alsem* gebezigd, daardoor wordt in 't algemeen bedoeld iets dat bitter smaakt — zooals ook de myrrhe, die door Markus wordt genoemd.

2) Bij de woorden uit Mark. XV : 23 teekent The Temp. Bib. Comm. het volgende aan: gemirreden wijn of wijn bereid of geurig, smakelijk gemaakt door myrrhe. Omtrent *smurna* of *myrrha* (van het Hebr. *mor*), zegt Robison in zijn N. Test. Lexicon „dat 't eene harsachtige zelfstandigheid is, die droppelsgewijze uit de schors van een kleinen doornachtigen boom vloeit, 't zij langs den natuurlijken weg of door insnijding. Deze struikachtige boom groeit in Arabië, maar vooral in Abissynië; deze druppels of tranen worden zeer spoedig hard, en leveren dan eene bittere welriekende gom, die door de oude volken zeer gewaardeerd werd. en als wierook en reukwerk werd gebruikt.” Omtrent dezen myrrh-boom is zelfs nu nog, zeer weinig bekend. In den Babylonischen Talmud wordt aan Rabbi Chusda het volgende toegeschreven. „Hem die ter dood wordt geleid, geve men een korrel myrrhe (of wierook) opgelost in een glas wijn, opdat hij den ernst van het oogenblik vergeet.” De historische zekerheid dezer bewering ligt echter in 't duister.

lafenis, dat Hij zijn geest met hoorbare stem in de handen des Vaders kan overgeven; en het hoofd buigende gaf Hij den geest, ¹⁾ én verlaat deze aarde als de waarachtige Nazireër, en daardoor tevens de Verlosser der menschheid.

Wij hebben opmerkzaam gemaakt op de waardering, die de wijn genoot in de dagen van 's Heeren omwandering op aarde. Naar 't mij voorkomt is 't zeer zeker dat het gegist druivenbloed uit het dagelijksche leven der Joden was verbannen, en slechts de Pharizeën, en wellicht ook de Sadduceën, in hunne heimelijke braspartijen den teug der bedwelming in eere hielden; den teug der onheiligheid, de waardige medgezel hunner onheilige maaltijden.

De juistheid mijner meening wordt m. i. bevestigd door hetgeen wij lezen in Joan XV, waar de Heer van zichzelf getuigt: „Ik ben de waarachtige wijnstok.” Op de beteekenis en de bedoeling dezer woorden heb ik reeds vroeger opmerkzaam gemaakt. (zie bl. 64 en verv.) Waar de Heer aan den wijnstok herinnert, moet de godvruchtige Israeliet zich eensklaps verplaatst gevoelen in de geschiedenis van zijn volk, en voor zijn geest plaatst zich onvermijdelijk al de zonde en al de ellende, die de wijn, als misbruikte vrucht van den wijnstok, over zijn volk en zijn land heeft gebracht. Treedt daarbij tevens voor zijn' geest de voorstelling van het druivenbloed, de reine wijn, die door den priester in het heilige werd gebracht, dan moet hem te meer beschaming en smart aangrijpen, als hij bedenkt hoe de instellingen van God, die het volk aan Zijne dienst moesten verbinden, door de macht van dat onheilige vocht werden vertreden. Indien nu dezelfde toestanden nog aanwezig waren geweest, zou

1) Matth. XXVII : 48—50. Mark. XV : 36—37. Luk. XXIII : 36—46. Joan. XIX : 28—30.

't den Heer onmogelijk zijn geworden dit beeld te gebruiken. Immers als men zich voorstelt dat de Heer in onze dagen optrad, zou Hij zich van dit beeld niet kunnen bedienen. De gedachte toch aan den wijnstok en aan den wijn, als zijne misbruikte vrucht, roept in ons op alles wat doet denken aan vervalsching, leugen, bedrog, zwelgerij, vuile taal, ontheiligende spot, ontucht, en wat dies meer zij; van alles wat onrein is, en waarvan de Apostel des Heeren zegt: 't zij onder u zelfs niet genoemd. (Eph. V : 3 en 4.) Doch nu de spotter, sedert de bittere les der ballingschap, uit het volksleven was verbannen, en het druivenbloed in de eer was hersteld, die het behoort te ontvangen, kon zich daaraan tegelijkertijd het denkbeeld of de voorstelling van volstrekte heiligheid verbinden; en door het vrucht dragen, waarvan de Heer spreekt, moest bij de discipelen de tegenstelling duidelijk worden van de vruchten der onheiligheid, die dood, verderf, schande en verachting, als een vuur des Heeren, hadden uitgegoten over de onvruchtbare, stinkende druiven-voortbrengende-ranken in de dagen der vaderen.

Maakten wij vroeger reeds de opmerking, dat in de dagen vóór 's Heeren omwandeling op aarde, het water in hooge achting stond,¹⁾ de Heer zelf heeft het water de hoogst mogelijke eereplaats aangewezen. Johannes de Dooper, ziende op het reinigend vermogen van het water, wijst daarop als het zinnebeeld der reiniging en heiliging, die de H. Geest zal schenken, met welken de Heer de Zijnen zal doopen, (Mattheus III : 11, Mark. I : 8, Luk. III : 16) maar de Heer wijst op het water als het zinnebeeld van zijn levensstroom, waardoor de wegstervende en bezwijkende menschheid zal behouden worden. (Joan III : 14, VII : 37—49) Waarlijk meerder eer kan het water niet ontvangen, en tevens wordt door

1) Zie bl. 131 en de noot.

deze onderscheiding het water erkend als de heilzaamste en noodzakelijkste drank voor ons lichamelijk leven

Wij meenen in ons goed recht te zijn, wanneer wij be-
weren, dat de zedelijke toestand der Joden, in die dagen,
zeer gunstig afsteekt bij dien der overige volken. Dat
het zedelijk gehalte bij deze volken tot een zeer laag
peil gezonken was, moet vooral worden toegeschreven
aan de dienst der afgoden, die overal gepaard ging met
overdadig genot, vooral van het onheilige druivenbloed.
De afkeer, dien Israel jegens de afgoderij en hare die-
naren steeds levendig hield, was hun een waarborg tegen
elke toenadering, ook tot hunne levenswijze; en waar een
zoon van Abraham de zijde koos der afgodendienaars, was
hij zijnen stamgenooten een gruwel geworden. Deze af-
scheiding, verwerping en uitbanning uit elke gemeen-
schap met de godvreezenden, zooals wij die elkens ont-
moeten in de boeken der Makkabeën, nam steeds toe in
beslistheid, waardoor, als natuurlijk gevolg, de gaping in
verschil van levenswijze ook gaandeweg wijder moest
worden ¹⁾. Daar de wijn den rol van verleider vervulde, nam
Israel zich natuurlijk in acht voor dien verleider, maar
nu, door de verkondiging van het Evangelie, in Jood
en Heiden weldra een nieuw schepsel optrad, (Eph.
II : 15) werd die afkeer van lieverlede opgeheven en
weggenomen. Deze nieuwe toestand was niet zonder
invloed op de leefwijze, gelijk wij later zien zullen.

Het Evangelie wordt eerst den Joden verkondigd. Op
den Pinksterdag daalt de Heilige Geest neder op de dis-
cipelen des Heeren; door dien Geest bezielde, ver-
kondigen zij in allerlei tongvallen de groote daden Gods.
(Hand. II.) Spotters veroorloven zich uit te roepen: „Zij
zijn vol *zoeten wijn!*” (vs. 13) en willen met deze woorden

1) Hoe sterk die afkeer was, blijkt uit de woorden van Matth. XVIII : 17.

de heilige geestvervoering stempelen tot een verschijnsel en eene vrucht der dronkenschap. De vreemdsoortige wijze van optreden, die wij in het O. T. vermeld vinden, waar gesproken wordt van propheteren, gaf dezen spotters eene welkomen aanleiding om die bewering uit te spreken, want ook Philo, die in die dagen leefde, meldt dat zelfs de meest nuchtere personen, als zij zich onder den invloed bevonden eener heilige bezieling soms den indruk gaven dat ze dronken waren. (Over Dronk. 136). Nu gebruiken die spotters voorbedachtelijk het woord *nieuwe* of *zoete wijn*, en plaatsen daardoor al de discipelen des Heeren in den rij der huichelaren. Immers nieuwe of zoete wijn is ongegist druivensap, en zelfs een overdadig gebruik van dien wijn kan niet benevelen; ¹⁾ bijgevolg is hunne woordkeuze zoo kwaadaardig mogelijk; zij wilden er mede zeggen: „dat zijn van die vromen, die zoo ingetogen leven, en van uit de hoogte op ons neerzien; daar staan ze nu, — dronken en wel, — dat is zeker van den nieuwen wijn, dien ze gedronken hebben!” daarmede bedoelende: „zij hebben zich te buiten gegaan aan het gegiste druivensap.” Indien ergens dan blijkt vooral hier hoezeer de Heilige Geest den Apostel Petrus bezielde. Van zijn opbruisend en opvliegend karakter zou men verwachten, dat hij die verachtelijke beschuldiging met eene alleszins verklaarbare heftigheid van zich zou werpen, en wij zien juist het tegendeel. Zeer bezadigd en op zeer waardige wijze beantwoordt hij de laaghartige verdacht-making. Door het woord *methuo*, dat wij in den Gr. tekst vinden, en waarvoor hij zeker Hebr. *Shakar* heeft gebezigd, (zie bl. 5,) laat hij 't onbeslist of zij bedoelen ver-

1) Gleukos. (glukus) Most, süsser, ungegornert oder eingekochter Wein; Sect. (gleukos, aol. betont, einerlei mit glukos von gilad, galokos, glakos.) Milch und Most sind süss, und den Most die *Milch* der Reben zu nennen ist für die Poesie jener Zeit so natürlich als für unsere das Blut der Reben. Riemer. Gr. D. Handw.buch.

zadigd met zoeten wijn of beschonken door het gebruik van gegist druivensap, maar hij ontzenuwt hunne beschuldiging in elk geval, door er op te wijzen dat 't eerst de derde ure van den dag is. ('s morgens 9 uur).

Zoo wordt dan bij de vestiging van het Koninkrijk der hemelen, bij de geestelijke geboorte der gemeente, het heilige terstond miskend, en door het slijk gesleurd; en welk voorwendsel grijpt de Booze aan om het heilige verachtelijk te maken? Hij gebruikt daartoe den naam van zijn ouden, beproefden bondgenoot, — *den wijn*, Waarlijk! ernstiger waarschuwing tegen het ontheilige druivenvocht kan moeilijk bedacht worden.

De beschuldiging, beter gezegd: de verdachtmaking, waarmede de spotters de door Gods Geest bezielde en geheiligde begroeten, werpt een eigenaardig licht op de maatschappelijke toestanden van die dagen. Vooreerst blijkt daaruit dat dronkenschap iemand verachtelijk maakte; daarenboven volgt daaruit dat slechts de minder ernstig gestemden en lichtzinnigen zich aan dronkenschap schuldig maakten; — en hierin ligt opgesloten dat déze wèl het gegiste druivensap in eere hielden, maar de godvreezenden zich immer in acht namen voor den spotter, en zij slechts het druivenbloed, den reinen wijn genoten. De kwaadaardige beschuldiging, die de discipelen eene plaats aanwees onder de geveinsden, keert dus als een waarachtig woord op het hoofd der spotters weder, en brandmerkt hen als leugenaars en goddeloozen, die zich, welligt dagelijks, schuldig maken aan de zonde, waarmede zij de volgelingen des Heeren betichtten.

De berichten, die tot ons kwamen, 't zij als traditie of als geschiedenis beschouwd, bevatten de sterkst mogelijke tegenspraak met de taal dezer spotters, want zij verzekeren ons, dat niet alleen Petrus maar ook de broeders des Heeren zeer overhielden naar de leefwijze der Nazirenen en Rechabieten. Eusebius haalt Hegesippus aan, die de getuigenis aflegt dat Jakobus, de broeder des Heeren, de

schrijver van den Algemeenen Zendbrief, „geen wijn of sikera dronk” (oi'non kai sikera ouk epien). Deze getuigenis is geheel in overeenstemming met hetgeen wij lezen in de brieven, die wij van Apostel Petrus bezitten.

Al aanstonds moet het onze aandacht trekken dat wij in Hoofdst. I : 13 de woorden ontmoeten: nuchteren zijnde. Wat bedoelt Ap. Petrus met die woorden? Volgens de kanteekening der St. Vertaling dit: „45. Dit doet de Apostel daarbij, gelijk ook Christus Luc. XXI : 34 ¹⁾ omdat een mensch, die met spijs en drank overladen is, alzoo onbekwaam is om geestelijke dingen te betrachten, als om zijnen weg spoedig te vervoorden. Zie ook I Thess. V : 6 en vs. 8.” Bij eenig nadenken moet de lezer tot het besluit komen dat de Apostel die woorden daarbij doet met eene grootelijks verschillende bedoeling; immers Ap. Petrus wekt op, vermaant *tot* iets, en in Luk. XXI : 34 waarschuwt de Heer *tegen* iets, en ook de Staten Vertalers zien in deze woorden slechts eene waarschuwing tegen het overladen met spijs en drank. Zij verwijzen daarbij naar I Thess. V : 6, maar ook daar is 't eene aansporing tot nuchter zijn. In de kanteekening te dier plaatse (15) wordt dezelfde toon aangeslagen als in die hierboven in 45. In I Petr. IV : 7 en V : 8 wordt ook nog gesproken van nuchter zijn, maar de Staten Vert. vergenoegt zich om bij die plaatsen te verwijzen naar de reeds opgenoemden. In al de opgenoemde teksten lezen wij in 't Grieksch het werkw. *nephō*. Wat *nephō* bedoelt geeft Riemer in zijn woordenboek aldus op: ich bin, — lebe nüchtern; faste; vorzüglich: ich trinke keinen Wein; davon *nèphao*, *nèphaine*, *nèphalos* — *ès*, *nèphaleos* u. s. w. Die erste Bedeutung scheint nass, nassen, nützen, wassertrinken zu involviren, und freilich mag nicht nüchterneres erfunden werden als dieses Element, das Empedocles auch *nèstis* nennt. Wie man denn auch nicht glaubte

1) Zie bl. 143.

dass ein Wassertrinker ein Poët sein könne; ja wassertrinken und kolmäusern sind dem Griechen synonyma. Ap. Petrus bedoelt dus iets, dat grootelijks verschilt van overdaad; hij bedoelt volstrekte onthouding van alles, wat bedwelmt of benevelt. ¹⁾ Door deze vermaning wil hij bij ieder Christen de deur sluiten, wanneer het bedwelmende vocht zou willen binnen komen; het is in zijne oogen eene ontheiliging en verontreiniging om iets te gebruiken, dat bedwelmt, — zooals de geloovigen eer zij bekeerd waren tot den Herder en Opziener hunner zielen wel deden, — want hij voegt daar aanstonds aan toe de vermaning; gelijk Hij, die u geroepen heeft, heilig is, zoo weest ook gij zelven heilig in al uwen wandel. (vs. 14 en 15).

In het IVe hoofdst. vs. 7 ontmoeten wij de vermaning tot nuchter zijn voor de tweede maal: „En het einde aller dingen is nabij; zijt dan nuchter en waakt in de gebeden,” zoo ook vertalen de Staten, willekeurig en onjuist. Vissering is getrouw, als hij vertaalt: „Weest dan ingetogen ²⁾ en nuchter tot de gebeden.” De zamenvoeging dezer werkwoorden geeft aan de vermaning eene dubbele kracht en de kracht dezer woorden kan zonder breede omschrijving in onze taal niet teruggeven worden; maar zooveel is ten minste zeker, dat men geen waardig gebed kan uitspreken, in een, als is 't ook slechts eenigermate, benevelde toestand. De heiligheid van het gebed sluit de mogelijkheid om beneveling toe te kunnen laten

1) De bedoeling van *nēphō* wordt zeer juist toegelicht door het woord van Ap. Paulus in 1 Kor. XV:34, waar wij lezen: Waakt op regtvaardiglijk, en dat Vissering veel juister vertaalt: Wordt nuchter gelijk het behoort. Het werkwoord dat daar wordt gebruikt is *nēphō* met het voorvoegsel *ek* en beteekent: Ontnuchteren, nuchter worden, weder bij zijn zinnen komen, een roes uitslapen.

2) Het werkw. dat hier in den Gr. tekst gevonden wordt: *sōphronēō*, heeft eene zeer eigenaardige beteekenis. Riemer zegt: eigl. *sanae mentis esse*, gesunden Verstand od. gesunde Seele, ohne Krankheit, Fehler Leiden-schaft, haben; überh. bei Verstande od. klug sein; vorzüglich: enthaltsam mässig, züchtig, schamhaftig, bescheiden sein und handeln.

of te kunnen dulden, zoo volkomen uit, dat Ap. Petrus hier zeer voorbedachtelijk de werkw. „sophroneo en nepho” zamen voegt; en waar hij de geloovigen herinnert aan het einde aller dingen als nabij, is 't meer dan duidelijk dat hij zijne vermaning als levensregel wenscht geëerbiedigd te zien.

Voor de derde maal vinden wij in V : 8 nuchter zijn genoemd. „Zijt nuchter en waakt!” Hier wordt nuchter zijn verbonden met waken. 't Spreekt van zelf dat ook zelfs eene geringe beneveling aan het vermogen om waken afbreuk doet, en waakzaamheid den teug der bedwelming uitsluit. En dit geldt voor altijd, want de duivel houdt niet op met ons te beloeren en ons te belagen, maar hij is in dezen gelijk aan een leeuw, die steeds voortgaat, al brullende, zijne prooi te zoeken. Daarom mag de wapenrusting niet worden afgelegd, en moet de waakzame steeds op zijn post zijn, — en is de bedwelming in den teug, die haar verwekt, den Christen steeds een valstrik.

Behalve door deze vermaningen tot nuchterheid wordt de wijn uitdrukkelijk vermeld in Hoofdst. IV : 3—5. „Het is *ons* genoeg, enz.” Bij deze woorden moeten wij even stil staan. Het woordje *ons* plaatst Ap. Petrus in de rij derzulken wier doen hij vermeldt en veroordeelt. Nu is 't eene onmogelijkheid dat dit werkelijk het geval zou geweest zijn. Petrus behoorde tot de godvreezenden in Israel, wier wandel zich kenmerkte door een beslist afkeer van alle Heidenen, en elke gemeenschap met hunne leefwijze die hier wordt veroordeeld. Van beroep visscher, oefende hij een bedrijf uit, waaraan geene bijzonder groote voordeelen of verdiensten waren verbonden. Volgens de getuigenis der Joodsche overheid behoorde Petrus tot de ongeletterde en ongeoeffende (onontwikkelde, eenvoudige) menschen,¹⁾ en was hij dus niet in de gele-

1) In den Gr. tekst wordt het woord *idiotēs* gebruikt. Dit woord geeft te kennen: iemand uit de laagste volksklasse, die in de republiek geen ambt kan bekleeden, en tevens arm is. Ons tegenwoordig spraakgebruik deelt dezulken in bij „het niet-denkend deel der natie.”

genheid kostbare zwelgpartijen bij te wonen. Onmogelijk kon onze Heer zulk een' onwaardigen hebben toegeroepen: „Ik zal u een visscher van menschen maken” (Matth. I : 19). Gedurende zijn omgang met den Heer kon er natuurlijk geene sprake zijn van eenige onbetamelijkheid, en na de Hemelvaart des Heeren met den Heil. Geest vervuld, was elke onbetamelijkheid in leefwijze volgens Heidensche zeden, eene onmogelijkheid geworden. Het mij dus groot genoeg dat Vissering in plaats van *ons* — *u* leest volgens een' bestaanden variant; dus: „Het is u genoeg,” of zooals wij zouden zeggen: „Het is al erg genoeg, dat gij . . . en nu volgt eene lijst van alles wat de Apostel veroordeelt, en daaronder ook: wijnzuiperijen en drinkerijen. Wat hij daar opnoemt is eene beschrijving van den toestand der Heidensche maatschappij die met de waarheid overeenstemt, en waartegen hij dus de Christenen met volle regt waarschuwt.

De vermaningen in den eersten brief geven het volle regt om te beweren dat de eerste Christenen, ook die uit de Heidenen, den teug der bedwelming verafschuwden, of althans leerden verafschuwen. De strekking dezer vermaningen is geene andere; en waar Petrus zich gedrongen gevoelt om zich ten tweede male uittespreken in leering en vermaning, wil hij dat de Christenen opwassen in de kennis des Heeren, en wijst hun den weg, dien zij daartoe moeten bewandelen, in de woorden: „Voegt bij uw geloof, deugd; bij de deugd kennis; bij de kennis matigheid” (II Petr. I : 6) Het woord „matigheid” wordt door Vissering met „ingetogenheid” vertaald; m. i. is de beste vertaling: zelfbeheersching. ¹⁾ De V. vertaalt: abstinentia en denkt dus aan onthouding, waardoor natuurlijk wordt bedoeld onthouding van het gebruik van bedwelmend vocht, waardoor de zelfbeheersching steeds in gevaar wordt gebragt.

1) Zie O. bl. 7, a. Ook hier staat het woord enkrateia Zie ook: Hand. XXIV : 25. De Vert. van Wiclif is ook: abstinence.

Uit alles wat naar aanleiding der woorden van Ap. Petrus door mij wordt opgemerkt, volgt, m. i. onwedsprekelyk, dat de chrisielijke roeping den teug der bedwelming brandmerkt als eene ergeuis en een struikelblok op den weg ten leven, en de geschiedschryver Baroniuis in zyn goed regt is als hij beweert dat de eerste Christenen in den regel geheel-onthouders waren.

Dat ook in de dagen van Ap. Petrus de melk als voedende drank in eere werd gehouden, blijkt uit zyne vermaning, waarin hij de geloovigen bij kinderen vergelykt, die eerst onlangs het levenslicht aanschouwden, en daar bijvoegt, dat zij naar de redelijke onvervalschte melk in de Evangelie-verkondiging even begeerig moeten zyn als de pasgeboren kinderen naar de moedermelk, opdat zij daardoor op wassen zouden. (I Petr. II : 2.)

Van het water en zyn reinigend vermogen spreekt hij in zyn eersten brief, (III : 23) maar van het water als drank maakt hij geene melding.

In den brief van Ap. Jakobus, die gerigt is aan de twaalf stammen, die verstrooid zyn onder de Heidenen, (diaspora) wordt het woord wijn niet genoemd. Indien nu ook het „overspelers en overspelerssen” (IV : 4) regt geeft om aan uitspattingen te denken, waaraan die teug der bedwelming niet vreemd was, eene hoofdrol vervulde hij niet. In dat geval zou Jakobus zeer zeker tegen den vijand gewaarschuwd hebben. Ik laat deze opmerkingen vooraf gaan omdat daaruit blijkt, dat de Joden van die dagen geen ontheilgd druivenbloed gebruikten, en den reinen wijn met voorzigtigheid genoten; zooals ik dat reeds vroeger heb aangewezen.

Ons rest nu nog om na te gaan wat Ap. Paulus denkt over het onderwerp, dat wij behandelen. ¹⁾

1) In de brieven van Ap. Joannes komt niets voor wat op ons onderwerp betrekking heeft. Hij schreef dus waarschijnlijk aan nuchtere Christenen.

De gemeenten aan welke hij zijne brieven rigtte, bestaan uit Joden en Heidenen, die tot den Heer zijn bekeerd, en in heidensche omgeving leven. Het leven onder de Heidenen en het verkeer met de geloovigen uit de Heidenen, die in dat opzigt niet allen aanstonds het juiste inzicht hadden, had zijne eigenaardige gevolgen, en deze gaven aanleiding tot de vermaningen, die wij in de brieven van Ap. Paulus vinden.

In den brief aan de Hebreëen vindt men geene vermaning, die betrekking heeft op het gebruiken van ongestoofd of gestoofd druivensap.

Wij lezen de eerste vermaning in Rom. XIII : 13. „Laat ons, als in den dag, *eerlijk* wandelen,” *Eerlijk* in de oudere uitgaven der St. Vertaling, is in de latere vervangen door *betamelijk* Vissering heeft *welvoegelijk*. *Als in den dag*; in het volle daglicht wacht men zich voor onbetamelijkheid of onwelvoegelijkheid, en zóó, wil de Apostel zeggen, moet ge u altijd, ook des avonds en des nachts gedragen, want wij die des daags zijn, moeten nuchteren zijn. (I Thess. V : 8.) Hieruit volgt dat de uitpattingen, waartegen hij waarschuwt, des avonds en des nachts plaatsgrepen en in strijd waren met de eischen der nuchterheid. Brasserijen, — het Gr. woord herinnert aan feesten ter eere van Comus, den god der brasserie en aan de feesten ter eere van Bacchus, die gewoonlijk werden besloten met een' nachtelijken optocht onder het zingen van liederen en het brengen van serenaden. Hierop volgt: dronkenschappen — Ap. Paulus denkt hier natuurlijk niet aan hetgeen wij door dronkenschap verstaan, nam. het zich bevinden in een toestand van magteloosheid, naar ligchaam ziel en geest, tengevolge van overmatig gebruik van bedwelmend vocht; indien hij tegen dronkenschap had willen waarschuwen, zou hij niet gesproken hebben van dronkenschappen. Hij veroordeelt door dit woord het volop verzadigen van de maag, dat niet anders is als het voldoen aan de lust, zonder zich te bepalen bij het ver-

vullen der behoefte. Met volle regt lezen wij hier echter het woord dronkenschappen, (méthais) want eten of drinken uit louter genoegen, met miskennis van behoefte en betamelijkheid, is het wezen van de zonde der dronkenschap.

Die onmatigheid in spijs en drank, (of men hierbij denkt aan bedwelmend vocht maakt weinig verschil) wreekt zich onmiddellijk, want zij is de vruchtbare moeder der zonden, die ten slotte worden genoemd. Tegenover dat alles plaatst hij het aandoen van den Heere Jezus. Hij begeert dat het beeld van Hem den mensch zoodanig vervulle en hij in Hem opwasse dat al hunne (en dus ook onze) handelingen Hem vertoonen, die zelfs bij het kruis den beker der bedwelming afwees, en nooit heeft te kort gedaan aan de eischen der nuchterheid, in den strengen zin dien Ap. Paulus daaraan verbindt. ¹⁾

In het 21e vers van het XIVE hoofdstuk lezen wij de woorden: „Het is goed, geen vleesch te eten, noch wijn te drinken, noch (iets te doen) waaraan uw broeder zich stoot of geërgerd wordt of (waarin) hij zwak is. De gemeente te Rome bestond uit geloovigen uit de Joden en uit de Heidenen. De inhoud van het XIVE hoofdstuk verplaatst ons in den kring der geloovigen uit de Joden. Door de ongeloovig gebleven Joden uitgeworpen, was elke gemeenschap met hen voor de Christenen uit de Joden onmogelijk geworden. Zij moesten dus hun vleesch koopen bij Heidenen, en hoe zouden zij er nu zeker van kunnen zijn dat dit niet op eenige wijze onrein was geworden óf dat hun vleesch werd verkocht, waarvan het gebruik door de Wet werd veroordeeld? De geloovigen, die in dezen geen bezwaar maakten, aten alle vleesch, ²⁾ en van daar deze strijd. Wat den

1) Deze opmerkingen gelden evenzeer voor Gal. V: 19—21.

2) Dat het nuttigen van spijzen, voor de Joden, die God vreesden eene zeer gewigtige levensvraag was, blijkt zeer sterk uit II Makk. XI: 31. waar wordt toegestaan: „Dat de Joden gebruiken mogen hun eigen spijzen en wetten, gelijk als te voren” enz.

wijn betreft, deze vraag was ook van zeer teederen aard. Het tijdperk der nieuwe bedeeeling (de toekomstige eeuw) was aangekondigd door een Nazireër; het levensbeginsel voor de gemeente des Heeren kon dus geen ander zijn dan dit: volkomen overgave en toewijding aan de verheerlijking van God, zooals die zichtbaar waren geworden in Joannes den Dooper en den Heer-zelf.¹⁾ Was daarmee nu te rijmen het gebruik van wijn? (hier: ongegist druivensap, reine wijn, druivenbloed.)

Deze vraag door sommigen toestemmend, door anderen ontkennend beantwoord, werd van lieverlede een struikelblok voor eenigen; en nu zegt Ap. Paulus: laat na het gebruik van vleesch; ontzegt u het genot van wijn; behaagt niet u zelve in het handhaven van de voorregten der vrijheid, waarin uw geloof u plaatst, maar ziet op uwen zwakken broeder, geeft hem geen aanstoot; daardoor zult gij Gode welbehagelijk zijn, en aangenaam den menschen, en bevorderen hetgeen tot vrede en tot stichting dient.

De gemeente in Korinthe bestond voor het grootste gedeelte uit Christenen uit de Heidenen. Toen deze stad, in het jaar 146 vóór Chr. den Romeinen in handen viel, viel daardoor van lieverlede ook bij den Romein den eerbied voor goede zeden en godsdienst. Korinthe, de stad van weelde en kunst, was zoozeer de stad van onzedelijkheid en overdaad geworden, dat het woord: „Korintische zeden” de aanduiding werd van het meest weelderige leven, vreemd aan allen zedelijken ernst.

Toen in deze stad, waarin de Heer veel volks had, (Hand. XVIII : 10) het woord der prediking den zedelijken ernst had opgewekt en versterkt in hen, die geloofden, waren er zeker zeer velen, die eensklaps en zeer beslist de heidensche zeden vaarwel zeiden, en zich aan-

1) Welke hooge achting de Nazireërs genoten, sedert den terugkeer uit de ballingschap, kan men zien in I Makk. III : 49.

sluitende bij de geloovigen uit de Joden hunne ingetogene, nuchtere leefwijze overnamen. Zij echter, die hunne christelijke roeping aanvaardden zonder daarbij tevens dien ernst der nuchterheid te gevoelen, ondervonden weldra de gevolgen; en hun wandel, die der gemeente tot oneer en den Heer tot schande was, noodzaakte den Apostel tot het uitspreken van zeer ernstige vermaningen en waarschuwingen.

Dat het zedelijk gehalte der gemeente nog al te wenschen overliet, blijkt uit den inhoud van bijna elk hoofdstuk van den eersten brief; dat Ap. Paulus ook om zeer bijzondere redenen met nadruk wijst op de werking van het zuurdeeg, is m. i. zeker. Immers terwijl hij in den brief aan de Galaten slechts even herinnert aan de werking van het zuurdeeg, en daar alleenlijk gewaagt van zijn alles doordringend vermogen, (Gal. V : 9) wijdt hij in (Kor. V. : 6—8) zijne beschouwing over den zuurdeeg uit, en wijst daarbij uitsluitend op zijn verontreinigend vermogen. Tegenover deze verontreiniging plaatst hij den Christus als het onbesmette, volkomen heilige Paaschlam, en sluit zijne vermaning met de woorden: zoo laat ons dan feest houden, niet met of in het oude zuurdeeg noch in het zuurdeeg der kwaadheid of der boosheid, maar in alle ongezuurde dingen, d. w. z. in alles wat rein is. Dat hij door deze woorden ook het gebruik van den onreinen wijn, het door gisting ontheiligde druivenbloed uitschraapt van de lijst der gebruiken, die den Christen betamen, lijdt geen twijfel. Slechts een vluchtige blik in I Kor. X is meer dan overtuigend; hij is beslissend.

Waar Ap. Paulus aan al de afdwalingen herinnert, die den togt der kinderen Israels hebben gekenmerkt bij hun doortrekken der woestijn, legt hij bijzonderen nadruk op den inhoud van den beker der daemonen, en stelt dien tegenover den beker der dankzegging, die het reine vocht bevat, dat de heilige levenskracht des Heeren vertegen-

woordigt.¹⁾ Vandaar dat in Hoofdst. V : 11 en VI : 10 de dronkaard wordt uitgesloten buiten de gemeente en buiten het Koninkrijk der hemelen; *dronkaard* (methusos) is volgens die woorden iemand, die volop zoeten drank drinkt; én is nu het gegiste vocht door den Apostel van de lijst der dranken afgevoerd, dan kan hij hier niet anders bedoelen dan een overmatig gebruik van ongegist druivenbloed, want een zoodanig gebruik ontzenuwt de christelijke waakzaamheid en zet de deur open voor allerlei onbetamelijkheid. (Zie hoofdst. X : 20—22, 33, 34. Verg. Rom. XIII : 14b. Gal. V : 13, 14.)

Ook Ap. Paulus rangschikt de vrucht van den wijnstok onder de voedingsmiddelen; (I Kor. IX : 7) ook de melk acht hij een voedzamen, versterkenden drank vooral voor jeugdigen en volwassenen, (I Kor. III : 2. IX : 7. Verg. Hebr. V : 13) maar aan het water schenkt hij de hoogste eer; immers waar hij spreekt van het water uit de steenrots, dat het volk Israels voor bezwijken en omkomen behoedde, voegt hij daaraan aanstonds toe de verklaring, dat hun geestelijk leven werd gedrenkt door het water uit den geestelijken steenrots, uit den Christus. (I Kor. X : 1—4.)

Over Eph. V : 18 meen ik de volgende opmerkingen te moeten neerschrijven. Wij lezen in de St. Vert.: „Wordt niet dronken van wijn;” Luther vertaalt: „Saufet euch nicht voll Weins”; zijne vertaling is juister. De Apostel stelt tegenover elkander het volworden van het ligchaam door het drinken van wijn én het vervuld worden *in* (Gr. en) den geest door het gebruiken van geestelijk voedsel, waarvan de vrucht is het onder elkander spreken met psalmen, lofzangen, geestelijke liederen enz. In het eerste geval is overdaad d. w. z. losbandigheid, die tot allerlei dingen verleidt, die niet oorbaar zijn, en waartegen hij in de voorafgaande woorden zoo ernstig heeft

1) Verg. bl. 147.

gewaarschuwd. Indien de Apostel aan dronkenschap had gedacht zou hij zeker hebben gezegd: wordt niet dronken door (benevelenden) wijn, want dan verbeurt gij het Koninkrijk der hemelen.

Op de beteekenis van het *nuchter zijn*, waartoe én Apostel Paulus én Apostel Petrus zoo uitdrukkelijk aansporen, is reeds gesproken. Wat daaromtrent vóórkomt in den eersten brief aan de Thessalonicensen is toegelicht.

Geheel en al in overeenstemming met de vermaningen en eischen, die hij den Christenen stelt, zijn de bepalingen, die Ap. Paulus in I Tim. III geeft als leidraad voor de verkiezing van opzieners, diakenen en diakonessen.

De opziener moet zijn nuchter (*nephaios*, St. Vert. ingetogen) (vs. 2), niet geneigd tot wijngenot, (vs. 3). Hetzelfde eischt hij van de diakenen; en van de vrouwen wenscht hij niets anders, ook zij moeten nuchter, (*nèphaios* St. Vert. wakker) zijn. Hieruit volgt dat het wijngenot waartegen hij waarschuwt is het gebruik van ongegist druivenbloed, zooals hij dat bedoelt in Eph. V : 18, — en ook de wijn, dien hij Timotheus aanraadt *een weinig* te gebruiken is niets anders als het zuivere,¹⁾ niet door gisting ontheiligde druivenbloed. (V : 23).

Wij hebben onze taak ten einde gebracht. Wat in de Openbaring over wijn wordt gezegd behoort niet tot het gebied dezer Proeve. Slechts dit nog. Uit Openb. II : 14, blijkt dat ook in die dagen de wijn nog steeds optrad als verleider en vijand van het Godsrijk.

De geschiedenis der dranken en drinkgewoonten in Israel levert het bewijs, dat het water de drank is, dien God voor den mensch heeft bestemd; dat de melk is een voedende, versterkende drank, en ook het ongegist druiven- en vruchten-sap tot diezelfde soort behoort;

1) Deze opmerkingen gelden evenzeer voor den brief aan Titus, in welken de woorden: *nephaios*, *sôphron* zie bl. 154, *enkrates* zie bl. 157 worden gebruikt.

Wb 29

doch dat het gegiste druivensap een magtige bondgenoot is van den Vorst der duisternis, die hem reeds menige prooi heeft verzekerd, omdat het gebruik van dien drank den weg baant voor de zonde in iederen vorm.

Mogt iemand vragen: waarom ook het N. Testament door mij werd behandeld? dan is dit mijn antwoord. Door de daad van verwerping van het Evangelie door de Joden, heeft er eene verwisseling plaats gegrepen, en zijn wij, Christenen, geworden het Israel Gods, (Rom. XI : 15) waardoor alle eischen aan Israel gesteld, als knecht des Heeren, eerstgeboren Zoon van God enz. enz., door den Christus op ons zijn overgegaan; en onder de vermaningen, die de Apostel des Heeren ons heeft nagelaten, vinden wij ook deze (en zij heeft groote beteekenis):

Hetzij dan dat gij lieden eet, hetzij gij drinkt, hetzij gij iets [anders] doet, doet het al ter eere Gods. (I Kor. X : 31).

